DOMSTOLENS DOM

15. oktober 2002 *

Indhold

I — Faktiske omstændigheder I-8626

II — Søgsmålene ved Retten og den appellerede dom I-8631

III — De under appellen fremsatte påstande I-8632

IV — Anbringenderne til støtte for ophævelse af den appellerede dom I-8637

V — Appellerne I-8645

A — Anbringender vedrørende proceduren og formforskrifter I-8645

1. Montedisons, Wacker-Chemies og Hoechsts anbringende om tilsidesættelse af artikel 10, stk. 1, og artikel 32, stk. 1, i Rettens procesreglement. I-8645

2. LVM's, DSM's, Enichems og ICI's anbringende om tilsidesættelse af den materielle retskraft I-8647

3. LVM's, DSM's og ICI's anbringende om tilsidesættelse af princippet non bis in idem I-8650

4. LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem og ICI's anbringende om ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for vedtagelsen af beslutning PVC I I-8654

5. Samtlige appellanters anbringender om nødvendigheden af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I, og ICI's anbringende om den ufuldstændige karakter af de sagsakter, der blev forelagt kommissærkollegiet i forbindelse med vedtagelsen af beslutning PVC II I-8656

a) Den manglende fremsendelse af en ny meddelelse af klagepunkter I-8657

b) Den manglende foranstaltning af en ny høring af berørte virksomheder I-8657

c) Den omstændighed, at der ikke er blevet foretaget en ny høring af Det Rådgivende Udvalg I-8665

d) Den omstændighed, at høringskonsulenten ikke har grebet ind I-8667

e) Sammensætningen af den aktsamling, der blev forelagt kommissærkollegiet til behandling I-8669

* Processprog: tysk, engelsk, fransk, italiensk og nederlandsk.

6. LVM, DSM, Montedison og ICI's anbringende om forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner I-8670

7. LVM, DSM, Degussa og ICI's anbringende om overtrædelse af princippet om en rimelig frist I-8677

a) Anbringender udledt af EMK's artikel 6 ..... I-8678

b) Klagepunkterne vedrørende forfølgelse på grund af en tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist I-8681

c) Klagepunkterne vedrørende overholdelse af princippet om en rimelig frist I-8683

i) Klagepunkter mod den administrative procedure, der er indledt af Kommissionen I-8683

— Opdeling af den administrative procedure i to faser I-8683

— Mangelen på en undersøgelse af den administrative procedures varighed henset til alle kriterierne for vurdering af den rimelige frist I-8685

— Tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist som følge af varigheden af den administrative procedure I-8686

ii) Klagepunktet om Rettens manglende undersøgelse, ud fra princippet om en rimelig frist, af retssager forud for vedtagelsen af beslutning PVC II I-8690

iii) Klagepunktet om Rettens tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist som følge af varigheden af den retssag, der havde ført til den appellerede dom I-8692

iv) Klagepunktet om tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist som følge af den samlede varighed af de administrative og retslige procedurer, som er iværksat i det foreliggende tilfælde I-8695

Parternes argumenter I-8695

Domstolens bemærkninger I-8697

8. DSM's anbringende om tilsidesættelse af princippet om boligens ukrænkelighed I-8699

9. LVM og DSM's anbringende om tilsidesættelse af retten til ikke at bidrage til selvinkriminering I-8704

10. DSM og ICI's anbringende om tilsidesættelse af den tjenstlige tavshedspligt og retten til kontradiktion I-8714

11. LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa og Enichem's anbringende om tilsidesættelse af retten til kontradiktion som følge af en utilstrækkelig adgang til Kommissionens sagsakter I-8717

12. Montedisons anbringende om tilsidesættelse af retten til retfærdig rettergang, artikel 48, stk. 2, og artikel 64 i Rettens procesreglement, samt af princippet om personers ansvar som følge af foranstaltninger med henblik på tilrettelæggelsen af den mundtlige forhandling I-8726

13. Montedisons anbringende om tilsidesættelse af retten til retfærdig rettergang og af artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement i forbindelse med gennemgangen af beviselementerne I-8729

14. Enichems anbringende om tilsidesættelse af artikel 44, stk. 1, litra c), i Rettens procesreglement I-8734

15. Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om en ufuldstændig undersøgelse af omstændighederne I-8737

16. Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om en urigtig gengivelse af beviselementerne I-8740

17. Montedison, Elf Atochem, Degussa, Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om, at der ikke er taget stilling til anbringender, samt at den appellerede doms præmisser er selvmodsigende og utilstrækkelige. I-8742

a) Montedisons anbringende om, at der ikke er blevet taget stilling til virksomhedens anbringende om en endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner efter Kommissionens beslutning I-8743

b) Elf Atochems anbringende om den manglende stillingtagen til virksomhedens anbringende om de eksisterende forskelle mellem beslutning PVC I og beslutning PVC II I-8745

c) Degussas anbringende om, at Retten har undladt at tage stilling til virksomhedens klagepunkt vedrørende høringskonsulentens manglende indgriben forud for vedtagelsen af beslutning PVC II I-8747

d) Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om, at den appellerede doms præmisser er selvmodsigende og utilstrækkelige for så vidt angår gennemgangen af bevisdokumenterne I-8747

18. LVM, DSM, Enichem og ICI's anbringende om en utilstrækkelig og fejlagtig begrundelse for forkastelse af et anbringende om, at Kommissionen har tilsidesat traktatens artikel 190 for så vidt angår dens valg om at vedtage beslutning PVC II efter annullationen af beslutning PVC I I-8749

19. Montedison, Degussa og Enichems anbringende om Kommissionens tilsidesættelse af forpligtelsen til at begrunde metoden til beregning af bøden I-8752

Parternes argumenter I-8752

Domstolens bemærkninger I-8754

20. Montedisons anbringende om, at Retten med urette har afvist virksomhedens påstande om, at Kommissionen tilpligtes at betale erstatning I-8758

B — Realitetsanbringender I-8760

1. Montedisons anbringende om, at Retten ikke har foretaget en undersøgelse af den økonomiske sammenhæng I-8760

2. Enichems anbringende om, at virksomheden er blevet pålagt kollektivt ansvar I-8765

3. Enichems anbringende om, at overtrædelsen med urette er blevet tilskrevet virksomheden, betragtet som holdingselskab for en koncern, samt Rettens urigtige udelukkelse af relevansen af holdingselskabets omsætning ved fastsættelsen af bødens størrelse I-8770

4. Enichems anbringende om, at Retten har begået en retlig fejl med hensyn til de følger, der skal udledes af dens konstatering af, at der ikke er nogen sammenhæng mellem de to dokumenter, som er lagt til grund for Kommissionens beskyldning I-8773

De dele af beslutning PVC II, der var omtvistet for Retten I-8773

Anfægtede præmisser i den appellerede dom I-8776

Appellantens argumenter I-8778

Domstolens bemærkninger I-8779

5. Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om, at der er sket en tilsidesættelse af traktatens artikel 85, stk. 1, og af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 ..... I-8784

6. Enichems anbringende om tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 som følge af en fejl begået af Retten med hensyn til forholdet mellem omsætningen i regnskabsåret forud for beslutning PVC II og bødens størrelse I-8787

7. Enichems anbringende om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet i forbindelse med fastsættelsen af bødens størrelse I-8789

8. Montedisons anbringende om bødens uforholdsmæssige og urimelige karakter under hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed I-8791

9. Montedisons anbringende om tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet for så vidt angår bødens størrelse I-8793

10. Enichems anbringende om en urigtig fortolkning og anvendelse af fællesskabsretten samt en utilstrækkelig vurdering af beviserne med hensyn til forholdet mellem den bøde, der er blevet pålagt appellanten, og appellantens markedsandel I-8794

Appellantens argumenter I-8794

Domstolens bemærkninger I-8796

11. ICI's anbringende om Rettens manglende annullation eller nedsættelse af bøden som følge af tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist . I-8801

VI — Følgerne af delvis ophævelse af den appellerede dom I-8802

A — Montedisons anbringende om tilsidesættelse af virksomhedens ret til indsigt i Kommissionens sagsakter I-8802

B — Montedisons anbringende om endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner efter Kommissionens beslutning .. I-8811

Sagsomkostninger I-8814

I de forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P — C-252/99 P og C-254/99 P,

Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LMV), Bruxelles (Belgien), ved advocaat I.G.F. Cath, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-238/99 P),

DSM NV og **DSM Kunststoffen BV**, Heerlen (Nederlandene), ved advocaat I.G.F. Cath, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-244/99 P),

Montedison SpA, Milano (Italien), ved avvocati G. Celona og P.A.M. Ferrari, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-245/99 P),

Elf Atochem SA, Paris (Frankrig), ved avocat X. de Roux, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-247/99 P),

Degussa AG, tidligere Degussa-Hüls AG, endnu tidligere Hüls AG, Marl (Tyskland), ved Rechtsanwalt F. Montag, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-250/99 P),

Enichem SpA, Milano (Italien), ved avvocati M. Siragusa og F.M. Moretti, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-251/99 P),

Wacker-Chemie GmbH, München (Tyskland),

Hoechst AG, Frankfurt am Main (Tyskland),

ved Rechtsanwalt H. Hellmann, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-252/99 P),

Imperial Chemical Industries plc (ICI), London (Det Forenede Kongerige), ved D. Vaughan og D. Anderson, QC, barrister K. Bacon samt solicitors R.J. Coles og S. Turner, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-254/99 P),

appellanter,

angående appel af dom afsagt den 20. april 1999 af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (Tredje Udvidede Afdeling) i de forenede sager T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen (Sml. II, s. 931), hvori der er nedlagt påstand om ophævelse af denne dom,

den anden part i appelsagen:

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved J. Currall og W. Wils, som befuldmægtigede, bistået af avocat H. van der Woude (sag C-238/99 P og C-244/99 P), avvocato R.M. Morresi (sag C-245/99 P og C-251/99 P), avocat E. Morgan de Rivery (sag C-247/99 P), Rechtsanwalt A. Böhlke (sag C-250/99 P og C-252/99 P) og M.D. Lloyd-Jones, QC (sag C-254/99 P), og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt i første instans,

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesías, afdelingsformand J.-P. Puissochet, samt dommerne C. Gulmann (refererende dommer), D.A.O. Edward, A. La Pergola, P. Jann, F. Macken, N. Colneric og S. von Bahr,

generaladvokat: J. Mischo
justitssekretær: afdelingschef D. Louterman-Hubeau og fuldmægtig L. Hewlett,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at parterne har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 13. juni 2001, hvorunder Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM), DSM NV og DSM Kunststoffen BV var repræsenteret ved advocaat I.G.F. Cath (sag C-238/99 P og

C-244/99 P), Montedison SpA ved avvocati G. Celona og P.A.M. Ferrari (sag C-245/99 P), Elf Atochem SA ved avocat C.-H. Léger (sag C-247/99 P), Degussa AG ved Rechtsanwalt F. Montag (sag C-250/99 P), Enichem SpA ved avvocati M. Siragusa og F.M. Moretti (sag C-251/99 P), Wacker-Chemie GmbH og Hoechst AG ved Rechtsanwälte H. Hellmann og H.-J. Hellmann (sag C-252/99 P), Imperial Chemical Industries plc (ICI) ved D. Vaughan, D. Anderson, R.J. Coles, S. Turner og solicitor S.C. Berwick (sag C-254/99 P), og Kommissionen ved J. Currall og W. Wils, bistået af avocat H. van der Woude (sag C-238/99 P og C-244/99 P), avvocato R.M. Morresi (sag C-245/99 R og C-251/99 P), avocat E. Morgan de Rivery (sag C-247/99 P), Rechtsanwalt A. Böhlke (sag C-250/99 P og C-252/99 P) og ved M.D. Lloyd-Jones (sag C-254/99 P),

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 25. oktober 2001,

afsagt følgende

Dom

1 Ved appelskrifter indleveret til Domstolens Justitskontor mellem den 24. juni og den 8. juli 1999 har Limburgse Vinyl Maatschappij NV (herefter »LVM«), DSM NV og DSM Kunststoffen BV, Montedison SpA (herefter »Montedison«), Elf Atochem SA (herefter »Elf Atochem«), Degussa AG (herefter »Degussa«), tidligere Degussa Hüls AG, endnu tidligere Hüls AG (herefter »Hüls), Enichem SpA (herefter «Enichem«), Wacker-Chemie GmbH (herefter »Wacker-Chemie«) og Hoechst AG (herefter »Hoechst«) samt Imperial Chemical Industries plc (herefter »ICI«) i medfør af artikel 49 EF-statutten for Domstolen iværksat appel af dom afsagt af Retten i Første Instans den 20. april 1999 i sagen Limburgse

Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Sml. II, s. 931, herefter »den appellerede dom«), hvorved Retten bl.a. har nedsat de bøder, der blev pålagt Elf Atochem og ICI ved Kommissionens beslutning 94/599/EF af 27. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/31.865 — PVC) (EFT L 239, s. 14, herefter »beslutning PVC II«), og i øvrigt frifandt Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber for deres annullationssøgsmål, der var anlagt til prøvelse af denne beslutning.

I — Faktiske omstændigheder

2 Efter at Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber den 13. og 14. oktober 1983 — i henhold til artikel 14 i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81) — havde foretaget en række kontrolundersøgelser inden for polypropylen-sektoren, indledte Kommissionen en undersøgelse vedrørende polyvinylchlorid (herefter »PVC«). I denne forbindelse foretog Kommissionen en række undersøgelser i de berørte virksomheders lokaler og fremsatte flere anmodninger om oplysninger til disse.

3 Den 24. marts 1988 indledte Kommissionen i henhold til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 17 på eget initiativ en procedure mod 14 PVC-producenter. Den 5. april 1988 tilstillede Kommissionen hver virksomhed en meddelelse af klagepunkter, jf. artikel 2, stk. 1, i Kommissionen forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42). Samtlige virksomheder, der har modtaget en meddelelse af klagepunkter, fremsendte bemærkninger i løbet af juni 1988. Med undtagelse af Shell International Chemical Company Ltd (herefter »Shell«), som ikke havde anmodet herom, blev alle virksomhederne hørt i september 1988.

4 Den 1. december 1988 afgav Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål (herefter »Det Rådgivende Udvalg«) en udtalelse vedrørende Kommissionens udkast til beslutning.

5 Ved afslutningen af denne procedure vedtog Kommissionen beslutning 89/190/EØF af 21. december 1988 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (sag IV/31.865, PVC) (EFT 1989 L 71, s. 1, herefter beslutning PVC I). Ved beslutningen pålagde Kommissionen følgende PVC-producenter bøde for overtrædelse af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF): Atochem SA, BASF AG (herefter »BASF«), DSM NV, Enichem, Hoechst, Hüls, ICI, LVM, Montedison, Norsk Hydro A/S (herefter »Norsk Hydro«), Société artésienne de vinyle SA (herefter »Société artésienne de vinyle«), Shell, Solvay & Cie (herefter »Solvay«) og Wacker-Chemie.

6 Alle disse virksomheder med undtagelse af Solvay anlagde sag ved Fællesskabets retsinstanser med påstand om annullation af Kommissionens beslutning.

7 Ved kendelse af 19. juni 1990 (sag T-106/89, Norsk Hydro mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser) afviste Retten Norsk Hydros sag.

8 De øvrige sager blev forenet med henblik på den mundtlige forhandling og dommen.

9 Ved dom af 27. februar 1992 (forenede sager T-79/89, T-84/89-T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 og T-104/89, BASF m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 315, herefter »Rettens dom af 27. februar 1992«) fastslog Retten, at beslutning PVC I var en nullitet.

10 Kommissionen iværksatte appel, hvorefter Domstolen ved dom af 15. juni 1994 (sag C-137/92 P, Kommissionen mod BASF m.fl., Sml. I, s. 2555, herefter »Domstolens dom af 15. juni 1994«) ophævede Rettens dom af 27. februar 1992 og annullerede beslutning PVC I.

11 Den 27. juli 1994 vedtog Kommissionen beslutning PVC II rettet til de producenter, der var omfattet af beslutning PVC I, med undtagelse af Solvay og Norsk Hydro. Denne nye beslutning pålagde de virksomheder, som den var rettet til, bøder af samme størrelse som dem, de var blevet pålagt ved beslutning PVC I.

12 Beslutning PVC II indeholder følgende bestemmelser:

»*Artikel 1*

BASF AG, DSM NV, Elf Atochem SA, Enichem SpA, Hoechst AG, Hüls AG, Imperial Chemical Industries plc, Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Montedison SpA, Société Artésienne de Vinyl SA, Shell International Chemical Co. Ltd og Wacker Chemie GmbH har overtrådt EF-traktatens artikel 85 ved (sammen med Norsk Hydro A/S og Solvay & Cie) at have deltaget i en aftale og samordnet praksis, der blev påbegyndt omkring august 1980, og hvorved de producenter, der leverer PVC i EF, deltog i regelmæssige møder med henblik på at fastsætte målpriser og målkvoter, planlægge samordnede initiativer til prisforhøjelser samt at føre tilsyn med nævnte hemmelige aftalers funktion.

Artikel 2

De i artikel 1 nævnte virksomheder, som stadig opererer i PVC-sektoren i EF (bortset fra Norsk Hydro A/S og Solvay & Cie, der allerede er underlagt et gyldigt påbud om at bringe overtrædelsen til ophør), skal omgående bringe nævnte overtrædelse til ophør (såfremt dette ikke allerede er sket) og skal for fremtiden, hvad angår deres PVC-aktiviteter, afstå fra enhver aftale eller samordnet praksis med samme eller lignende formål eller virkning, herunder enhver udveksling af sådanne oplysninger, der normalt betragtes som forretningshemmeligheder, og hvorved deltagerne direkte eller indirekte informeres om andre individuelle producenters produktion, leverancer, lagre, salgspriser, omkostninger eller investeringsplaner, eller hvorved de kan overvåge tilslutning til udtrykkelige eller stiltiende aftaler eller samordnet praksis vedrørende priser og markedsdeling i EF. Enhver udveksling af generelle oplysninger, som producenterne måtte deltage i vedrørende PVC-sektoren, skal ske på en sådan måde, at der ikke meddeles oplysninger, hvoraf individuelle producenters adfærd kan udledes, og navnlig skal virksomhederne afstå fra indbyrdes at udveksle enhver yderligere oplysning af relevans for konkurrencen, der ikke er omfattet af en sådan ordning.

Artikel 3

For den i artikel 1 fastslåede overtrædelse pålægges nedenstående virksomheder følgende bøder:

i) BASF AG: en bøde på 1 500 000 ECU

ii) DSM NV: en bøde på 600 000 ECU

iii) Elf Atochem SA: en bøde på 3 200 000 ECU

iv) Enichem SpA: en bøde på 2 500 000 ECU

v) Hoechst AG: en bøde på 1 500 000 ECU

vi) Hüls AG: en bøde på 2 200 000 ECU

vii) Imperial Chemical Industries PLC: en bøde på 2 500 000 ECU

viii) Limburgse Vinyl Maatschappij NV: en bøde på 750 000 ECU

ix) Montedison SpA: en bøde på 1 750 000 ECU

x) Société Artésienne de [vinyle] SA: en bøde på 400 000 ECU

xi) Shell International Chemical Company Ltd: en bøde på 850 000 ECU

xii) Wacker Chemie GmbH: en bøde på 1 500 000 ECU.«

II — Søgsmålene ved Retten og den appellerede dom

13 Ved stævninger indleveret til Rettens Justitskontor mellem den 5. og den 14. oktober 1994 har virksomhederne LVM, Elf Atochem, BASF, Shell, DMS NV og DSM Kunststoffen BV (herefter samlet benævnt »DSM«), Wacker-Chemie, Hoechst, Société artésienne de vinyle, Montedison, ICI, Hüls og Enichem anlagt sag ved Retten.

14 Hver af sagsøgerne nedlagde påstand om, at beslutning PVC II annulleredes helt eller delvis, subsidiært at den pålagte bøde annulleredes eller nedsattes. Montedison nedlagde desuden påstand om, at Kommissionen tilpligtedes at betale erstatning.

15 Ved den appellerede dom har Retten:

— forenet sagerne med henblik på domsafsigelsen

— annulleret artikel 1 i beslutning PVC II, for så vidt som det deri fastslås, at Société artésienne de vinyle har deltaget i den påtalte overtrædelse efter første halvår 1981

— nedsat de bøder, der er pålagt Elf Atochem, Société artésienne de vinyle og ICI til henholdsvis 2 600 000 EUR, 135 000 EUR og 1 550 000 EUR

— i øvrigt frifundet Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber

— truffet afgørelse om sagsomkostningerne.

III — De under appellen fremsatte påstande

16 LVM og DSM har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves helt eller delvis, og sagens behandling afsluttes, subsidiært hjemvises sagen til Retten med henblik på fortsat behandling.

— Beslutning PVC II annulleres helt eller delvis.

— De bøder, som er pålagt appellanterne, annulleres eller nedsættes.

— Kommissionen tilpligtes at afholde omkostningerne i forbindelse med sagens behandling for Retten og for Domstolen.

17 Montedison har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves.

— Beslutning PVC II annulleres.

— Sagen hjemvises til Retten.

— Den pålagte bøde nedsættes til et minimumsbeløb.

— Kommissionen tilpligtes at afholde omkostningerne i forbindelse med sagens behandling for Retten og for Domstolen.

18 Elf Atochem har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves, og Domstolen træffer endelig afgørelse i tvisten.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

19 Degussa har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves, for så vidt som den ikke giver Degussa medhold og pålægger virksomheden at betale sagens omkostninger.

— Artikel 1, 2 og 3 i beslutning PVC II annulleres, for så vidt som de vedrører Degussa.

— Kommissionen tilpligtes at afholde omkostningerne i forbindelse med sagens behandling for Retten og for Domstolen.

20 Enichem har nedlagt følgende påstande:

— De dele af den appellerede dom, der anfægtes af Enichem, ophæves, og følgelig annulleres beslutning PVC II.

— Subsidiært ophæves de dele af den appellerede dom, der er bebyrdende for Enichem, og følgelig annulleres eller nedsættes den pålagte bøde.

— Kommissionen tilpligtes at afholde omkostningerne i forbindelse med sagens behandling for Retten og for Domstolen.

21 Wacker-Chemie og Hoechst har nedlagt følgende påstande:

— Punkt 4 og 5 i domskonklusionen i den appellerede dom ophæves, for så vidt som de vedrører Wacker-Chemie og Hoechst.

— Beslutning PVC II annulleres, for så vidt som den vedrører Wacker-Chemie og Hoechst.

— Subsidiært nedsættes de bøder, som er pålagt Wacker-Chemie og Hoechst.

— Mere subsidiært hjemvises sagen til Retten, for at denne atter kan træffe afgørelse.

— Kommissionen tilpligtes at afholde sagens omkostninger, eller, såfremt sagen hjemvises til Retten, afgørelsen om sagens omkostninger udsættes, således at Retten kan tage stilling hertil.

22 ICI har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves, for så vidt som den vedrører ICI.

— Beslutning PVC II annulleres, for så vidt som den vedrører ICI, eller, såfremt denne påstand ikke tages til følge, sagen hjemvises til Retten.

— Bøden, som Retten har nedsat til 1 550 000 EUR, annulleres eller nedsættes yderligere.

— Kommissionen tilpligtes at afholde omkostningerne i forbindelse med sagens behandling for Retten og for Domstolen.

23 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Appellanterne tilpligtes at afholde sagsomkostningerne.

IV — Anbringenderne til støtte for ophævelse af den appellerede dom

24 LVM og DSM har fremført ni anbringender, som i det væsentlige er ens, til støtte for ophævelse af den appellerede dom:

— tilsidesættelse af den materielle retskraft

— tilsidesættelse af princippet non bis in idem

— tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist

— ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for beslutning PVC I

— nødvendighed af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I

— utilstrækkelig begrundelse for at forkaste et anbringende om Kommissionens tilsidesættelse af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF), for så vidt angår dens afgørelse om at vedtage beslutning PVC II efter annullationen af beslutning PVC I

— tilsidesættelse af retten til ikke at bidrage til selvinkriminering

— tilsidesættelse af ret til kontradiktion som følge af utilstrækkelig adgang til Kommissionens sagsakter

— forældelse af forfølgning.

25 DSM har desuden fremført to andre anbringender:

— tilsidesættelse af princippet om hjemstedets ukrænkelighed

— tilsidesættelse af forretningshemmeligheden og retten til kontradiktion.

26 Montedison har i det væsentlige fremført elleve anbringender til støtte for ophævelse af den appellerede dom:

— manglende stillingtagen til Montedisons anbringende om en endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge bøder efter Kommissionens beslutning

— ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for beslutning PVC I

— Rettens undladelse af at undersøge den økonomiske sammenhæng

— forældelse af forfølgning

— tilsidesættelse af retten til en retfærdig rettergang, af artikel 48, stk. 2, og artikel 64 i Rettens procesreglement samt af princippet om personligt ansvar som følge af reglerne for tilrettelæggelse af den mundtlige forhandling

— tilsidesættelse af retten til en retfærdig rettergang og af artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement i forbindelse med undersøgelse af beviselementer

— tilsidesættelse af artikel 10, stk. 1, og artikel 32, stk. 1, i Rettens procesreglement

— Kommissionens tilsidesættelse af rækkevidden af begrundelsespligten og af metoden til beregning af bøden

— bødens uforholdsmæssige og urimelige karakter henset til overtrædelsens grovhed og varighed

— tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet for så vidt angår bødens størrelse

— urigtig afvisning af påstande om, at Kommissionen tilpligtes at betale erstatning.

27 Elf Atochem har i det væsentlige fremført fire anbringender til støtte for ophævelse af den appellerede dom:

— manglende stillingtagen til anbringendet om forskelle mellem beslutning PVC I og beslutning PVC II

— ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for beslutning PVC I

— nødvendighed af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I

— tilsidesættelse af ret til kontradiktion som følge af utilstrækkelig adgang til Kommissionens sagsakter.

28 Degussa har fremført seks anbringender til støtte for ophævelse:

— tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist

— ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for beslutning PVC I

— nødvendighed af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I

— manglende stillingtagen til klagepunktet om høringskonsulentens manglende indgriben inden vedtagelsen af beslutning PVC II

— tilsidesættelse af ret til kontradiktion som følge af utilstrækkelig adgang til Kommissionens sagsakter

— Kommissionens tilsidesættelse af rækkevidden af begrundelsespligten og af metoden til beregning af bøden.

29 Enichem har fremført tretten anbringender til støtte for ophævelse af den appellerede dom:

— tilsidesættelse af artikel 44, stk. 1, litra c), i Rettens procesreglement

— tilsidesættelse af den materielle retskraft

— ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for beslutning PVC I

— nødvendighed af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I

— urigtig begrundelse for at forkaste et anbringende om Kommissionens tilsidesættelse af traktatens artikel 190 for så vidt angår dens afgørelse om at vedtage beslutning PVC II efter annullationen af beslutning PVC I

— Retten har begået en retlig fejl med hensyn til de følger, der skal udledes af dens konstatering af en manglende sammenhæng mellem de to dokumenter, der ligger til grund for Kommissionens beskyldning

— pålæggelse af kollektivt ansvar

— tilsidesættelse af ret til kontradiktion som følge af utilstrækkelig adgang til Kommissionens sagsakter

— overtrædelsen er urigtigt tilskrevet appellanten, betragtet som holdingselskab i en koncern, og Rettens urigtige udelukkelse af relevansen af holdingselskabets omsætning ved fastsættelsen af bøden

— tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 som følge af en fejl begået af Retten med hensyn til forholdet mellem omsætningen i regnskabsåret forud for beslutning PVC II og bødens størrelse

— Kommissionens tilsidesættelse af rækkevidden af begrundelsespligten og af metoden til beregning af bøden

— urigtig fortolkning og anvendelse af fællesskabsretten og utilstrækkelig bedømmelse af beviserne med hensyn til forholdet mellem den bøde, der blev pålagt appellanten, og selskabets markedsandel

— tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet ved fastsættelsen af bøden.

30 Wacker-Chemie og Hoechst har fremført seks anbringende til støtte for ophævelse af den appellerede dom:

— tilsidesættelse af artikel 10, stk. 1, og artikel 32, stk. 1, i Rettens procesreglement

— ufuldstændig undersøgelse af de faktiske omstændigheder

— den appellerede doms præmisser er selvmodsigende og utilstrækkelige for så vidt angår gennemgangen af bevisdokumenterne

— urigtig gengivelse af beviselementer

— nødvendighed af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I

— tilsidesættelse af traktatens artikel 85, stk. 1, og artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17.

31 ICI har i det væsentlige fremført ni anbringender til støtte for ophævelse af den appellerede dom:

— tilsidesættelse af den materielle retskraft

— tilsidesættelse af princippet non bis in idem

— tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist

— ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for beslutning PVC I

— nødvendigheden af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I og den ufuldstændige karakter af de sagsakter, som blev forelagt kommissærkollegiet til drøftelse i forbindelse med vedtagelsen af beslutning PVC II

— urigtig begrundelse for at forkaste et anbringende om Kommissionens tilsidesættelse af traktatens artikel 190 for så vidt angår dens afgørelse om at vedtage beslutning PVC II efter annullationen af beslutning PVC I

— tilsidesættelse af forretningshemmeligheden og retten til kontradiktion

— forældelse af forfølgning

— Rettens manglende annullation eller nedsættelse af bøden som følge af tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist.

V — Appellerne

32 Efter at have hørt parterne og generaladvokaten herom bør sagerne, som har forbindelse med hinanden, forenes med henblik på dommen i overensstemmelse med artikel 43 i Domstolens procesreglement.

A — *Anbringender vedrørende proceduren og formforskrifter*

1. Montedisons, Wacker-Chemies og Hoechsts anbringende om tilsidesættelse af artikel 10, stk. 1, og artikel 32, stk. 1, i Rettens procesreglement

33 Montedison, Wacker-Chemie og Hoechst har anført, at Rettens Tredje Udvidede Afdeling, som har afsagt den appellerede dom, kun var sammensat af tre medlemmer, mens Retten sattes af fem medlemmer under den mundtlige forhandling.

34 De har gjort gældende, at Retten således har fraveget den normale sammensætning af en udvidet afdeling, idet den har foretaget en urigtig anvendelse af procesreglementets artikel 32, stk. 1. Retten har anset et medlem af denne afdeling, der var fratrådt ved udløbet af sin embedsperiode den 17. september 1998, efter den mundtlige forhandling, som havende forfald i denne bestemmelses forstand. Det tilfælde, som vedrører udløbet af en dommers embedsperiode, henhører imidlertid ikke under den anvendte bestemmelse. Den appellerede dom er således blevet afsagt af en afdeling, der ikke var lovligt sammensat, hvilket udgør en tilsidesættelse af artikel 10, stk. 1, og artikel 32, stk. 1, i Rettens procesreglement.

35 Det bemærkes, at Retten i medfør af artikel 10, stk. 1, i sit procesreglement opretter afdelinger af sin midte bestående af tre eller fem dommere.

36 I medfør af artikel 15 i EF-statutten for Domstolen, der i medfør af samme statuts artikel 44 finder anvendelse på Retten, kan Rettens afgørelse kun gyldigt træffes af et ulige antal dommere, og afgørelser truffet af afdelinger, bestående af tre eller fem dommere, er kun gyldige, hvis de træffes af tre dommere.

37 Det bestemmes i artikel 32, stk. 1, i Rettens procesreglement, at er der på grund af forfald et lige antal dommere til stede, deltager den dommer, der har den laveste anciennitet, ikke i rådslagningen og afstemningen, medmindre han er den refererende dommer. Er dette tilfældet, deltager den dommer, der er placeret umiddelbart over ham i rangfølgen, ikke i rådslagningen og afstemningen.

38 Den nævnte artikel præciserer således de nærmere regler for iværksættelsen af reglerne i artikel 15 i EF-statutten for Domstolen. Med henblik på anvendelsen af disse regler er det forhold, at et forfald er endeligt eller midlertidigt, ikke

afgørende. Såfremt et midlertidigt forfald begrunder ændring af sammensætningen, således at antallet af medlemmer forbliver ulige, forholder det sig så meget desto mere på samme måde i tilfælde af endeligt forfald, der f.eks. skyldes udløbet af et medlems embedsperiode.

39 I det foreliggende tilfælde har Rettens Tredje Udvidede Afdeling, kun sammensat af tre dommere, således lovligt kunnet træffe afgørelse, efter at embedsperioden for en af de fem medlemmer, som afdelingen oprindeligt bestod af, udløb efter den mundtlige forhandling.

40 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

2. LVM's, DSM's, Enichems og ICI's anbringende om tilsidesættelse af den materielle retskraft

41 LVM, DSM, Enichem og ICI har for Retten gjort gældende, at Kommissionen ikke kunne vedtage beslutning PVC II uden at tilsidesætte den materielle retskraft af Domstolens dom af 15. juni 1994.

42 De har gjort gældende, at Retten i præmis 77 ff. i den appellerede dom har tilsidesat princippet om den materielle retskraft, idet den har forkastet deres anbringende herom.

43 Ifølge appellanterne har Domstolen, der traf afgørelse om tvisten i henhold til artikel 54 i EF-statutten for Domstolen, efter at have ophævet Rettens dom af 27. februar 1992, i sin dom af 15. juni 1994 truffet endelig afgørelse om alle de af de pågældende virksomheder fremførte anbringender.

44 Det bemærkes, at Retten i den appellerede doms præmis 77 med rette har udtalt, at retskraften kun vedrører de faktiske og retlige omstændigheder, som den pågældende retsafgørelse rent faktisk eller nødvendigvis har taget stilling til (Domstolens dom af 19.2.1991, sag C-281/89, Italien mod Kommissionen, Sml. I, s. 347, præmis 14, og Domstolens kendelse af 28.11.1996, sag C-277/95 P, Lenz mod Kommissionen, Sml. I, s. 6109, præmis 50).

45 Retten har dernæst i den appellerede doms præmis 78 fastslået, at Domstolen i sin dom af 15. juni 1994 havde konkluderet, at Retten havde begået en retlig fejl ved at erklære beslutning PVC I for en nullitet, og at Rettens dom af 27. februar 1992 følgelig burde ophæves. Den har dernæst i den appellerede doms præmis 78 og 81 udtalt, at Domstolen, der traf endelig afgørelse om tvisten i medfør af artikel 54 i EF-statutten for Domstolen, havde annulleret beslutning PVC I på grund af tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter med den begrundelse, at Kommissionen havde tilsidesat artikel 12, stk. 1, i sin forretningsorden ved at undlade at stadfæste beslutning PVC I på den i nævnte artikel foreskrevne måde.

46 Retten har derfor med rette i den appellerede doms præmis 82 heraf udledt, at Domstolens dom af 15. juni 1994, der udtrykkeligt havde afvist nødvendigheden af at tage stilling til sagsøgernes øvrige anbringender, ikke havde taget stilling til disse.

47 Retten har med rette i den appellerede doms præmis 84 tilføjet, at når Domstolen selv træffer endelig afgørelse om tvisten i medfør af artikel 54 i EF-statutten for

Domstolen ved at tage et eller flere af appellanternes anbringender til følge, tager den ikke ipso jure stilling til samtlige de faktiske og retlige omstændigheder, som appellanterne har påberåbt sig.

48 Herefter indebar Domstolens dom af 15. juni 1994 kun en forpligtelse for Kommissionen i henhold til EF-traktatens artikel 176 (nu artikel 233 EF), hvorefter den institution, fra hvilken en annulleret retsakt hidrører, har pligt til at gennemføre de nødvendige foranstaltninger til opfyldelse af Domstolens dom, nemlig en pligt til at fjerne den faktisk konstaterede ulovlighed i den retsakt, der skal træde i stedet for den annullerede retsakt (jf. i denne retning dom af 26.4.1988, forenede sager 97/86, 99/86, 193/86 og 215/86, Asteris m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 2181, præmis 28).

49 LVM og DSM kan ikke hævde, at EF-traktatens artikel 174, stk. 2 (nu artikel 231, stk. 2, EF), desuden var til hinder for, at Kommissionen vedtog en ny beslutning. Denne bestemmelse er nemlig ikke relevant i denne sag. Den omhandler kun muligheden for, at Domstolen udtrykkeligt kan opretholde bestemte virkninger af en retsakt, som den annullerer, mens det i denne sag undersøgte tilfælde henhører under traktatens artikel 176.

50 LVM og DSM kan heller ikke påberåbe sig dommen af 23. oktober 1974, sag 17/74, Transocean Marine Paint mod Kommissionen (Sml. s. 1063), hvori Domstolen efter delvis at have annulleret en beslutning fra Kommissionen hjemviste sagen til Kommissionen. Denne dom kan ikke fortolkes modsætningsvis, således at den i mangel af en udtrykkelig hjemvisning udelukker enhver mulighed for, at den pågældende institution kan fjerne den konstaterede ulovlighed eller, i tilfælde af fuldstændig annullation, kan erstatte den annullerede retsakt med en ny beslutning. Den omstændighed, at Fællesskabets retsinstanser hjemviser eller ikke hjemviser en sag til den pågældende institution, kan ikke ændre rækkevidden af den forpligtelse, som pålægges sidstnævnte ved traktatens artikel 176.

51 Enichem har anført, at virksomhedens analyse bekræftes af artikel 17 i forordning nr. 17, som tillægger Domstolen fuld prøvelsesret i sager anlagt til prøvelse af beslutninger, hvorved Kommissionen fastsætter en bøde. I et sådant

tilfælde behandler Domstolen hele den sag, som indbringes for den. Dette har den gjort i det foreliggende tilfælde, således som det fremgår af præmis 56 i dommen af 15. juni 1994, der indeholder en opregning af de fremførte formelle og materielle anbringender. Når Domstolen ikke har givet noget holdepunkt med hensyn til sagens fortsættelse, f.eks. ved at hjemvise den til Retten, har nævnte dom omfattet samtlige momenter, der blev fremført for den.

52 Dette argument kan ikke lægges til grund. Artikel 17 i forordning nr. 17 vedrører kun intensiteten af den kontrol, der udøves af Fællesskabets retsinstanser med hensyn til de sanktioner, der anvendes på konkurrenceområdet, og som de kan ophæve, nedsætte eller forhøje. Den kompetence, som de alene er blevet tildelt på dette punkt, indebærer ikke, at den udøvede legalitetskontrol i øvrigt dækker alle de påberåbte anbringender, når Fællesskabets retsinstanser kun har taget stilling til nogle af disse.

53 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

3. LVM's, DSM's og ICI's anbringende om tilsidesættelse af princippet non bis in idem

54 LVM, DSM og ICI har for Retten gjort gældende, at Kommissionen havde tilsidesat princippet non bis in idem ved at vedtage en ny beslutning, efter at Domstolen havde annulleret beslutning PVC I.

55 De har anført, at Retten i den appellerede doms præmis 96 har udtalt, at en virksomhed ikke kan retsforfølges af Kommissionen på grundlag af forordning nr. 17 og nr. 99/63 for tilsidesættelse af Fællesskabets konkurrenceregler eller pålægges en bøde af Kommissionen under henvisning til en konkurrencebe-

grænsende adfærd, som Retten eller Domstolen allerede har fastslået er eller ikke er bevist af Kommissionen. De kritiserer imidlertid Retten for, at den derefter i den appellerede doms præmis 97 og 98 har udtalt, dels at beslutning PVC II som følge af annullationen af beslutning PVC I ikke havde pålagt appellanterne to sanktioner for samme overtrædelse, dels at Kommissionen ikke to gange havde forfulgt appellanterne for samme forhold, eftersom Domstolens dom af 15. juni 1994 ikke havde taget stilling til nogen af de realitetsanbringender, som de havde påberåbt sig.

56 Ifølge LVM og DSM finder princippet non bis in idem anvendelse i tilfælde af annullation af en første beslutning, uanset om denne annullation er sket på grund af mangel på beviser eller på grund af tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter. Princippet tilsigter nemlig at beskytte virksomheden mod at blive forfulgt to gange eller at blive pålagt to sanktioner, uanset årsagen til, at den første forfølgning ikke har ført til noget resultat. Denne fortolkning bekræftes af artikel 4, stk. 1, i protokol nr. 7 til den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMK«), som i mellemtiden er trådt i kraft og er affattet således: »Under en og samme stats jurisdiktion skal ingen i en straffesag på ny kunne stilles for en domstol eller dømmes for en lovovertrædelse, for hvilken han allerede er blevet endeligt frikendt eller domfældt i overensstemmelse med denne stats lovgivning og strafferetspleje.« Ved Domstolens dom af 15. juni 1994 er appellanterne imidlertid blevet »frikendt« i sidstnævnte bestemmelses forstand.

57 ICI har endvidere gjort gældende, at princippet non bis in idem, som er et grundlæggende fællesskabsretligt princip, der finder anvendelse på konkurrenceretten (dom af 14.12.1972, sag 7/72, Boehringer Mannheim mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 323, org.ref.: Rec. s. 1281), er knæsat ved artikel 4, stk. 1, i protokol nr. 7 til EMK. ICI kritiserer Retten for, at den med henblik på at forkaste det anbringende, som udledes af dette princip, har udtalt, at ICI var fritaget for at erlægge den bøde, der var blevet pålagt ved beslutning PVC I, efter at denne var blevet annulleret. Ifølge ICI var denne omstændighed irrelevant. Det afgørende spørgsmål var, om beslutning PVC II var baseret på samme adfærd som den, der var omhandlet i Domstolens dom af 15. juni 1994 (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Gradinger-dommen af 23.10.1995, serie A, nr. 328 C, § 55). Det har imidlertid ikke været tilfældet i denne sag.

58 ICI har desuden gjort gældende, at artikel 4 i protokol nr. 7 til EMK finder anvendelse i tilfælde af endelig domfældelse, dvs. når der ikke længere eksisterer ordinære retsmidler, eller når parterne har udtømt disse eller ladet fristerne herfor udløbe. Dette er netop tilfældet i den foreliggende sag, idet appellanten efter Domstolens dom af 15. juni 1994 ikke har rådet over noget retsmiddel.

59 Det bemærkes, således som det fremgår af præmisserne til den appellerede dom, at princippet non bis in idem, der er et grundlæggende princip i fællesskabsretten, og som i øvrigt er knæsat ved artikel 4, stk. 1, i protokol nr. 7 til EMK, på konkurrenceområdet forbyder, at en virksomhed domfældes eller atter forfølges for en konkurrencebegrænsende adfærd, for hvilken den allerede er blevet pålagt en sanktion, eller med hensyn til hvilken den er blevet erklæret ansvarsfri ved en tidligere afgørelse, der ikke længere kan anfægtes.

60 Anvendelsen af dette princip forudsætter således, at der er truffet afgørelse om overtrædelsens rigtighed, eller at lovligheden af den med hensyn hertil foretagne vurdering er blevet kontrolleret.

61 Princippet non bis in idem forbyder således kun, at der foretages en ny realitetsvurdering af overtrædelsens rigtighed, som har til følge, at der anvendes enten endnu en sanktion, som føjes til den første, i det tilfælde, hvor der atter fastslås at foreligge ansvar, eller en første sanktion i det tilfælde, hvor det ansvar, som ikke antages at foreligge i henhold til den første beslutning, fastslås at foreligge ved den anden beslutning.

62 Princippet er derimod ikke i sig selv til hinder for, at der atter foretages forfølgning vedrørende samme konkurrencefordrejende adfærd, når en første beslutning er blevet annulleret af formelle grunde, uden at der er blevet truffet afgørelse om realiteten med hensyn til de kritiserede omstændigheder, idet

annullationsbeslutningen i så fald ikke udgør en »frifindelse« i den forstand, hvori dette udtryk anvendes på det sanktionsretlige område. I et sådant tilfælde føjer de sanktioner, der pålægges ved den nye beslutning, sig ikke til dem, der er pålagt ved den annullerede beslutning, men træder i stedet for disse.

63 Eftersom Domstolen i sin dom af 15. juni 1994 havde annulleret beslutning PVC I, herunder de pålagte sanktioner, uden at tage stilling til nogle af de realitetsanbringender, som sagsøgerne havde påberåbt sig, er det derfor med rette, at Retten har fastslået, at Kommissionen ved at vedtage beslutning PVC II efter afhjælpning af den påtalte formelle mangel hverken havde pålagt sanktioner eller iværksat forfølgning to gange mod virksomhederne for den samme udviste adfærd.

64 LVM og DSM har endvidere gjort gældende, at Retten — idet den i forbindelse med gennemgangen af anbringendet om tilsidesættelse af princippet non bis in idem antog, at beslutning PVC I måtte anses for aldrig at have eksisteret, efter at den var blevet annulleret — har anvendt en argumentation, som er i strid med den, der blev udviklet i den appellerede doms præmis 1100 med hensyn til et anbringende om forældelse.

65 Dette klagepunkt er ikke begrundet. Det retsspørgsmål, som Retten tog stilling til i præmis 1100 i den appellerede dom, vedrørte de betingelser om suspension af forældelse, der er fastsat i artikel 3 i Rådets forordning (EØF) nr. 2988/74 af 26. november 1974 om forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner inden for Det Europæiske Fællesskabs transport- og konkurrenceret og af adgangen til tvangsfuldbyrdelse af disse sanktioner (EFT L 319, s. 1), hvorefter »forældelse suspenderes, så længe en sag om Kommissionens beslutning verserer for De Europæiske Fællesskabers Domstol«.

66 Retten har i præmis 1098 i den appellerede dom understreget, at selve formålet med denne artikel er at muliggøre en suspension af forældelsen, når Kommissionen er forhindret i at gribe ind af objektive grunde, som ikke kan tilskrives Kommissionen, men som netop er kædet sammen med det forhold, at der verserer en sag.

67 Med tilføjelsen i præmis 1100 i den appellerede dom om, at »det er selve den omstændighed, at en sag verserer for Retten eller Domstolen, der er begrundelse for suspensionen, og ikke de konklusioner, som disse retsinstanser når frem til i deres domme«, har Retten kun konstateret, at suspensionsmekanismen i henhold til forordning nr. 2988/74 er uafhængig af virkningen af en dom om annullation af beslutningen. Retten har endvidere i samme præmis i den appellerede dom udtalt, at suspensionsmekanismen nemlig kun har mening, såfremt Kommissionens beslutning faktisk annulleres, dvs. når denne beslutning derefter anses for aldrig at have eksisteret.

68 Det er således uden selvmodsigelse, at Retten med hensyn til to forskellige spørgsmål dels har taget hensyn til annullationsdommens virkning for beslutning PVC I for så vidt angår princippet non bis in idem, dels har taget hensyn til selve eksistensen af den sag, der verserer for Fællesskabets retsinstanser, uafhængig af annullationsdommens indhold og dennes virkning for beslutning PVC I for så vidt angår suspensionsmekanismen for forældelse.

69 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

4. LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem og ICI's anbringende om ugyldighed af proceduremæssige foranstaltninger forud for vedtagelsen af beslutning PVC I

70 LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem og ICI har for Retten gjort gældende, at annullationen af beslutning PVC I havde berørt alle de forberedende foranstaltninger med hensyn til beslutningen. Disse foranstaltninger har således ikke gyldigt kunnet udgøre forberedende foranstaltninger med hensyn til beslutning PVC II.

71 De har kritiseret Retten for, at den i præmis 183-193 i den appellerede dom har forkastet det tilsvarende anbringende, idet den har antaget, at de forberedende foranstaltninger med hensyn til beslutning PVC I ikke berørtes af annullationen af denne.

72 Retten har herved under henvisning til fast retspraksis, hvorefter det er præmisserne i en annullationsdom, som dels fastslår, nøjagtig hvilken bestemmelse der anses for ulovlig, dels angiver de nøjagtige grunde til den i konklusionen fastslåede ulovlighed (dommen i sagen Asteris m.fl. mod Kommissionen, præmis 27, og dom af 12.11.1998, sag C-415/96, Spanien mod Kommissionen, Sml. I, s. 6993, præmis 31), med rette udtalt i præmis 184 i den appellerede dom, at for at bestemme rækkevidden af Domstolens dom af 15. juni 1994 skulle der tages hensyn til denne doms præmisser.

73 Annullationen af en fællesskabsretsakt berører ikke nødvendigvis de forberedende retsakter (dommen i sagen Spanien mod Kommissionen, præmis 32), idet den procedure, som tilsigter at erstatte den annullerede retsakt, i princippet kan genoptages netop på det punkt, hvor ulovligheden indtrådte (dommen i sagen Spanien mod Kommissionen, præmis 31).

74 Retten har imidlertid i præmis 189 i den appellerede dom udtalt, at Domstolen ved sin dom af 15. juni 1994 havde annulleret beslutning PVC I på grund af en procedurefejl, som udelukkende vedrørte de nærmere omstændigheder ved Kommissionens endelige vedtagelse af denne beslutning.

75 Retten har således med føje heraf kunnet udlede, at eftersom den konstaterede procedurefejl var indtrådt på det sidste trin i forbindelse med vedtagelsen af beslutning PVC I, havde annullationen ikke berørt gyldigheden af de forbere-

dende foranstaltninger til den beslutning, som lå forud for det trin, hvor denne fejl var blevet konstateret (jf. med hensyn til et direktiv dom af 13.11.1990, sag C-331/88, Fedesa m.fl., Sml. I, s. 4023, præmis 34).

76 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

5. Samtlige appellanters anbringender om nødvendigheden af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I, og ICI's anbringende om den ufuldstændige karakter af de sagsakter, der blev forelagt kommissærkollegiet i forbindelse med vedtagelsen af beslutning PVC II

77 Appellanterne har for Retten i det væsentlige gjort gældende, at selv om den fejl, der blev konstateret ved Domstolens dom af 15. juni 1994, var indtrådt på det sidste trin i forbindelse med vedtagelsen af beslutning PVC I, krævede Kommissionens afhjælpning af denne fejl, at bestemte proceduremæssige garantier blev respekteret inden vedtagelsen af beslutning PVC II, idet denne udgjorde en ny beslutning. Det er således blevet gjort gældende for Retten, at den administrative procedure enten burde have været gentaget fuldt ud fra meddelelsen af klagepunkter, eller burde have indebåret en ny høring af de berørte virksomheder, en ny forelæggelse for Det Rådgivende Udvalg og en ny indgriben fra høringskonsulenten. ICI har desuden gjort gældende, at under disse omstændigheder indeholdt de sagsakter, der blev forelagt kommissærkollegiet, ikke dokumenter, som, såfremt de havde været udfærdiget, ville have gjort det muligt at vedtage en beslutning under fuldt kendskab til de retlige og faktiske spørgsmål, som bestemt ville være blevet rejst.

78 Appellanterne har i forbindelse med appellen kritiseret Retten for ikke at have lagt deres argumenter med hensyn til disse forskellige punkter til grund, som bør undersøges successivt.

a) Den manglende fremsendelse af en ny meddelelse af klagepunkter

79 Montedison har anført, at Kommissionen i medfør af forordning nr. 17 og nr. 99/63 burde have indledt en ny administrativ procedure begyndende med en ny meddelelse af klagepunkter, inden den vedtog beslutning PVC II, idet denne udgjorde en ny beslutning, selv om dens indhold var identisk med indholdet af beslutning PVC I.

80 Det fremgår herved af undersøgelsen i denne doms præmis 41-53 af anbringendet om tilsidesættelse af den materielle retskraft, at annullationen af beslutning PVC I ved Domstolens dom af 15. juni 1994 ikke har berørt gyldigheden af de tidligere proceduremæssige foranstaltninger, og navnlig ikke meddelelsen af klagepunkter.

81 Kommissionen var derfor ikke allerede som følge af denne annullation forpligtet til at tilstille de pågældende virksomheder en ny meddelelse af klagepunkter.

82 Montedisons klagepunkt kan derfor ikke lægges til grund.

b) Den manglende foranstaltning af en ny høring af berørte virksomheder

83 Alle appellanterne har gjort gældende, at annullationen af beslutning PVC I med henblik på vedtagelsen af beslutning PVC II indebar, at det var nødvendigt at foretage en ny høring af virksomheder i medfør af artikel 19, stk. 1, i forordning nr. 17. LVM og DSM har anført, at denne nødvendighed fremgik af det

grundlæggende princip om overholdelse af retten til kontradiktion, som ikke kan afgrænses og end mindre begrænses ved bestemmelser i den afledte ret, eftersom fællesskabsrettens grundlæggende principper har forrang.

84 Appellanterne kritiserer således Retten for, at den i præmis 251 og 252 i den appellerede dom har fastslået, at en ny høring ikke var påkrævet i mangel af nye klagepunkter.

85 Det skal herved fastslås, at Retten med rette har udtalt i præmis 246 i den appellerede dom, at det er et grundlæggende princip i fællesskabsretten, at der skal indrømmes ret til kontradiktion i enhver procedure, som kan føre til, at der pålægges sanktioner, navnlig bøder eller tvangsbøder, og dette princip skal overholdes, også når der er tale om en procedure af administrativ karakter (dom af 13.2.1979, sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461, præmis 9).

86 Retten har endvidere med rette udtalt i præmis 247 i den appellerede dom, at artikel 19, stk. 1, i forordning nr. 17 og artikel 4 i forordning nr. 99/63 i medfør af dette princip foreskriver, at Kommissionen i sin endelige beslutning kun må tage sådanne klagepunkter i betragtning, om hvilke de pågældende virksomheder og sammenslutninger af virksomheder har haft lejlighed til at udtale sig.

87 Retten har derfor i præmis 249 i den appellerede dom heraf kunnet udlede, at retten til kontradiktion indebærer, at hver berørt virksomhed eller sammenslutning af virksomheder får lejlighed til at udtale sig om de klagepunkter, som Kommissionen i sin endelige beslutning, hvori overtrædelsen af konkurrencereglerne konstateres, agter at fremføre mod dem. Retten har ikke herved stadfæstet, at de afledte bestemmelser i forordning nr. 17 og nr. 99/63 begrænser det grundlæggende princip om overholdelse af retten til kontradiktion, men har nøjagtig gengivet indholdet heraf på konkurrencerettens område.

88 Ved dernæst at fastslå, at beslutning PVC II ikke indeholdt noget nyt klagepunkt i forhold til beslutning PVC I, har Retten således — uden at begå en retlig fejl — i præmis 252 i den appellerede dom fastslået, at en ny høring ikke var påkrævet forud for beslutning PVC II.

89 Der er derfor forgæves fremsat tre rækker argumenter med henblik på at anfægte denne konstatering.

90 LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem og ICI har for det første anført, at en ny høring ville have gjort det muligt for dem med fordel at fremføre bemærkninger vedrørende de følger, der skal drages af annullationen af beslutning PVC I. De ville således have kunnet udtale sig om nødvendigheden og hensigtmæssigheden af selve vedtagelsen af beslutning PVC II, om spørgsmål vedrørende den periode, der er forløbet, retskraften, princippet non bis in idem, udviklingen i retspraksis efter vedtagelsen af beslutning PVC I og den nødvendige aktindsigt, som er forbundet med genoptagelsen af proceduren, forpligtelsen for høringskonsulenten til at undersøge bestemte spørgsmål, forpligtelsen til at høre Det Rådgivende Udvalg, virkningerne af artikel 20 i forordning nr. 17 og udviklingen af PVC-markedet siden 1988.

91 Hvad angår nødvendigheden og hensigtmæssigheden af at vedtage en ny beslutning efter annullationen af beslutning PVC I bemærkes, at kravet om en ret til at fremsætte bemærkninger herom falder uden for området for udøvelse af retten til forsvar som fastlagt ved ovennævnte fællesskabsretlige princip, organiseret ved forordning nr. 17 og nr. 99/63 og afgrænset ved spørgsmålene om rigtigheden og relevansen af de påberåbte forbehold og omstændigheder og de dokumenter, som Kommissionen påberåber sig til støtte for, at der foreligger en overtrædelse af konkurrenceretten (dommen i sagen Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, præmis 11). Retten til kontradiktion er imidlertid blevet overholdt forud for vedtagelsen af beslutning PVC I. I forbindelse med de oprindelige høringer har de berørte virksomheder været i stand til at fremsætte deres bemærkninger til de klagepunkter, som Kommissionen havde fremsat, og som derefter blev anvendt som vurderingsgrundlag med henblik på vedtagelsen af beslutning PVC II.

92 Hvad angår eventuelle udviklinger i retspraksis eller den økonomiske sammenhæng kan de ikke i sig selv nødvendiggøre nye høringer i større omfang, end hvis de var indtruffet under en administrativ procedure forud for en endelig beslutning.

93 Med hensyn til de retsspørgsmål, der kan opstå i forbindelse med anvendelsen af traktatens artikel 176, såsom spørgsmål om den periode, der er forløbet, muligheden for at genoptage forfølgning, den aktindsigt, som er forbundet med genoptagelsen af proceduren, høringskonsulenten og Det Rådgivende Udvalgs indgriben samt de eventuelle følgevirkninger af artikel 20 i forordning nr. 17, kræver disse heller ikke nye høringer, for så vidt som de ikke ændrer indholdet af klagepunkterne, der i givet fald kun kan undergives en senere retslig kontrol.

94 For det andet har LVM og DSM anfægtet Rettens udtalelse om, at beslutning PVC II ikke indeholder noget nyt klagepunkt i forhold til beslutning PVC I. De har herved påberåbt sig de »vigtige ændringer«, som er blevet foretaget ved beslutning PVC II i forhold til beslutning PVC I, nemlig en ny konklusion, ændringer af den faktiske og retlige begrundelse samt et nyt kapitel om forældelse. LVM og DSM er mere generelt af den opfattelse, at det juridisk relevante kriterium ikke er muligheden for at kvalificere »klagepunkter« som nye forhold og omstændigheder, men udelukkende spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger nye forhold og omstændigheder, hvorom virksomhederne endnu ikke har udtalt sig. I det foreliggende tilfælde omfattede de nye elementer de spørgsmål, der er omhandlet i denne doms præmis 90, med hensyn til hvilke appellanterne har villet fremsætte bemærkninger, samt de ændringer, som er indeholdt i beslutning PVC II.

95 Elf Atochem har anført, at Kommissionen burde have afholdt nye høringer alene på grund af den omstændighed, at beslutning PVC II ifølge appellanten indeholdt »nye elementer« i forhold til beslutning PVC I. For det første skelnede beslutning PVC II i forhold til Norsk Hydro og Solvay, som ikke længere pålægges

sanktioner. For det andet er de to selskaber ikke desto mindre stadig impliceret som følge af den kollektive adfærd, der gøres gældende mod de virksomheder, som er adressater for beslutning PVC II, således at Kommissionens to successive beslutninger vedrører påståede karteller eller kollektiv samordnet praksis, hvis deltagere i 1994 er forskellige fra deltagerne i 1988. For det tredje indeholder beslutning PVC II udtalelser om forældelsen for at begrunde retten til at vedtage en ny beslutning. Under alle omstændigheder er det ifølge Elf Atochem af ringe betydning, om den nye beslutning indeholder nye klagepunkter eller ej. En ny høring er altid nødvendig. Kommissionen kan ikke blot gentage klagepunkterne fra en tidligere annulleret beslutning. Enhver beslutning, som vedtages af Kommissionen, indeholder selvstændige klagepunkter.

96 Det bemærkes herved, at i modsætning til det af LVM og DSM fremførte, svarer de eksisterende forskelle mellem konklusionerne i beslutning PVC I og beslutning PVC II samt udtalelserne vedrørende spørgsmålet om forældelse ikke til et nyt klagepunkt, som Kommissionen burde have anvendt i beslutning PVC II. For så vidt angår de påberåbte faktiske og retlige ændringer har appellanterne ikke angivet de ændringer, som ifølge dem karakteriserer hensyntagen til nye klagepunkter, og har heller ikke godtgjort, hvorledes disse ændringer faktisk skulle forholde sig til sådanne klagepunkter.

97 I modsætning til det af LVM, DSM og Elf Atochem anførte, nødvendiggør den blotte eksistens af forskelle mellem Kommissionens to successive beslutninger desuden ikke i sig selv nye høringer, eftersom disse forskelle ikke indebærer hensyntagen til nye klagepunkter.

98 Når Kommissionen som følge af annullationen af en beslutning på konkurrenceområdet vælger at afhjælpe den eller de konstaterede ulovligheder og at vedtage en identisk beslutning, som ikke er behæftet med disse ulovligheder, vedrører denne beslutning de samme klagepunkter, hvorom virksomhederne allerede har udtalt sig. Elf Atochem kan derfor ikke hævde, at hver af beslutningerne PVC I og PVC II vedrører selvstændige klagepunkter.

99 Det må desuden fastslås, at forskellene mellem beslutningerne PVC I og PVC II med hensyn til Norsk Hydro og Solvay alene er følgerne af ordningen med søgsmålsadgang i forhold til en beslutning vedtaget på konkurrenceområdet over for flere virksomheder.

100 En sådan beslutning skal, selv om den er affattet og offentliggjort i form af én enkelt beslutning, forstås som en samling af individuelle beslutninger, der i forhold til hver af de virksomheder, som er adressater herfor, fastslår den eller de overtrædelser, som lægges til grund over for virksomheden og i givet fald pålægger den en bøde. Den kan kun annulleres for så vidt angår de adressater, der har fået medhold i deres søgsmål for Fællesskabets retsinstanser, og den forbliver bindende over for de adressater, der ikke har anlagt annullationssøgsmål (jf. i denne retning dom af 14.9.1999, sag C-310/97 P, Kommissionen mod AssiDomän Kraft Products m.fl., Sml. I, s. 5363, præmis 49 ff.).

101 I det foreliggende tilfælde har Solvay imidlertid ikke anlagt sag til prøvelse af beslutning PVC I, og Norsk Hydros søgsmål til prøvelse heraf er blevet afvist ved ovennævnte kendelse i sagen Norsk Hydro mod Kommissionen.

102 Da beslutning PVC I er blevet endelig i forhold til disse to virksomheder, kunne de heller ikke længere være adressater for beslutning PVC II. For så vidt som de var berørt af de klagepunkter, som i denne henseende var fremført mod alle de virksomheder, der oprindelig var inddraget, har deres respektive rolle imidlertid kunnet tages i betragtning af Kommissionen i beslutning PVC II, for så vidt som de vedrørte klagepunkterne mod adressaterne for denne anden beslutning, med henblik på at konstatere de overtrædelser, der blev gjort gældende mod nævnte adressater, hver især inden for grænserne af vedkommendes eget ansvar. Beslutningerne PVC I og PVC II vedrører derfor ikke karteller eller kollektiv samordnet praksis, hvis berørte medlemmer i 1994 er forskellige fra de berørte medlemmer i 1988. De omhandler de samme karteller eller samordnede adfærd vedrørende de samme virksomheder, der alene som følge af virkningen af proceduremæssige regler er blevet pålagt sanktioner inden for rammerne af to efterfølgende beslutninger.

103 Hvad angår udtalelserne om forældelse, der ifølge Elf Atochem i beslutning PVC II udgør en tredje forskel i forhold til beslutning PVC I, har de klart ikke noget at gøre med et helt nyt klagepunkt, som ikke vedrører andre former for adfærd end dem, med hensyn til hvilke virksomhederne allerede har udtalt sig.

104 Endelig har Wacker-Chemie og Hoechst kritiseret Retten for at have udelukket nødvendigheden af nye høringer i mangel af nye klagepunkter, selv om beslutning PVC II har forlænget varigheden af den konstaterede overtrædelse, ikke har noget grundlag med hensyn til det i artikel 2 indeholdte påbud om at bringe overtrædelsen til ophør, og selv om den ikke fastsætter bødens størrelse i overensstemmelse med artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17.

105 Hvad angår varigheden af den konstaterede overtrædelse er den alene som følge af datoen for vedtagelsen af beslutning PVC II blevet forlænget med femethalvt år i forhold til den overtrædelse, der blev fastslået på tidspunktet for vedtagelsen af beslutning PVC I.

106 Det må herved imidlertid fastslås, at artikel 1 og 3 i beslutning PVC II, der ligesom artikel 1 og 3 i beslutning PVC I har fastslået appellanternes deltagelse i den konstaterede overtrædelse og pålagt disse virksomheder bøder, skal læses i lyset af de betragtninger, som understøtter dem. Hvad navnlig angår Wacker-Chemie og Hoechst præciseres det imidlertid i betragtning 54 til beslutning PVC I og PVC II, at bødernes størrelse er blevet fastsat på grundlag af en deltagelse i kartellet »mindst indtil maj 1984«. Følgelig har vedtagelsen den 27. juli 1994 af beslutning PVC II ikke haft til virkning at forlænge varigheden af den bødebelagte overtrædelse i forhold til beslutning PVC I, idet varigheden af den deltagelse, som faktisk er blevet lagt til grund, har været den samme.

107 Hvad angår påbuddet om at bringe overtrædelsen til ophør, har Wacker-Chemie og Hoechst anført, at dette forudsætter bevis for, at overtrædelsen er blevet fortsat på tidspunktet for vedtagelsen af beslutning PVC II, og at den

omstændighed, at der var forløbet noget tid, i mangel af et sådant bevis havde medført, at der ikke længere forelå et retsgrundlag for påbud. De har desuden gjort gældende, at de endeligt havde bragt deres aktivitet på PVC-markedet til ophør forud for vedtagelsen af beslutning PVC II, således at de ikke kunne pålægges at bringe en overtrædelse til ophør.

108 Det må imidlertid herved fastslås, at Kommissionen i betragtning 50 til beslutningerne PVC I og PVC II har udtalt, at den, selv om nogle virksomheder havde afgivet visse tilsagn under den administrative procedure, ikke vidste, »hvorvidt møderne eller i det mindste en vis kommunikation mellem virksomhederne om priser og mængder faktisk [var] ophørt«. Kommissionen har derfor konkluderet, at det er nødvendigt, »at enhver beslutning indeholder et formelt krav om, at de virksomheder, som stadig opererer i PVC-sektoren, bringer overtrædelsen til ophør«. Dette er grunden til, at den ved artikel 2 i beslutning PVC II har pålagt virksomhederne, ligesom tidligere ved artikel 2 i beslutning PVC I, straks at bringe overtrædelserne til ophør, »såfremt dette ikke allerede er sket«. Påbuddet var således kun rettet til de virksomheder, som i givet fald stadig fortsatte overtrædelsen på tidspunktet for vedtagelsen af beslutningen. Ligesom ved beslutning PVC I var påbuddet i henhold til beslutning PVC II således helt uden genstand i forhold til virksomheder, der havde bragt overtrædelsen til ophør på tidspunktet for dens vedtagelse. Den var ligeledes uden genstand i forhold til Wacker Chemie og Hoechst, selv om disse virksomheder, således som de har hævdet, endelig har bragt deres aktivitet på det pågældende marked til ophør, for så vidt som artikel 2 i beslutning PVC II, ligesom artikel 2 i beslutning PVC I, omhandler virksomheder, »som stadig opererer i PVC-sektoren«.

109 Hvad endelig angår fastsættelsen af bøden har Wacker Chemie og Hoechst gjort gældende, at en bøde, der pålægges længe efter de kritiserede forhold, ikke nødvendigvis bør føre til samme resultat som en sanktion, der pålægges umiddelbart efter overtrædelsen, og at Kommissionen burde fastlægge omsætningen i det sidste regnskabsår forud for beslutning PVC II i overensstemmelse med artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, hvorefter der højst kan pålægges en bøde på 10% af omsætningen i det sidste forudgående regnskabsår.

110 Det skal herved bemærkes, at forpligtelsen til at tage hensyn til omsætningen i det forudgående regnskabsår foreligger på det trin, hvor Kommissionens endelige beslutning vedtages med henblik på fastlæggelse af bødens maksimumsbeløb. Nødvendigheden af at indhente oplysninger om denne omsætning fremstår således efter høringen af virksomhederne, hvis formål er at gøre det muligt for disse at fremsætte bemærkninger til de klagepunkter, der gøres gældende mod dem. Denne nødvendighed foreligger desuden kun, såfremt Kommissionen ved høringens afslutning anser overtrædelsen for godtgjort. Appellanternes argument er herefter ikke af relevans for, om der i det foreliggende tilfælde foreligger en forpligtelse til at foretage en ny høring.

111 Det følger af det ovenfor anførte, at klagepunktet vedrørende den omstændighed, at der ikke er blevet foretaget en ny høring af de berørte virksomheder, bør forkastes.

c) Den omstændighed, at der ikke er blevet foretaget en ny høring af Det Rådgivende Udvalg

112 Samtlige appellanter har gjort gældende, at annullationen af beslutning PVC I — med henblik på vedtagelsen af beslutning PVC II — indebar nødvendigheden af at foretage en ny høring af Det Rådgivende Udvalg i henhold til artikel 10, stk. 3, i forordning nr. 17.

113 De har kritiseret Retten for, at den i den appellerede doms præmis 256 og 257 har fastslået, at en ny høring af Det Rådgivende Udvalg kun ville have været påkrævet, såfremt en ny høring i sig selv havde været nødvendig.

114 Det bemærkes herved, at artikel 1 i forordning nr. 99/63 bestemmer følgende:

»Forinden Kommissionen rådfører sig med Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål, indhenter den de i artikel 19, stk. 1, i forordning nr. 17 omhandlede udtalelser.«

115 Retten har i præmis 256 i den appellerede dom med rette udtalt, at det fremgår af denne bestemmelse, at en høring af de berørte virksomheder og Det Rådgivende Udvalg er nødvendige i de samme tilfælde (dom af 21.9.1989, forenede sager 46/87 og 227/88, Hoechst mod Kommissionen, Sml. s. 2859, præmis 54).

116 Det er imidlertid allerede blevet fastslået i denne sag, dels at annullationen af beslutning PVC I ikke berørte gyldigheden af administrative proceduremæssige foranstaltninger forud for vedtagelsen af denne beslutning, dels at den ikke nødvendiggjorde nye høringer.

117 Beslutning PVC II efterfulgte således i overensstemmelse med artikel 10, stk. 3, i forordning nr. 17, og artikel 1 i forordning nr. 99/63 faktisk en procedure med konstatering af overtrædelse af traktatens artikel 85, og der var forud foretaget de foreskrevne høringer af virksomheder samt af Det Rådgivende Udvalg den 1. december 1988.

118 Herefter, og da beslutning PVC II ikke indeholdt væsentlige ændringer i forhold til beslutning PVC I, med hensyn til hvilken Det Rådgivende Udvalg var blevet hørt om det forudgående udkast i henhold til artikel 10, stk. 5, i forordning nr. 17, har Retten med føje i præmis 257 i den appellerede dom fastslået, at en ny høring

af dette udvalg ikke var påkrævet (jf. tilsvarende med hensyn til høring af Europa-Parlamentet under lovgivningsproceduren, dom af 10.6.1997, sag C-392/95, Parlamentet mod Rådet, Sml. I, s. 3213, præmis 15).

119 Det følger heraf, at klagepunktet vedrørende den manglende nye høring af Det Rådgivende Udvalg bør forkastes.

d) Den omstændighed, at høringskonsulenten ikke har grebet ind

120 Degussa, Enichem og ICI har anført, at Kommissionen desuden skulle have ladet høringskonsulenten gribe ind; høringskonsulentens nye rolle var i mellemtiden blevet defineret ved Kommissionens afgørelse af 23. november 1990 om tilrettelæggelse af høringerne inden for rammerne af de i EØF-traktatens artikel 85 og 86 og i EKSF-traktatens artikel 65 og 66 fastlagte procedurer (*Tyvende Beretning om Konkurrencepolitikken*, s. 334, herefter »afgørelsen af 23. november 1990«).

121 De har kritiseret Retten for i præmis 253 i den appellerede dom at have fastslået, at da Kommissionen ikke var forpligtet til at foretage en ny høring af de pågældende virksomheder, havde den ikke kunnet tilsidesætte bestemmelserne i sin afgørelse af 23. november 1990, der ikke fandt tidsmæssig anvendelse på den mundtlige fase af den administrative procedure, der var gået forud for vedtagelsen af beslutning PVC II.

122 Det bemærkes herved, at Kommissionen har oprettet stillingen som høringskonsulent med virkning fra den 1. september 1982 i henhold til en meddelelse med titlen »Meddelelse vedrørende bestemmelser om anvendelsen af EØF- og

EKSF-traktaternes konkurrenceregler (EØF-traktatens artikel 85 og 86; EKSF-traktatens artikel 65 og 66), offentliggjort i *De Europæiske Fællesskabers Tidende* den 25. september 1982 (EFT C 251, s. 2).

123 I nævnte meddelelse har Kommissionen defineret denne stilling i følgende vendinger:

»Høringskonsulenten har til opgave at sikre, at en høring afvikles korrekt, og derigennem bidrage til, at høringen og den eventuelle efterfølgende beslutning får en objektiv karakter. Han skal især sørge for, at der ved udarbejdelsen af udkastene til Kommissionens beslutninger på konkurrenceområdet tages behørigt hensyn til alle relevante faktiske omstændigheder, hvad enten disse er til fordel eller ugunst for de pågældende.

Han skal ved udøvelsen af sine funktioner sørge for, at retten til at varetage sit forsvar respekteres, idet han dog samtidig skal tage hensyn til kravet om, at konkurrencereglerne anvendes effektivt i overensstemmelse med gældende forordninger og de af Domstolen fastslåede principper.«

124 Høringskonsulentens opgaver er præciseret i en tekst, der blev offentliggjort som bilag til *Trettende Beretning om Konkurrencepolitikken*, foråret 1983, hvis artikel 2 var affattet i tilsvarende vendinger som den oprindelige definition. Den nævnte tekst er blevet erstattet ved afgørelsen af 23. november 1990, hvis artikel 12 også var affattet i tilsvarende vendinger som den oprindelige definition.

125 Det fremgår af selve indholdet af høringskonsulentens opgave, som er blevet opfyldt i proceduren forud for vedtagelsen af beslutning PVC I, at den pågældende indgriben nødvendigvis var forbundet med høring af virksomhederne med henblik på en eventuel beslutning.

126 Da Retten med føje har fastslået, at en ny høring ikke var påkrævet efter annullationen af beslutning PVC I, har Retten således med rette i præmis 253 i den appellerede dom kunnet udlede, at en ny indgriben fra høringskonsulenten ikke længere var påkrævet i henhold til de betingelser, der er fastsat ved afgørelsen af 23. november 1990, som i mellemtiden var trådt i kraft.

127 Det følger heraf, at anbringendet om, at høringskonsulenten ikke på ny har grebet ind, bør forkastes.

e) Sammensætningen af den aktsamling, der blev forelagt kommissærkollegiet til behandling

128 ICI er af den opfattelse, at kommissærkollegiet som følge af fejlene ved den administrative procedure forud for vedtagelsen af beslutning PVC I ikke har kunnet gøre sig bekendt med samtlige relevante dokumenter, bl.a. en ny rapport fra høringskonsulenten og et nyt referat af resultaterne af høringen af Det Rådgivende Udvalg. Kommissærkollegiet, som var et andet end det, der havde vedtaget beslutning PVC I, har således ikke rådet over de dokumenter, som parterne indgav seks år tidligere, den rapport, som høringskonsulenten havde udarbejdet på det nævnte tidspunkt, og udtalelsen fra Det Rådgivende Udvalg, der også hidrørte fra 1988.

129 ICI har kritiseret Retten, fordi den i præmis 316 i den appellerede dom har forkastet dette anbringende.

130 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 315 i den appellerede dom har udtalt, at Kommissionen efter Domstolens annullation af beslutning PVC I ikke havde begået nogen retlig fejl ved ikke at høre de berørte virksomheder på ny inden vedtagelsen af beslutning PVC II.

131 Det fremgår i øvrigt af denne doms præmis 122-127 og 114-119, at en ny indgriben fra høringskonsulenten og en ny høring af Det Rådgivende Udvalg ikke var påkrævet.

132 Under disse omstændigheder, og i modsætning til det af ICI anførte, skulle den aktsamling, der blev forelagt kommissærkollegiet, bl.a. ikke indeholde en ny rapport fra høringskonsulenten og et nyt referat af resultaterne af høringen af Det Rådgivende Udvalg.

133 Retten har således med føje i præmis 316 i den appellerede dom fastslået, at udgangspunktet for ICI's argumentation vedrørende sammensætningen af denne aktsamling var urigtig, hvorfor anbringendet var ubegrundet.

134 Det fremgår derfor af alt det ovenfor anførte, at de gennemgåede anbringender ikke kan lægges til grund.

6. LVM, DSM, Montedison og ICI's anbringende om forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner

135 LVM, DSM, Montedison og ICI har kritiseret Retten for i præmis 1089 ff. i den appellerede dom at have anlagt en urigtig anvendelse af forordning nr. 2988/74. Retten har med urette fastslået, at forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner efter fem år var blevet suspenderet, mens der verserede søgsmål til prøvelse af beslutning PVC I i medfør af artikel 3 i nævnte forordning, hvorefter

forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner suspenderes, så længe en sag om »Kommissionens beslutning« verserer for Fællesskabets retsinstanser.

136 Ifølge appellanterne finder sidstnævnte bestemmelse ikke anvendelse på den endelige beslutning vedrørende overtrædelsen og bøden, som vedtages af Kommissionen. En sådan beslutning henhører allerede fra sin vedtagelse under reglerne om forældelse af adgangen til tvangsfuldbyrdelse, som omhandlet i artikel 5 og 6 i forordning nr. 2988/74. Et søgsmål til prøvelse af en sådan beslutning afbryder ikke forældelsen af adgangen til at pålægge sanktioner. Artikel 3 i forordning nr. 2988/74 finder kun anvendelse på søgsmål rettet mod de i samme forordnings artikel 2 opregnede skridt, der bryder denne forældelse. Ifølge LVM og DSM finder artiklen kun anvendelse på søgsmål rettet mod de af disse skridt truffet af Kommissionen, der kan anfægtes, idet de har form af en beslutning. LVM og DSM har hævdet, at den endelige beslutning, for så vidt som den ikke er medtaget i opregningen i artikel 2 i forordning nr. 2988/74, der således er udtømmende, ikke kan afbryde forældelsen af adgangen til at pålægge sanktioner. De udleder heraf, at søgsmålet til prøvelse af denne beslutning ikke kan suspendere fristen for nævnte forældelse. ICI har gjort gældende, at intet skridt truffet efter meddelelsen af klagepunkter, som er det sidste af de afbrydende skridt, der er opregnet i artikel 2 i forordning nr. 2988/74, har til virkning at afbryde forældelsen af adgangen til at pålægge sanktioner.

137 Det må herved fastslås, at i overensstemmelse med artikel 4, stk. 2, i forordning nr. 2988/74 regnes forældelse af adgangen til tvangsfuldbyrdelse fra den dag, hvor »beslutningen er blevet endelig«, dvs. enten regnet fra udløbet af fristen for at anlægge søgsmål til prøvelse af den beslutning, hvorved der er blevet fastslået overtrædelse og pålagt bøde, når der ikke er blevet anlagt sag, eller regnet fra Fællesskabets retsinstansers afgørelse, hvorved der endeligt tages stilling til et faktisk iværksat søgsmål, når der ikke er blevet givet medhold heri, idet spørgsmålet om forældelse af adgangen til tvangsfuldbyrdelse klart er uden genstand i tilfælde af annullation af beslutningen.

138 Følgelig finder reglerne om afbrydelse og suspension af forældelse af adgangen til tvangsfuldbyrdelse, som fastsat ved artikel 5 og 6 i forordning nr. 2988/74, ikke anvendelse på vedtagelsen af Kommissionens endelige beslutning.

139 Så længe denne beslutning ikke er endelig, er forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner reguleret ved reglerne om økonomiske sanktioner, der er fastsat i samme forordnings artikel 1-3.

140 I medfør af artikel 1, stk. 1, litra b), og stk. 2, samt artikel 2, stk. 3, i forordning nr. 2988/74 forældes adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner, hvis Kommissionen ikke har pålagt en bøde eller en sanktion inden for fem år fra begyndelsestidspunktet, uden at der i mellemtiden enten er truffet et afbrydende skridt, eller — senest — hvis der inden for ti år efter samme begyndelsestidspunkt er blevet truffet afbrydende skridt. I medfør af artikel 2, stk. 3, forlænges den således definerede forældelsesfrist ikke desto mindre med den tid, i hvilken forældelsen er suspenderet i henhold til artikel 3.

141 I modsætning til det af appellanterne anførte fremgår det på ingen måde af ordlyden af artikel 2 og 3 i forordning nr. 2988/74, at »Kommissionens beslutning« som omhandlet i artikel 3, der er genstand for en sag for Fællesskabets retsinstanser, der medfører suspension af forældelsen af adgangen til at pålægge sanktioner, kun kan være et af de skridt, der er omhandlet i artikel 2, som afbrydende af denne forældelse, og hvis liste er udtømmende. Retten har på dette punkt med føje udtalt i præmis 1097 i den appellerede dom, at visse af de skridt, der er opregnet i artikel 2, stk. 1, især skriftlige anmodninger om oplysninger, kontrolundersøgelsesfuldmagter eller meddelelser af klagepunkter, kun er forberedende akter og ikke beslutninger. Desuden er opregningen i samme artikel, der indledes med adverbiet »navnlig«, på ingen måde udtømmende.

142 Som Retten i det væsentlige har understreget i præmis 1098 i den appellerede dom, forfølger artikel 2 og 3 i forordning nr. 2988/74, som vedrører henholdsvis afbrydelse og suspension af forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner, desuden forskellige mål.

143 Artikel 2 vedrører konsekvenserne af gennemførelsen af undersøgelser og forfølgelser, som godtgør, at Kommissionen har udvist omhu med henblik på at foretage en effektiv forfølgelse af de pågældende virksomheder.

144 Derimod beskytter artikel 3 Kommissionen mod virkningen af forældelse i situationer, hvori den skal afvente en afgørelse fra Fællesskabets retsinstanser inden for rammerne af procedurer, hvis forløb den ikke er herre over, inden det vides, om den anfægtede retsakt er ugyldig eller ej. Artikel 3 vedrører derfor situationer, hvor institutionens passivitet ikke er en følge af mangel på omhu.

145 Sådanne tilfælde indtræder imidlertid såvel i tilfælde af søgsmål til prøvelse af de afbrydende skridt, som er opregnet i artikel 2 i forordning nr. 2988/74, der kan anfægtes, som i tilfælde af søgsmål til prøvelse af en beslutning, der pålægger en bøde eller en sanktion.

146 Under disse omstændigheder dækker såvel artikel 3's ordlyd som formål både søgsmål anlagt til prøvelse af de i artikel 2 omhandlede skridt, som kan anfægtes, og søgsmål anlagt til prøvelse af Kommissionens endelige beslutning.

147 Dernæst suspenderer et søgsmål til prøvelse af en endelig beslutning, der pålægger sanktioner, forældelsen på området for pålæggelse af sanktioner, indtil Fællesskabets retsinstanser har truffet endelig afgørelse om nævnte søgsmål.

148 Montedison kan ikke hævde, at suspensionen af forældelsen på området for forfølgelse har til virkning, at der ikke gælder nogen grænser for Kommissionens

kompetence til at foretage undersøgelser og pålægge sanktioner, fordi den genopstår efter afsigelsen af hver dom. Kommissionen er nemlig fortsat udsat for forældelse af adgangen til at pålægge sanktioner, for så vidt som den afbrudte forældelse efter afsigelse af annullationsdommen atter begynder at løbe og er underkastet den frist på fem eller ti år, som er fastsat ved forordning nr. 2988/74, uden at der tages hensyn til suspensionsperioden.

149 ICI kan ikke med føje kritisere Retten, fordi den i præmis 1098 i den appellerede dom har fastslået, at afbrydelsen af forældelsen finder sted, »når Kommissionen er forhindret i at gribe ind af objektive grunde, som ikke kan tilskrives Kommissionen«, ved at hævde, at iværksættelse af et søgsmål til prøvelse af en beslutning om pålæggelse af bøder på ingen måde forhindrer Kommissionen i at vedtage en beslutning af denne art. Dette anbringende ville nemlig indebære, såfremt det blev lagt til grund, at institutionen trækker den anfægtede beslutning tilbage og erstatter den med en anden beslutning under hensyn til indholdet af indsigelsen. Det ville svare til at nægte Kommissionen selve retten til i givet fald at lade Fællesskabets retsinstanser fastslå lovligheden af den anfægtede beslutning.

150 ICI kan heller ikke udlede noget argument af den omstændighed, at en beslutning, hvorved der pålægges bøder, fuldt ud kan tvangsfuldbyrdes, indtil den er blevet annulleret gennem et søgsmål. Foranstaltninger til gennemførelse af en beslutning, hvorved der pålægges sanktion for en overtrædelse, kan pr. definition ikke anses for foranstaltninger til opklaring af eller forfølgelse af overtrædelsen. Sådanne foranstaltninger, hvis lovlighed desuden er betinget af lovligheden af den beslutning, som er genstand for et søgsmål, kan heller ikke have til virkning at afbryde forældelse af forfølgelse i tilfælde af annullation af den beslutning, som anfægtes ved et søgsmål.

151 ICI kan ikke hævde, at Rettens fortolkning indebærer, at Kommissionen får mulighed for at drage fordel af en fejl, som den selv har begået. Såfremt en foranstaltning annulleres, bærer Kommissionen alle følger af denne annullation, som i givet fald måtte være forbundet med en fejl, som den har begået. Suspensionen af forældelsen giver den alene beskyttelse med hensyn til virkningerne heraf i en periode, hvorunder det forløbne tidsrum netop ikke kan tilskrives den.

152 LVM og DSM har gjort gældende, at såfremt søgsmålet til prøvelse af beslutning PVC I skulle anses for at have suspensiv virkning, bør annullationen af denne beslutning anses for at indebære, at suspensionen, ligesom beslutningen selv, ikke eksisterer med tilbagevirkende kraft.

153 Retten har imidlertid med føje udtalt i præmis 1100 i den appellerede dom, dels at artikel 3 i forordning nr. 2988/74 kun har mening, såfremt den beslutning til konstatering af en overtrædelse og pålæggelse af en bøde, der er genstand for et søgsmål, annulleres, dels at Kommissionen nødvendigvis må være ansvarlig for enhver annullation af en retsakt vedtaget af Kommissionen, idet annullationen er udtryk for, at Kommissionen har begået en fejl. Retten har derfor kunnet udlede heraf, at hvis man udelukker suspension af forældelse af forfølgelse, såfremt sagen fører til anerkendelse af en fejl, der kan tilskrives Kommissionen, berøves forordningens artikel 3 enhver mening. Som Retten har understreget, er det selve den omstændighed, at en sag verserer for Retten eller Domstolen, der er begrundelse for suspensionen, og ikke de konklusioner, som disse retsinstanser når frem til i deres domme.

154 Montedison er af den opfattelse, at selv i tilfælde af suspension af forældelse på området for pålæggelse af sanktioner, bør en ny retsakt, som afbryder denne forældelse, være vedtaget inden for en periode af fem år efter den forudgående retsakt.

155 Denne opfattelse svarer imidlertid til at nægte selve konsekvensen af den forudsætning, som er dens udgangspunkt. I tilfælde af suspension af forældelsen forlænger den forløbne suspensionsperiode i samme omfang forældelsesfristen på fem eller ti år i overensstemmelse med artikel 2, stk. 3, i forordning nr. 2988/74.

156 LVM, DSM, Montedison og ICI har anført, at der i det foreliggende tilfælde først var indtrådt forældelse den 5. april 1993, fem år efter meddelelsen af klagepunkter, som skete den 5. april 1988. Montedison har understreget, at beslutning PVC I ikke kunne udgøre den forudgående afbrydende retsakt,

eftersom den var blevet annulleret ved Domstolens dom af 15. juni 1994. ICI har tilføjet, at under alle omstændigheder var fristen på ti år i henhold til artikel 2, stk. 3, i forordning nr. 2988/74 udløbet i forhold til ICI ti år efter det tidspunkt, hvor ICI's deltagelse var ophørt, dvs. i oktober 1993.

157 Retten har i denne henseende med rette fastslået i præmis 1101 i den appellerede dom, at forældelsen var suspenderet, så længe beslutning PVC I var genstand for en sag, der verserede for Retten og Domstolen. Den har derefter med føje anført, at selv om der kun skulle tages hensyn til datoen for anlæggelsen af den sidste sag for Retten, dvs. den 24. april 1989, og selv om der ikke skulle tages hensyn til tidsrummet fra datoen for afsigelsen af Rettens dom den 27. februar 1992 til datoen for sagens anlæg ved Domstolen, burde forældelsen anses for at have været suspenderet i mindst 4 år, 11 måneder og 22 dage. Retten har derfor — idet den gik ud fra den opfattelse, hvorefter meddelelsen af klagepunkter, der blev foretaget den 5. april 1988, som hævdet af sagsøgerne for Retten, var det seneste skridt, der bevirkede afbrydelse af forældelsen, og idet Retten således end ikke behøvede at undersøge, om en senere retsakt, såsom beslutning PVC I, atter havde kunnet afbryde forældelsen — med rette fastslået, at Kommissionens beføjelse til at pålægge bøder ikke var forældet den 27. juli 1994, datoen for vedtagelsen af beslutning PVC II.

158 Montedison har i øvrigt bebrejdet Retten, fordi den i præmis 1092 i den appellerede dom har udtalt, at Kommissionens kontrolbesøg hos ICI, Shell og DSM den 21., 22. og 23. november samt den 6. december 1983 havde afbrudt forældelsen af forfølgelsen i forhold til Montedison. Montedison hævder, at de nævnte kontrolbesøg ikke har kunnet have denne virkning i forhold til selskabet, for så vidt som det havde overdraget sin PVC-afdeling ti måneder tidligere.

159 Det bemærkes imidlertid, at i overensstemmelse med artikel 2, stk. 2, i forordning nr. 2988/74 har afbrydelse af forældelsen virkning over for alle virksomheder, der har deltaget i overtrædelsen.

160 Navnlig kan denne ene omstændighed, at en virksomhed har overdraget en bestemt økonomisk virksomhed, ikke fritage den for det ansvar, som den kan pådrage sig for en overtrædelse begået inden for rammerne af denne aktivitet forud for dens overdragelse.

161 Montedison har endvidere gjort gældende, at afbrydelsen af forældelsen ville have forudsat eksistensen af en retsakt om underretning eller en skriftlig fuldmagt til at foretage kontrol. Det er imidlertid ikke blevet godtgjort, at der forelå sådanne retsakter forud for meddelelsen af klagepunkter.

162 Der er hermed tilstrækkeligt at bemærke, at artikel 2, stk. 1, i forordning nr. 2988/74 bestemmer, at forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner afbrydes ved »ethvert skridt, der af Kommissionen [...] foretages med henblik på at undersøge eller forfølge en overtrædelse«. Denne bestemmelse betinger således ikke afbrydelse af forældelsen af, at der er sket forkyndelse af en retsakt, eller af at der foreligger en skriftlig fuldmagt til at foretage kontrol.

163 Det følger således af det ovenfor anførte, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

7. LVM, DSM, Degussa og ICI's anbringende om overtrædelse af princippet om en rimelig frist

164 Retten har i præmis 120-136 i den appellerede dom forkastet anbringendet om tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist, der var blevet rejst selvstændigt i

forhold til anbringendet om forældelse. Det var for Retten blevet gjort gældende, at der var sket en tilsidesættelse af den rimelige frist på tidspunktet for vedtagelsen af beslutning PVC I og så meget desto mere på tidspunktet for vedtagelsen af beslutning PVC II.

165 LVM, DSM, Degussa og ICI har påberåbt sig forskellige retlige fejl, som Retten skulle have begået ved gennemgangen af dette anbringende. De er af den opfattelse, at den periode, der skal tages i betragtning i henhold til princippet om en rimelig frist, foruden den administrative procedure, omfatter alle de søgsmål, der er iværksat i den foreliggende sag.

a) Anbringender udledt af EMK's artikel 6

166 LVM og DSM har kritiseret Retten for ikke at have begrundet sin stillingtagen til deres argument om, at EMK's artikel 6 som sådan finder anvendelse på procedurer inden for konkurrencepolitikken, idet den har begrænset sig til at henvise til præmis 56 i sin dom af 22. oktober 1997 i de forenede sager T-213/95 og T-18/96, SCK og FNK mod Kommissionen (Sml. II, s. 1739). De har endvidere kritiseret Retten for i præmis 121 i den appellerede dom at have omkvalificeret det grundlæggende princip om en rimelig frist til et almindeligt fællesskabsretligt princip og for derfor ikke at have anvendt EMK's artikel 6. Domstolen har imidlertid i sin dom af 17. december 1998 i sag C-185/95 P, Baustahlgewebe mod Kommissionen (Sml. I, s. 8417, præmis 26-44), uden at præcisere arten af princippet om en rimelig frist fastslået, at EMK's artikel 6 finder direkte anvendelse, og at varigheden af proceduren for Retten i den undersøgte sag faktisk ikke var begrundet.

167 Det skal herved imidlertid fastslås, at Retten i præmis 120 i den appellerede dom med rette har fastslået, således som det allerede er blevet fastslået i præmis 53 i dommen i sagen SCK og FNK mod Kommissionen, at:

— Det fremgår af fast retspraksis, at grundrettighederne hører til de almindelige retsgrundsætninger, som Fællesskabets retsinstanser skal beskytte (jf. bl.a. Domstolens udtalelse 2/94 af 28.3.1996, Sml. I, s. 1759, præmis 33, og Domstolens dom af 29.5.1997, sag C-299/95, Kremzow, Sml. I, s. 2629, præmis 14).

— I denne forbindelse lader Domstolen og Retten sig inspirere af de fælles forfatningsmæssige traditioner i medlemsstaterne samt de anvisninger i form af internationale traktater om beskyttelse af menneskerettighederne, som medlemsstaterne har været med til at udarbejde, eller som de senere har tiltrådt.

— EMK er herved af særlig betydning (Domstolens dom af 15.5.1986, sag 222/84, Johnston, Sml. s. 1651, præmis 18, og Kremzow-dommen, præmis 14).

— Endvidere fremgår det af artikel F, stk. 2, i traktaten om Den Europæiske Union (efter ændring nu artikel 6, stk. 2, EF), at »Unionen respekterer de grundlæggende rettigheder, således som de garanteres ved [EMK], og således som de følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, som generelle principper for fællesskabsretten«.

168 I præmis 121 i den appellerede dom har Retten derefter udtalt, at det burde undersøges, om Kommissionen havde tilsidesat det almindelige fællesskabsretlige princip om, at Kommissionen skal handle inden for en rimelig frist, når den træffer afgørelser i forbindelse med administrative procedurer inden for konkurrencepolitikken.

169 Retten har således stiltiende, men nødvendigvis besvaret anbringendet om den direkte anvendelighed af EMK's artikel 6, idet den herved henviste til præmis 56 i sin dom i sagen SCK og FNK mod Kommissionen, hvori den havde udtalt, at:

— Det må anses for et almindeligt fællesskabsretligt princip, at Kommissionen handler inden for en rimelig frist, når den træffer afgørelser i forbindelse med administrative procedurer inden for konkurrencepolitikken.

— Det er således ikke nødvendigt at tage stilling til, om EMK's artikel 6, stk. 1, som sådan finder anvendelse på de administrative procedurer ved Kommissionen inden for konkurrencepolitikken.

170 Hvad angår sagens realitet har Retten under henvisning til ordlyden af artikel F, stk. 2, i traktaten om Den Europæiske Union med rette udtalt, at de grundlæggende rettigheder, som er sikret ved EMK, inden for Fællesskabets retsorden er beskyttet som almindelige fællesskabsretlige principper.

171 I modsætning til det af appellanterne anførte har Retten ikke tilsidesat dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, i hvis præmis 20 og 21 Domstolen, efter at have henvist til indholdet af EMK's artikel 6, stk. 1, har kvalificeret enhver persons ret til en retfærdig rettergang, og navnlig ret til rettergang inden for en rimelig frist, som et almindeligt fællesskabsretligt princip.

172 Det følger heraf, at de klagepunkter, som støttes på EMK's artikel 6, bør forkastes.

b) Klagepunkterne vedrørende forfølgelse på grund af en tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist

173 LVM, DSM, Degussa og ICI har kritiseret Retten, fordi den i præmis 122 i den appellerede dom har fastslået, at:

— Antages princippet om en rimelig frist at være tilsidesat, vil denne tilsidesættelse kun berettige til at annullere beslutning PVC II, for så vidt tilsidesættelsen også indebærer en tilsidesættelse af de pågældende virksomheders ret til kontradiktion.

— Er det ikke godtgjort, at den tid, der er forløbet, har påvirket de pågældende virksomheders evne til at forsvare sig effektivt, påvirker den manglende overholdelse af princippet om en rimelig frist ikke gyldigheden af den administrative procedure, og kan således kun betragtes som årsag til en skade, der kan påberåbes over for Fællesskabets retsinstanser i forbindelse med et søgsmål baseret på EF-traktatens artikel 178 og artikel 215, stk. 2 (nu artikel 235 EF og artikel 288, stk. 2, EF).

174 LVM, DSM og Degussa er af den opfattelse, at såfremt der foreligger en overskridelse af den rimelige frist, som kan tilskrives Kommissionen, er denne ikke længere kompetent til at indlede forfølgning. Ifølge LVM og DSM adskiller den foreliggende sag sig fra den sag, der gav anledning til dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, som vedrørte Rettens overskridelse af en rimelig frist. Degussa har anført, at i det foreliggende tilfælde vil den eneste juridiske konsekvens af overskridelsen af den rimelige frist, der vil kunne sikre iværksættelsen af den pågældende grundlæggende rettighed, være, at den vedtagne beslutning er en nullitet. De tre appellanter kræver i det mindste en nedsættelse af de pålagte bøder.

175 ICI har anført, at i tilfælde af overtrædelse af princippet om en rimelig frist er den løsning, som består i at betinge annullation af beslutningen af bevis for, at der foreligger skade, i strid med Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols faste domspraksis (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, dommen i sagen Eckle af 15.7.1982, serie A, nr. 51, § 66, og dommen i sagen Corigliano af 10.12.1982, serie A, nr. 57, § 31).

176 Det bemærkes herved, at spørgsmålet om forfølgelse af en tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist, som Domstolen allerede har udtalt sig om i dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, for så vidt angår et søgsmål, ikke opstår, når det er godtgjort, at der foreligger en sådan tilsidesættelse.

177 Med de ovennævnte præmisser, hvis indhold er gengivet i præmis 122 i den appellerede dom, har Retten udtalt sig indledningsvis om dette spørgsmål, inden den vurderede, om princippet om en rimelig frist var blevet tilsidesat i den foreliggende sag. For så vidt som Retten er nået til den konklusion, at dette princip ikke var blevet tilsidesat, udgør de pågældende præmisser ikke den nødvendige støtte for dommens konklusion.

178 Der er derfor kun anledning til at gennemgå den argumentation, som appellanterne har fremført i forbindelse med de foreliggende klagepunkter, i det tilfælde hvor det i modsætning til den appellerede dom må konstateres, at der faktisk foreligger en tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist.

c) Klagepunkterne vedrørende overholdelse af princippet om en rimelig frist

179 Det bemærkes, at overholdelse af princippet om en rimelig frist på konkurrenceområdet finder anvendelse på administrative procedurer, som er indledt i medfør af forordning nr. 17, og som kan føre til de i denne forordning omhandlede sanktioner. For så vidt angår søgsmål finder princippet også anvendelse på den retslige procedure for Fællesskabets retsinstanser (dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, præmis 21).

i) Klagepunkter mod den administrative procedure, der er indledt af Kommissionen

— Opdeling af den administrative procedure i to faser

180 LVM, DSM og Degussa har kritiseret Retten, fordi den i præmis 124 i den appellerede dom har opdelt den administrative procedure i to faser, hvoraf den ene blev indledt med kontrolundersøgelserne i november 1983 i PVC-sektoren i henhold til artikel 14 i forordning nr. 17, og hvoraf den anden begyndte på tidspunktet for de berørte virksomheders modtagelse af meddelelsen af klage-

punkter og førte til vedtagelsen af beslutning PVC II, uden for den periode, hvori Fællesskabets retsinstanser havde undersøgt lovligheden af beslutning PVC I og taget stilling til gyldigheden af Rettens dom af 27. februar 1992, der blev afsagt som følge af søgsmål anlagt til prøvelse af sidstnævnte beslutning.

181 Det bemærkes herved, at i modsætning til det af appellanterne anførte, kan den administrative procedure give anledning til en undersøgelse i to successive faser.

182 Den første fase, som strækker sig indtil meddelelsen af klagepunkter, har som starttidspunkt den dato, hvor Kommissionen under udøvelse af sin kompetence i henhold til artikel 11 og 14 i forordning nr. 17 i forbindelse med en indledende undersøgelse træffer foranstaltninger, der indebærer kritik for at have begået en overtrædelse og har vigtige følgevirkning for de mistænkte virksomheders situation (jf. i denne retning vedrørende en indledende strafferetlig undersøgelse, Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dom i sagen Ringeisen af 16.7.1971, serie A, nr. 13, s. 40, § 110; jf. endvidere Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dom i Corigliano-sagen, § 34, og i sagen Hozee mod Nederlandene af 22.5.1998, *Recueil des arrêts et décisions*, 1998-III, s. 1091, § 43). Den skal gøre det muligt for Kommissionen efter undersøgelser at tage stilling til, hvilken kurs proceduren skal følge.

183 Den anden fase strækker sig fra meddelelsen af klagepunkter til vedtagelsen af den endelige beslutning. Den skal gøre det muligt for Kommissionen endeligt at tage stilling til den kritiserede overtrædelse.

184 Da hver af de to faser således opfylder en selvstændig intern konsekvens, bør klagepunktet forkastes.

— Mangelen på en undersøgelse af den administrative procedures varighed henset til alle kriterierne for vurdering af den rimelige frist

185 LVM og DSM har kritiseret Retten for at have anvendt en urigtig begrundelse samt for at have tilsidesat den juridiske forpligtelse til at undersøge fristens rimelige karakter under hensyn til alle sine vurderingskriterier, herunder sagens komplekse karakter, hvad der står på spil for de berørte virksomheder samt virksomhedernes og de kompetente myndigheders adfærd.

186 De har fastslået, at Retten med hensyn til den administrative procedures første fase i præmis 128-130 i den appellerede dom alene har undersøgt fristens rimelige karakter under hensyn til kriteriet om sagens komplekse karakter, idet den totalt har udeladt i sin begrundelse at henvise til kriterierne om sagens betydning og myndighedernes adfærd. De har endvidere gjort gældende, at Retten med hensyn til den administrative procedures anden fase i den appellerede doms præmis 132 og 133 har undersøgt fristens rimelige karakter under hensyn til kriteriet om sagens betydning og atter har undladt at tage hensyn til de øvrige kriterier.

187 Det bemærkes herved, at fristens rimelige karakter vurderes på grundlag af omstændighederne i den enkelte sag, herunder navnlig sagens betydning for den pågældende, dens kompleksitet samt sagsøgerens og de kompetente myndigheders adfærd (dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, præmis 29).

188 Listen over disse kriterier er imidlertid ikke udtømmende, og vurderingen af fristens rimelige karakter kræver ikke en systematisk undersøgelse af sagens omstændigheder med henblik på hver enkelt af kriterierne, når varigheden af proceduren fremstår som begrundet med hensyn til en enkelt omstændighed.

Formålet med disse kriterier er at fastslå, om sagsbehandlingstiden for en sag er berettiget eller ej. Sagens komplekse karakter eller den omstændighed, at sagsøgeren udviser forhalende adfærd, kan anvendes til at begrunde en frist, der ved første øjekast synes for lang. Omvendt vil en frist kunne anses for at overskride grænserne for en rimelig frist også med henblik på et enkelt kriterium, navnlig når dens varighed skyldes de kompetente myndigheders adfærd. Varigheden af en processuel fase vil i givet fald umiddelbart kunne kvalificeres som rimelig, når den fremstår som værende forenelig med gennemsnitsfristen for behandlingen af en sag af en type som den omhandlede.

189 Retten var således ikke forpligtet til at vurdere den rimelige karakter af fristen under hensyn til alle de kriterier, som LVM og DSM har påberåbt sig, eftersom den i præmis 124-133 i den appellerede dom har fastslået, at varigheden af den første undersøgte processuelle fase på fire år og fire måneder var begrundet under hensyn til sagens kompleksitet, og at den anden, som havde en varighed af ti måneder, end ikke kunne anses for overdreven lang.

190 Det følger heraf, af det gennemgåede klagepunkt skal forkastes.

— Tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist som følge af varigheden af den administrative procedure

191 LVM, DSM, Degussa og ICI har kritiseret Retten, fordi den i præmis 134 i den appellerede dom har fastslået, at beslutning PVC II var blevet vedtaget inden for en rimelig frist, skønt den første fase af den administrative procedure havde varet 52 måneder, og at en periode på ca. 41 måneder, hvorunder Kommissionen havde udvist passivitet, var blevet påberåbt for Retten. ICI har understreget, at Kommissionen ikke har truffet nogen som helst foranstaltning i perioden mellem juni 1984 og januar 1987. Den har henvist til Den Europæiske Menneskerettig-

hedsdomstols domme i sager, hvor der var forløbet henholdsvis en frist på 4 år i en sag for en ret, der skulle træffe afgørelse om realiteten, og en frist på 15 måneder i en forudgående undersøgelse forud for anklagen (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, dommen i sagen Guincho af 10.7.1984, serie A, nr. 81, og dom i sagen Neumeister af 27.6.1968, serie A, nr. 8). ICI har endvidere henvist til dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen (præmis 45 og 46) vedrørende en frist på 32 måneder, der var forløbet mellem afslutningen af den skriftlige forhandling for Retten og afgørelsen om at indlede den mundtlige forhandling, samt en frist på 22 måneder, der var forløbet mellem afslutningen af den mundtlige forhandling og domsafsigelsen. LVM og DSM har anført, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har udtalt, at en periode med passivitet på mere end tre år er overdreven (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, dom i sagen Zimmermann og Steiner af 13.7.1983, serie A, nr. 66, § 29). Den har anvendt et strafferetligt kriterium på to år i sin dom i sagen B mod Østrig af 28. marts 1990 (serie A, nr. 175), i et tilfælde hvor varigheden havde været 33 måneder. En rimelig frist bør derfor ikke overstige to år ifølge Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols faste praksis.

192 Det skal herved konstateres, at den rimelige karakter af en frist ikke kan undersøges under henvisning til en bestemt maksimumsgrænse, der fastsættes på abstrakt vis, men skal vurderes i hvert enkelt tilfælde under hensyn til sagens omstændigheder.

193 En første almindelig undersøgelse tilsigter at fastslå, om varigheden af den pågældende periode umiddelbart fremstår som for lang under hensyn til den iværksatte procedure. I bekræftende fald skal det konkret undersøges, om der kan konstateres forsinkelser, der ikke kan begrundes ved sagens omstændigheder.

194 På dette punkt er det således alene Retten, der med hensyn til en administrativ procedure på det konkurrenceretlige område fastlægger og vurderer de relevante omstændigheder, med forbehold for en urigtig gengivelse af disse, og Retten foretager herefter under Domstolens kontrol den retlige subsumption af omstændighederne under hensyn til princippet om overholdelse af en rimelig frist (jf. i denne retning dom af 1.6.1994, sag C-136/92 P, Kommissionen mod Brazzelli Lualdi m.fl., Sml. I, s. 1981, præmis 49).

195 I det foreliggende tilfælde har Retten i præmis 125 og 133 i den appellerede dom fastslået, at den administrative procedures første fase havde varet fire år og fire måneder, og at den anden fase havde varet ti måneder.

196 For så vidt angår den første fase udtalte Retten i præmis 128-130 i den appellerede dom:

»128 Det skal herved fremhæves, at de omstændigheder, Kommissionen skal klarlægge, er meget komplekse som følge af den type adfærd, der er tale om, samt betydningen af denne adfærd for det pågældende geografiske marked, der strækker sig over hele den del af fællesmarkedet, der udgør de vigtigste PVC-producenters aktivitetsområde.

129 Med til at komplicere den situation, der skal afklares, er de mange bilag, som Kommissionen har indsamlet, og som er kædet sammen. De dokumenter, Kommissionen har indsamlet ved kontrolundersøgelserne hos flere petrokemiske virksomheder i den pågældende periode, og disse virksomheders svar på Kommissionens spørgsmål i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17 udgør tilsammen en meget omfangsrig aktsamling. Endvidere har Kommissionen blandt det meget store antal bilag, der er indsamlet under den administrative procedure, måttet sondre mellem bilagene vedrørende PVC-sagen og bilagene vedrørende den sideløbende hermed efterforskede sag i forbindelse med den beslægtede sektor for LdPE [polyethylen med lav massefylde], der også i lighed med andre termoplastprodukter på daværende tidspunkt selv var genstand for en efterforskning og en procedure med henblik på konstatering af overtrædelser, som virksomheder, hvoraf flere også er part i den foreliggende sag, anklages for. Det skal også anføres, at den sag, der førte til [beslutning PVC II], byggede på en aktsamling, der efter en første administrativ nummerering indeholdt en serie dokumenter omfattende 1 072 sider, og efter en anden nummerering over 5 000 sider eksklusive Kommissionens interne dokumenter.

130 Sagens komplekse karakter skyldes endvidere vanskeligheden ved at bevise de forskellige virksomheders deltagelse i det påståede kartel samt antallet af involverede virksomheder. Herom anføres det i [beslutning PVC II], at »17 virksomheder gjorde sig skyldige i overtrædelsen i den [...] omfattede periode« (punkt 2, andet afsnit, i betragtningerne), og at den oprindelige beslutning var rettet til 14 virksomheder.«

197 Hvad angår den anden fase i den administrative procedure har Retten i præmis 132 i den appellerede dom understreget dens betydning for de berørte virksomheder ud fra det synspunkt, dels at de kan gøre sig bekendt med genstanden for den procedure, der er indledt mod dem, og med den adfærd, Kommissionen kritiserer dem for, dels de nævnte virksomheders særlige interesse i, at denne anden fase af proceduren gennemføres med rettidig omhu.

198 I præmis 133 i den appellerede dom har Retten dernæst udtalt følgende om den omstændighed, at den anden fase af den administrative procedure har varet ti måneder:

»133 [...] Dette kan ikke siges at være for lang tid. De pågældende virksomheder fik faktisk meddelelsen af klagepunkter i begyndelsen af april 1988. I løbet af juni 1998 besvarede virksomhederne denne meddelelse. Med undtagelse af Shell, som ikke havde anmodet herom, blev de virksomheder, som meddelelsen af klagepunkter var rettet til, hørt fra den 5. til den 8. september 1988 samt den 19. september 1988. Den 1. december 1988 afgav Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål udtalelse om det foreløbige udkast til Kommissionens beslutning, og 20 dage senere vedtog Kommissionen den oprindelige beslutning. [Beslutning PVC II] blev vedtaget 42 dage efter afsigelsen af dommen den 15. juni 1994.«

199 I lyset af samtlige disse konstateringer og vurderinger i den appellerede dom fremgår det således, at Retten i nævnte doms præmis 127 og 134 korrekt har kvalificeret Kommissionens behandlingsfrist med hensyn til hver af de to faser i den administrative procedure, der går forud for vedtagelsen af beslutning PVC II, som rimelig, inden den med rette i samme doms præmis 135 fastslog med hensyn til hele denne administrative procedure, at Kommissionen havde handlet i overensstemmelse med princippet om overholdelse af en rimelig frist.

200 Det gennemgåede klagepunkt bør derfor forkastes.

ii) Klagepunktet om Rettens manglende undersøgelse, ud fra princippet om en rimelig frist, af retssager forud for vedtagelsen af beslutning PVC II

201 LVM, DSM, Degussa og ICI har kritiseret Retten, fordi den i præmis 123 i den appellerede dom ved vurderingen af overholdelsen af princippet om en rimelig frist har udelukket varigheden af to retssager, der havde ført til henholdsvis Rettens dom af 27. februar 1992 og Domstolens dom af 15. juni 1994, selv om de havde gjort gældende, at dette tidsrum måtte tilskrives Kommissionen under hensyn til de proceduremæssige overtrædelser, som det ved afslutningen af de nævnte sager blev konstateret, at den havde begået. De kritiserer Retten for, at den således har begrænset sin vurdering til varigheden af den administrative procedure for Kommissionen.

202 Det bemærkes, at Retten i præmis 123 i den appellerede dom har udtalt følgende med hensyn til den krævede undersøgelse af de to tidligere retssager forud for vedtagelsen af beslutning PVC II:

»123 I den foreliggende sag har den administrative procedure for Kommissionen haft en samlet længde på ca. 62 måneder. Det tidsrum, hvor Fællesskabets retsinstanser har undersøgt lovligheden af [beslutning PVC I] samt gyldigheden af Rettens dom [af 27.2.1992], kan ikke medregnes ved bestemmelsen af den administrative procedures varighed.«

203 Med denne begrundelse har Retten udelukket, at varigheden af retssager, der har ført til annullation af en første beslutning fra Kommissionen, kan tilskrives denne institution alene på grund af den omstændighed, at den ulovlighed, som ligger til grund for annullationen, i sig selv kan tilskrives Kommissionen.

204 På dette punkt har Retten kun udledt konsekvensen af den konstatering, at sagsøgerne for Retten

— ikke har hævdet, at de retssager, der havde ført til annullation af beslutning PVC I, havde været af en overdreven lang varighed

— ikke har forsøgt at godtgøre, og end ikke har påberåbt sig nogen konkret forsinkelse med hensyn til disse sagers forløb, som måtte tilskrives enten Fællesskabets retsinstanser eller i givet fald Kommissionen selv på grund af dens adfærd under de nævnte sager.

205 Herefter bør det undersøgte klagepunkt forkastes.

iii) Klagepunktet om Rettens tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist som følge af varigheden af den retssag, der havde ført til den appellerede dom

206 Degussa har anført, at varigheden af den retssag, der havde ført til den appellerede dom, i sig selv er i strid med det almindelige princip om en rimelig frist. Den har kritiseret Retten for at have opdelt retssagens behandling i to særskilte faser, som hver omfattede en skriftlig og en mundtlig procedure. Rettens handlemåde, som på ingen måde er begrundet, har således ført til en sagsbehandlingstid på fireethalvt år. Retten har selv således tilsidesat princippet om en rimelig frist.

207 Som det allerede er udtalt i denne doms præmis 179, finder det almindelige fællesskabsretlige princip om overholdelse af en rimelig frist anvendelse inden for rammerne af en sag til prøvelse af en kommissionsbeslutning, der pålægger en virksomhed bøder for tilsidesættelse af konkurrenceretten (dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, præmis 21).

208 Det tilkommer derfor Domstolen i forbindelse med appellen at undersøge det klagepunkt, som Degussa særlig har fremsat mod varigheden af den procedure for Retten, der har ført til den appellerede dom.

209 Denne procedures udgangspunkt var indgivelsen mellem den 5. og den 14. oktober 1994 af søgsmål til prøvelse af beslutning PVC II, og den afsluttedes den 20. april 1999, datoen for afsigelsen af den appellerede dom. Den har således varet i ca. fireethalvt år.

210 En sådan frist synes umiddelbart at være lang. Som udtalt i denne doms præmis 187, skal fristens rimelige karakter vurderes på grundlag af omstændighederne i den enkelte sag, herunder navnlig sagens betydning for den pågældende, dens kompleksitet samt sagsøgerens og de kompetente myndigheders adfærd (dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, præmis 29).

211 Det bemærkes, at de omhandlede søgsmål for Retten er blevet iværksat af tretten virksomheder med fem forskellige processprog.

212 I henhold til procesreglementets artikel 64 afholdt Retten et møde med parterne den 6. april 1995. Under hensyn til vanskelighederne ved den proceduremæssige situation, der navnlig var forbundet med de foregående allerede afsluttede faser, antallet af og betydningen af de fremførte anbringender, besluttede Retten efter aftale med parterne at udsætte den skriftlige forhandling og at indlede en mundtlig forhandling begrænset til en gennemgang af proceduremæssige anbringender.

213 Ved kendelse af 25. april 1995 blev sagerne forenet med henblik på den mundtlige forhandling.

214 Denne fandt sted den 13. og 14. juni 1995, men har i sidste ende ikke gjort det muligt at iværksætte den forventede proceduremæssige løsning.

215 Ved kendelse af 14. juli 1995 blev der derfor anordnet genoptagelse af den skriftlige forhandling og ophævelse af sagernes forening.

216 Den skriftlige forhandling forløb forskriftsmæssigt og afsluttedes den 20. februar 1996. Den er herefter blevet underkastet reglerne om sprog i henhold til artikel 35 i Rettens procesreglement.

217 Under hensyn til anbringender om annullation baseret på virksomhedernes utilstrækkelige adgang til Kommissionens sagsakter, der lå til grund for beslutning PVC II, har Retten den 7. maj 1997 som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse meddelt appellanterne adgang til Kommissionens akter i den sag, der havde givet anledning til beslutningen, dog med undtagelse af Kommissionens interne dokumenter og dokumenter indeholdende forretningshemmeligheder og andre fortrolige oplysninger.

218 Efter at have gennemgået akterne i juni og juli 1997 indgav samtlige appellanter med undtagelse af Wacker-Chemie og Hoechst bemærkninger til Rettens Justitskontor i juli og september 1997. Kommissionens svar på bemærkningerne blev fremlagt i december 1997.

219 Ved kendelse af 22. januar 1998 og efter at have hørt parterne blev sagerne atter forenet med henblik på den mundtlige forhandling. Denne blev afholdt fra den 9.-12. februar 1998.

220 Den appellerede dom blev afsagt den 20. april 1999 og tog stilling til alle de fremførte talrige formalitets- og realitetsanbringender, og dommens begrundelse indeholdt 1 269 præmisser.

221 Det følger af disse konstateringer, at varigheden af den retslige procedure, der har ført til den appellerede dom, er begrundet under hensyn til sagens særlige kompleksitet.

222 Følgelig bør det gennemgåede klagepunkt forkastes.

iv) Klagepunktet om tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist som følge af den samlede varighed af de administrative og retslige procedurer, som er iværksat i det foreliggende tilfælde

Parternes argumenter

223 LVM, DSM, Degussa og ICI har gjort gældende — idet de har henvist til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis (dommen i sagen Wemhoff af 27.6.1968, serie A, nr. 7, § 18 og 19, Neumeister-dommen, § 19, König-dommen af 28.6.1978, serie A, nr. 27, § 98 og 99, og dommen i sagen Garyfallou

AEBE mod Grækenland af 24.9.1997, *Recueil des arrêts et décisions*, 1997-V, s. 1821, § 40-43) — at spørgsmålet om, hvorvidt en frist er rimelig, skal vurderes under hensyn til procedurens samlede varighed, dvs. både varigheden af den forudgående administrative procedure og varigheden af eventuelle retslige procedurer. I det foreliggende tilfælde skal der således tages hensyn til hele proceduren, herunder den foreliggende appelprocedure.

224 Degussa har hævdet, at under hensyn til den sandsynlige varighed af den foreliggende appelprocedure, vil den endelige afslutning af proceduren først ske efter ca. 20 år. Den absolutte grænse for den tålelige varighed af en procedure er således overskredet.

225 Kommissionen er af den opfattelse, at tanken om en global og ensartet procedure er uforenelig med garantien om retslig uafhængighed, således som den ifølge Domstolens praksis fremgår af det almindelige fællesskabsretlige princip, hvorefter enhver har ret til en retfærdig rettergang, som har sin baggrund i EMK's artikel 6. Denne ret indebærer også retten til at få sin sag behandlet af en domstol, der er uafhængig, navnlig af den udøvende magt (dom af 11.1.2000, forenede sager C-174/98 P og C-189/98 P, Nederlandene og Van der Wal mod Kommissionen, Sml. I, s. 1, præmis 17).

226 Det er imidlertid i strid med princippet om retsinstansernes processuelle autonomi, at varigheden af den administrative procedure er afgørende for varigheden af en retslig procedure, hvilket vil være tilfældet, hvis den tilladte varighed af en retslig procedure afhænger af den tid, der allerede er brugt af forvaltningen.

227 Den nødvendige sondring mellem administrative og retslige procedurer i henhold til magtadskillelsen følger også af artikel 2, stk. 3, i forordning nr. 2988/74, som ikke integrerer varigheden af en eventuel retslig procedure i forældelsesfristen.

228 Kommissionen har gjort gældende, at forordning nr. 2988/74, som er vedtaget for at iværksætte det princip, som Domstolen har fastslået i dom af 15. juli 1970 i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen (sag 45/69, Sml. 1970, s. 153; org.ref.: Rec. s. 769, præmis 6), har indført et udtømmende regelsæt, der regulerer forløbet af tiden i konkurrencesager, som indbringes for den, og som er i overensstemmelse med retssikkerhedsprincippet og retten til en retfærdig rettergang. Der er således ikke anledning til at indføre et nyt regelsæt baseret på »én overdreven frist«.

Domstolens bemærkninger

229 Inden for rammerne af den foreliggende sag finder Domstolen det ikke nødvendigt at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt og i givet fald under hvilke betingelser der kan fastslås at foreligge en tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist efter afslutningen af en generel vurdering som følge af den samlede varighed af en administrativ procedure og retslige procedurer, herunder den endelige procedure vedrørende appellen for Domstolen.

230 Selv om det antages, at gennemgangen af et anbringende om tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist ikke alene kræver en særskilt undersøgelse af hver enkelt procedurefase, men også en samlet vurdering af den helhed, der udgøres af den administrative procedure og eventuelle retslige procedurer, må det fastslås, at princippet om en rimelig frist ikke er blevet tilsidesat i det foreliggende tilfælde på trods af den usædvanlige varighed af det tidsrum, der er forløbet mellem begyndelsen af den administrative procedure og denne dom.

231 Det bemærkes, at den samlede varighed af denne periode skyldes og er begrundet med sammenfaldet af en kompleks administrativ procedure og fire på hinanden følgende retslige procedurer.

232 Den væsentlige del af den pågældende periode er blevet anvendt til en retslig undersøgelse af sagen, hvilket har givet de appellanter, der har fremført det gennemgåede anbringende, lejlighed til fuldt ud at udøve deres ret til kontradiktion. Navnlig har de foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, som Retten har truffet i løbet af andet halvår 1991, gjort det muligt for dem at opnå den ønskede afklaring om de betingelser, hvorunder beslutning PVC I var blevet vedtaget. I øvrigt har navnlig den foranstaltning med henblik på sagens tilrettelæggelse, der blev truffet af Retten i løbet af 1997, gjort det muligt for dem at få fuld adgang til Kommissionens sagsakter og derefter fremsætte relevante bemærkninger hertil.

233 De retslige procedurer har endvidere været undergivet de regler om sprog, som finder anvendelse ved Fællesskabets retsinstanser. De har navnlig givet anledning til fremsættelse af talrige anbringender, hvoraf nogle har rejst nye og komplekse juridiske spørgsmål. Alle er blevet gjort til genstand for en dybtgående undersøgelse.

234 Det skal herved understreges, at det ønske om hurtighed, der bør tilskynde Kommissionen i forbindelse med forfølgning og Fællesskabets retsinstanser i forbindelse med retslige procedurer, ikke må skade de anstrengelser, der udvises af hver enkelt institution for fuldt ud at kaste lys over de pågældende omstændigheder, for at give de berørte parter enhver mulighed for at fremlægge beviselementer og fremsætte bemærkninger, og først at træffe afgørelse efter moden overvejelse om eksistensen af overtrædelser og sanktionerne (jf. vedrørende en rimelig frist, som omhandlet i artikel 5, stk. 3, i EMK, Wemhoff-dommen, § 17; jf. endvidere vedrørende EMK's artikel 6, stk. 1, Neumeister-dommen, § 21).

235 Det følger af alt det ovenfor anførte, at anbringendet om tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist bør forkastes i det hele.

8. DSM's anbringende om tilsidesættelse af princippet om boligens ukrænkelighed

236 DSM har for Retten anført, at alle de kontrolundersøgelser, der er blevet foretaget i sagen, er ulovlige, uanset om det skete på grundlag af skriftlige fuldmagter i henhold til artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17, eller afgørelser i henhold til samme artikels stk. 3.

237 DSM har herved hævdet, at der er sket tilsidesættelse af princippet om boligens ukrænkelighed i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i EMK's artikel 8, vedrørende retten til respekt for privatliv og familieliv, hjem og korrespondance, som fortolket af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Niemietz-dommen af 16.12.1992, serie A, nr. 251 B, § 31).

238 DSM har i øvrigt bestridt gyldigheden af gennemførelsen af Kommissionens kontrolundersøgelser under anbringende af, at de har krænket forretningshemmeligheden som følge af arten og mængden af de dokumenter, der faktisk blev gennemgået ved denne lejlighed.

239 Retten har i præmis 411 i den appellerede dom fastslået, at DSM, såfremt dokumenter tilvejebragt af Kommissionen anvendes imod virksomheden, kan bestride lovligheden af beslutninger om kontrolundersøgelser, der er rettet til andre virksomheder, thi det står ikke fast, at virksomheden med et direkte søgsmål til prøvelse af beslutningerne uden enhver tvivl ville have kunnet gøre

gældende, at de er retsstridige. I præmis 412 og 414 har Retten udtalt, at der inden for rammerne af søgsmål om annullation af den endelige beslutning dels kan bestrides lovligheden af undersøgelsesfuldmagterne, som ikke er retsakter, hvis lovlighed kan prøves i EF-traktatens artikel 173's forstand (efter ændring nu artikel 230 EF), dels kan anfægtes den måde, hvorpå Kommissionens kontrolundersøgelser har fundet sted.

240 Hvad angår realiteten har Retten i præmis 417 i den appellerede dom udtalt, at anbringendet burde opfattes som et anbringende om tilsidesættelse af den almindelige fællesskabsretlige grundsætning, der sikrer beskyttelse mod offentlige myndigheders vilkårlige eller uforholdsmæssige indgriben i forhold af privat karakter, hvad enten der er tale om fysiske eller juridiske personer (dommen i sagen Hoechst mod Kommissionen, præmis 19, dom af 17.10.1989, sag 85/87, Dow Benelux mod Kommissionen, Sml. s. 3137, præmis 30, og dommen i de forenede sager 97/87, 98/87 og 99/87, Dow Chemical Ibérica m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 3165, præmis 16).

241 Hvad angår de kontrolundersøgelsesbeslutninger, som Kommissionen i 1987 tilstillede visse virksomheder, udtales det i præmis 419 i den appellerede dom, at de er identiske med eller ligner den beslutning, der blev fremsendt til Hoechst samme år i den sag, der førte til dommen i sagen Hoechst mod Kommissionen, og som frifandt Kommissionen for annullationssøgsmålet. Retten har heraf udledt, at for så vidt som de anbringender og argumenter, som DSM havde fremført, var identiske med eller svarede til Hoechsts anbringender, var der ikke nogen grund til at fravige Domstolens praksis. Retten har derfor forkastet klagepunktet mod de i sagen omhandlede beslutninger.

242 Retten har endvidere i præmis 421 og 422 i den appellerede dom forkastet klagepunktet mod de kontrolundersøgelser, der blev foretaget på grundlag af en simpel fuldmagt, og i præmis 424-426 i samme dom klagepunktet mod gennemførelsen af beslutningerne om kontrolundersøgelser.

243 Retten har derfor i præmis 427 i den appellerede dom forkastet anbringendet i det hele.

244 DSM har kritiseret Retten, fordi den i præmis 420 i den appellerede dom har fastslået, at udviklingen i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis vedrørende EMK's artikel 8 ikke direkte påvirkede berettigelsen af de løsninger, der var valgt i dommene i sagerne Hoechst mod Kommissionen, Dow Benelux mod Kommissionen og Dow Chemical Ibérica m.fl. mod Kommissionen.

245 Ifølge DSM har Niemietz-dommen derimod til følge, at Kommissionen inden for rammerne af kontrolundersøgelser i henhold til artikel 14 i forordning nr. 17 skal udøve sin kompetence under overholdelse af garantierne i henhold til EMK's artikel 8 og den fortolkning, der er anlagt af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

246 DSM har understreget, at virksomhedens klagepunkt herom var baseret på, at der forelå en dobbelt overtrædelse af EMK's artikel 8, som fortolket ved Niemietz-dommen. Dels var den fuldmagt, på grundlag af hvilken kontrolundersøgelsen var blevet foretaget hos DSM den 6. december 1983, affattet i generelle vendinger. Dels har nævnte kontrolundersøgelse påvirket forretningshemmeligheden i uforholdsmæssigt omfang.

247 Sagen for Retten har endvidere vedrørt anvendelsen af kriterierne i EMK's artikel 8 med henblik på vurderingen af nødvendigheden og forholdsmæssigheden af fuldmagten samt gennemførelsen af kontrolforanstaltninger.

248 DSM har anført, at såfremt Retten havde anvendt EMK's artikel 8, ville den heraf have udledt, at Kommissionen ikke i bevismæssig henseende kunne anvende de dokumenter, der var blevet fundet hos DSM, nemlig navnlig bilag P 5, P 6, P 9, P 11, P 13, P 14, P 18, P 21, P 24, P 29, P 39, P 41 og P 71.

249 Det bemærkes herved, at:

— Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis vedrørende offentlige myndigheders indgreb som omhandlet i EMK's artikel 8, stk. 2 — hvilken retspraksis appellanten har påberåbt sig — vedrører handlinger foretaget af disse myndigheder mod en mistænkts vilje ved hjælp af tvangsforanstaltninger.

— Dommene i sagerne Hoechst mod Kommissionen, Dow Benelux mod Kommissionen og Dow Chemical Ibérica m.fl. mod Kommissionen, som DSM anser for at være mere tilbageholdende end denne praksis, har foretaget en almindelig undersøgelse af arten og rækkevidden af kontrolkompetencen i henhold til artikel 14 i forordning nr. 17, inden der blev truffet afgørelse om gyldigheden af afgørelser om kontrolundersøgelse i henhold til denne artikels stk. 3, som gør det muligt på de betingelser, der er fastsat i stk. 6, at anvende tvangsforanstaltninger, såfremt en virksomhed modsætter sig en ved afgørelse anordnet kontrolundersøgelse.

250 Det fremgår imidlertid klart af ordlyden af appelskriftet (punkt 7.8-7.12), at dette alene er rettet mod Rettens undersøgelse af den kontrolundersøgelse, der blev foretaget hos DSM den 6. december 1983 på grundlag af en fuldmagt af 29. november 1983. Den vedrører således udelukkende anvendelsen af artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17, som ikke tillader anvendelse af tvangsforanstaltninger, såfremt en virksomhed nægter at lade sig underkaste en sådan kontrolundersøgelse, således som Retten med rette har udtalt i præmis 421 i den appellerede dom.

251 DSM's klagepunkt mod præmis 420 i den appellerede dom må derfor forkastes som irrelevant, uden at det er nødvendigt at tage stilling til rigtigheden af udtalelsen i denne præmis, hvorefter udviklingen i Den Europæiske Menne-

skerettighedsdomstols retspraksis vedrørende EMK's artikel 8 ikke påvirker de løsninger, der er valgt i dommene i sagerne Hoechst mod Kommissionen, Dow Benelux mod Kommissionen og Dow Chemical Ibérica m.fl. mod Kommissionen. Den omhandlede præmis henviser nemlig kun til Rettens undersøgelse i præmis 419 i den appellerede dom af kontrolundersøgelsesbeslutninger, som Kommissionen har tilstillet på grundlag af artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17, hvilke beslutninger ikke er berørt af appellen.

252 Med hensyn til spørgsmålet om kontrolundersøgelser i henhold til fuldmagt, har Retten, idet den i præmis 417 i den appellerede dom har gennemgået annullationsanbringendet i det hele, for det første med rette udtalt under henvisning til dommen i sagen Hoechst mod Kommissionen (præmis 19), Dow Benelux mod Kommissionen (præmis 30) og Dow Chemical Ibérica m.fl. mod Kommissionen (præmis 16), at dette anbringende burde opfattes som et anbringende om tilsidesættelse af den almindelige fællesskabsretlige grundsætning, der sikrer beskyttelse mod offentlige myndigheders indgriben i forhold af privat karakter, hvad enten der er tale om fysiske eller juridiske personer.

253 I præmis 421 i den appellerede dom er det med rette blevet udtalt, at kontrolundersøgelser, som bygger på en simpel fuldmagt, gennemføres på frivillig basis i samarbejde med virksomhederne (dommen i sagen Hoechst mod Kommissionen, præmis 31, Dow Benelux mod Kommissionen, præmis 42, og Dow Chemical Ibérica m.fl. mod Kommissionen, præmis 28). Retten har herved med rette konstateret, at den sanktion, som er foreskrevet i artikel 15, stk. 1, litra c), i forordning nr. 17, kun iværksættes, såfremt den pågældende virksomhed efter at have indvilget i at samarbejde under kontrolundersøgelsen kun ufuldstændigt fremlægger de forlangte bøger eller øvrige forretningspapirer.

254 Under hensyn til fuldmagten af 29. november 1983, der ganske vist var affattet i vendinger, der kunne have været mere præcise, men som indeholdt de væsentligste elementer — genstanden og formålet med kontrolundersøgelsen — som krævet i henhold til artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17, nemlig i det foreliggende tilfælde oplysninger om aftaler, der formodedes at være i strid

med traktatens artikel 85, vedrørende producenter af thermoplast, herunder PVC, og vedrørende priser samt fordeling af markedsandele mellem deltagerne, har Retten desuden i præmis 422 i den appellerede dom i forbindelse med sin vurdering af de faktiske omstændigheder kunnet antage, at anbringendet om en for kraftig indblanding fra de offentlige myndigheders side var ganske grundløst, idet ingen havde påberåbt sig forhold til støtte for det synspunkt, at Kommissionen havde overskredet grænserne for det af virksomheden tilbudte samarbejde.

255 Hvad endelig angår klagepunktet vedrørende gennemførelsen af kontrolundersøgelser har Retten, uden at foretage en urigtig gengivelse af omstændighederne, i præmis 425 i den appellerede dom kunnet fastslå, at den påståede alt for store mængde dokumenter, Kommissionen har taget kopi af, og som i øvrigt ikke på anden måde er præciseret af DSM, ikke i sig selv kunne udgøre en fejl ved gennemførelsen af kontrolundersøgelsesproceduren, og da slet ikke i betragtning af, at Kommissionen efterforskede et påstået kartel mellem samtlige europæiske producenter inden for en bestemt sektor.

256 Retten har således uden at begå en retlig fejl forkastet appellantens anbringende, for så vidt som det rejste tvivl om gyldigheden dels af den kontrolundersøgelse i henhold til fuldmagt, der blev foretaget hos appellanten den 6. december 1983, dels gennemførelsesforanstaltningerne til denne kontrolundersøgelse.

257 Det følger heraf, at anbringendet ikke kan lægges til grund.

9. LVM og DSM's anbringende om tilsidesættelse af retten til ikke at bidrage til selvinkriminering

258 LVM og DSM har for Retten anfægtet lovligheden, navnlig under hensyn til EMK's artikel 6, af alle de oplysninger, som Kommissionen har indhentet hos

virksomheder på grundlag af artikel 11, stk. 2 eller 5, i forordning nr. 17, uanset hvem der var adressater for disse anmodninger eller beslutninger om anmodning om oplysninger.

259 De har gjort gældende, at EMK's artikel 6, således som den er fortolket af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Funke-dommen af 25.2.1993, serie A, nr. 256 A, § 44; jf. endvidere Den Europæiske Menneskerettighedskommissions udtalelse i sagen Saunders mod Det Forenede Kongerige af 10.5.1994, *Recueil des arrêts et décisions*, 1996-VI, s. 2095, § 69, 71 og 76), omhandler en ret til at tie og til på ingen måde at bidrage til selvinkriminering, uden at der er anledning til at sondre efter arten af de begærede oplysninger. Denne ret er til hinder for, at en virksomhed tvinges til selv, uanset under hvilken form det måtte være, herunder i form af dokumenter, at fremlægge bevis for overtrædelser, som den måtte have begået.

260 Ingen af virksomhedernes svar er imidlertid blevet afgivet frivilligt. De er alle blevet fremsat under trussel om sanktioner som omhandlet i artikel 15, stk. 1, litra b), i forordning nr. 17.

261 LVM og DSM har således gjort gældende, at ingen af svarene fra virksomhederne kunne bidrage til bevisførelsen. De burde alle have været udeladt fra retsforhandlingerne. LVM og DSM har påstået beslutning PVC II annulleret, for så vidt som den var baseret på beviselementer indsamlet i strid med retten til ikke at bidrage til selvinkriminering.

262 LVM og DSM har under deres appel anført, at Retten har begået en retlig fejl i forbindelse med sin gennemgang af deres anbringende om tilsidesættelse af retten til ikke at bidrage til selvinkriminering, således som den fremgår af EMK's artikel 6. De har anført, at deres anbringende om ophævelse af den appellerede dom er rettet mod dommens præmis 439-459.

263 De har for det første kritiseret Retten, fordi den i præmis 447-449 i den appellerede dom med hensyn til spørgsmålet om rækkevidden af den ret, som de påberåbte sig, har truffet afgørelse i samme retning som dommen af 18. oktober 1989 i sag 374/87, Orkem mod Kommissionen (Sml. s. 3283, præmis 34 og 35), og således har tillagt denne ret en mindre beskyttelse end den, der følger af den seneste udvikling i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis.

264 De har dernæst kritiseret Retten, fordi den i præmis 453 i den appellerede dom har fastslået, at ulovligheden, under hensyn til dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, af spørgsmål, som er blevet gjort gældende af LVM og DSM — hvilken ulovlighed blev fastslået i samme doms præmis 451 — ingen konsekvenser havde for lovligheden af beslutning PVC II med den begrundelse, at virksomhederne enten havde nægtet at besvare disse spørgsmål eller havde benægtet eksistensen af de omstændigheder, hvorom de var blevet udspurgt.

265 LVM og DSM har anført, at i modsætning til det af Retten udtalte, vedrørte deres anbringende ikke alene de spørgsmål, som Kommissionen havde rejst i beslutningerne med krav om oplysninger, jf. præmis 451-453 i den appellerede dom, og som de ikke havde besvaret, men også svarene fra visse virksomheder, der havde bidraget til Kommissionens bevisførelse. De har på dette punkt påberåbt sig seks svar, nemlig to svar fra ICI og fire svar henholdsvis fra BASF, Elf Atochem, Solvay og Shell, som de særlig havde henvist til i deres replik i sagen for Retten.

266 De har anført, at anvendelsen af juridiske kriterier udledt af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis burde have medført, at disse seks svar ikke blev anvendt ved bevisførelsen.

267 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 441 og 442 i den appellerede dom, med hensyn til hvilke appellanterne ikke har fremsat nogen begrundet kritik, har afvist

anbringendet, for så vidt som dets formål var at erklære de beslutninger med krav om oplysninger, som appellanterne hver især havde været adressater for, ulovlige, med den begrundelse, at virksomhederne ikke havde anlagt sag til prøvelse af disse beslutninger inden for en frist af to måneder fra deres meddelelse.

268 Det følger heraf, at anbringendet kun er blevet undergivet en realitetsprøvelse i præmis 443-459 i den appellerede dom, for så vidt som det vedrørte en tilsidesættelse af retten til ikke at bidrage til selvinkriminering, begået

— enten ved hjælp af krav om oplysninger fremsat i henhold til artikel 11, stk. 2, i forordning nr. 17, uanset hvem der var adressater herfor, for så vidt som sådanne foranstaltninger ikke umiddelbart kunne gøres til genstand for annullationssøgsmål

— eller ved hjælp af de af beslutningerne med krav om oplysninger, der i medfør af artikel 11, stk. 5, i forordning nr. 17 var blevet rettet til andre virksomheder end appellanterne, og som disse ikke kunne gøre til genstand for annullationssøgsmål.

269 Klagepunktet mod kravene om oplysninger og mod beslutninger med krav om oplysninger rettet til andre virksomheder omfatter stiltiende to aspekter, nemlig dels kritikken mod Kommissionen for i svarene fra disse virksomheder at have opnået elementer, der inkriminerede disse, dels kritikken for at have opnået elementer i samme svar, der inkriminerede LVM og DSM.

270 Det bemærkes, at Retten, der ikke var blevet forelagt spørgsmålet om, hvorvidt appellanterne kunne påberåbe sig det første aspekt af dette anbringende, har foretaget en realitetsundersøgelse af hele deres anbringende som afgrænset og gennemgået i de to foregående præmisser i denne dom.

271 Retten har herved ikke gentaget den udtalelse, der er indeholdt i præmis 30 i dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, hvorefter det hverken fremgår af ordlyden af EMK's artikel 6 eller af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis, at denne bestemmelse anerkender en ret til ikke at vidne mod sig selv.

272 Derimod har Retten i præmis 444-449 i den appellerede dom faktisk gentaget de principper, der er fastslået i præmis 27, 28 og 32-35 i dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, hvorefter

— forordning nr. 17 ikke anerkender den virksomhed, der er genstand for en undersøgelse, nogen ret til at unddrage sig gennemførelsen heraf med den begrundelse, at undersøgelsesresultaterne vil kunne tilvejebringe bevis for, at virksomheden har tilsidesat konkurrencereglerne

— virksomheden tværtimod har pligt til at medvirke aktivt, hvilket indebærer, at den skal forsyne Kommissionen med alt materiale vedrørende undersøgelsens genstand

— det må undersøges — da der i forordning nr. 17 ikke udtrykkeligt er fastsat nogen ret til at nægte at vidne mod sig selv — om Kommissionens efterforskningsbeføjelse under den indledende undersøgelse er underkastet visse begrænsninger af hensyn til nødvendigheden af at respektere kontradiktionsprincippet, som er et grundlæggende princip i fællesskabsretten

— Kommissionen — selv om den i denne henseende med henblik på at sikre den effektive virkning af artikel 11, stk. 2 og 5, i forordning nr. 17 har beføjelse til at pålægge en virksomhed dels at meddele alle nødvendige oplysninger om de omstændigheder, som virksomheden kan tænkes at være bekendt med, dels, om nødvendigt, at fremlægge de dokumenter om disse omstændigheder, som virksomheden er i besiddelse af, selv om de pågældende oplysninger eller dokumenter vil kunne anvendes som bevis for, at virksomheden selv, eller en anden virksomhed, har handlet i strid med konkurrencereglerne — imidlertid ikke kan pålægge en virksomhed pligt til at besvare spørgsmål, såfremt virksomheden derved tvinges til at afgive tilståelse om at have begået retsstridige handlinger, som det påhviler Kommissionen at føre bevis for.

273 Dommen i sagen Orkem mod Kommissionen har således anerkendt — som almindelige fællesskabsretlige principper, som de grundlæggende rettigheder er en del af, og i lyset af hvilke alle fællesskabsretlige bestemmelser skal fortolkes — retten for en virksomhed til ikke at blive tvunget af Kommissionen inden for rammerne af artikel 11 i forordning nr. 17 til at indrømme sin deltagelse i en overtrædelse (jf. dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, præmis 28, 38 in fine og 39). Beskyttelsen af denne ret indebærer, såfremt der fremsættes indsigelse mod rækkevidden af et spørgsmål, at det efterprøves, om et svar fra adressaten faktisk svarer til en indrømmelse af overtrædelsen, således at retten til kontradiktion påvirkes.

274 Det er ubestridt, at efter denne dom er Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis, som Fællesskabets retsinstanser skal tage hensyn til ved fortolkningen af de grundlæggende rettigheder, blevet yderligere udviklet med

Funke-dommen, som appellanterne har påberåbt sig, samt dommene i sagerne Saunders mod Det Forenede Kongerige af 17. december 1996 (*Recueil des arrêts et décisions* 1996-VI, s. 2044) og dommen i sagen J.B. mod Schweiz af 3. maj 2001 (endnu ikke offentliggjort i *Recueil des arrêts et décisions*).

275 Dommen i sagen Orkem mod Kommissionen og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols nyere retspraksis har imidlertid tilfælles, dels kravet om tvang udøvet mod den mistænkte for at opnå visse oplysninger fra denne, dels nødvendigheden af en efterprøvelse af eksistensen af en faktisk tilsidesættelse af den ret, som de definerer.

276 Betragtet i lyset af denne konstatering og sagens omstændigheder gør anbringendet om tilsidesættelse af retten til ikke at bidrage til selvinkriminering det imidlertid ikke muligt at kritisere den appellerede dom som følge af udviklingen i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis.

277 Hvad for det første angår begæringerne om oplysninger fremsat i overensstemmelse med artikel 11, stk. 2, i forordning nr. 17 er de blevet gennemgået i præmis 455-457 i den appellerede dom.

278 Det må herved konstateres, at appellanterne ikke har fremført nogen udtrykkelig argumentation mod de nævnte præmisser, hvorved Retten har forkastet deres klagepunkt.

279 De har heller ikke godtgjort, hvorledes Retten skulle have begået en retlig fejl i præmis 456 i den appellerede dom ved at basere sin konklusion på konstateringen af, at en virksomhed ikke er forpligtet til at besvare en anmodning om oplysninger, idet sanktionen i henhold til artikel 15, stk. 1, litra b), i forordning nr. 17, kun finder anvendelse i det tilfælde, hvor virksomheden efter at have accepteret at besvare spørgsmål afgiver en urigtig oplysning. Det bemærkes, at Retten med rette har henvist til den relevante forskel mellem anmodninger om oplysninger og beslutninger med krav om oplysninger, der udsætter virksomheden for en sanktion, også såfremt den nægter at svare.

280 Klagepunktet vedrørende anmodningerne om oplysninger bør derfor forkastes.

281 Hvad for det andet angår beslutninger med krav om oplysninger vedtaget i henhold til artikel 11, stk. 5, i forordning nr. 17, er de blevet gennemgået i præmis 451-454 i den appellerede dom.

282 Retten har udtalt, at det var ubestridt, at de spørgsmål, der er indeholdt i disse beslutninger, og som anfægtedes af sagsøgerne i sagen for Retten, var identiske med de spørgsmål, Domstolen annullerede i dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, og at spørgsmålene derfor var ligeså ulovlige. Retten har imidlertid konstateret, at virksomhederne enten havde nægtet at besvare disse spørgsmål, eller havde benægtet de forhold, som de således blev udspurgt om. Den har heraf udledt, at de pågældende spørgsmåls ulovlighed ingen konsekvenser havde for lovligheden af beslutning PVC II, idet den understregede, at sagsøgerne i sagen for Retten ikke havde påvist noget svar, der var afgivet netop på disse spørgsmål, eller oplyst, hvorledes Kommissionen havde udnyttet disse svar i sidstnævnte beslutning.

283 Ved at udtale dette med hensyn til beslutninger vedtaget i henhold til artikel 11, stk. 5, i forordning nr. 17, har Retten i retlig henseende stiltiende forkastet

appellanternes klagepunkt vedrørende klagepunkterne om spørgsmål rejst inden for den juridiske ramme, som ikke for virksomhederne indebar svar, der ville have foranlediget disse til at anerkende eksistensen af overtrædelser, som er genstand for undersøgelsen, hvilke spørgsmål ifølge Retten derfor ikke fremstod som ulovlige i den forstand, hvor udtrykket er anvendt i dommen i sagen Orkem mod Kommissionen.

284 Med hensyn til de spørgsmål, indeholdt i samme beslutninger, som Retten havde udtalt var ulovlige, har den i det væsentlige antaget — uden alene at henvise til dem, der ikke var blevet besvaret — at de ikke havde givet anledning til svar, der udgjorde indrømmelse eller inkriminering af tredjemænd, eftersom de var blevet mødt med enten en nægtelse af at svare eller benægtelser.

285 Retten har herved foretaget en bedømmelse af de faktiske omstændigheder, der ikke — medmindre der er tale om en urigtig gengivelse af de for Retten fremlagte beviser — udgør et retsspørgsmål, der er undergivet Domstolens prøvelsesret (jf. navnlig dom af 21.6.2001, forenede sager C-280/99 P — C-282/99 P, Moccia Irme m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 4717, præmis 78, og kendelse af 13.11.2001, sag C-430/00 P, Dürbeck mod Kommissionen, Sml. I, s. 8547, præmis 24).

286 LVM og DSM har i deres appelskrifter til støtte for deres anbringende om, at svarene fra visse virksomheder havde bidraget til bevisførelsen, begrænset sig til uden nærmere forklaring at henvise til seks svar fra andre virksomheder, som de havde påberåbt sig i deres replik for Retten.

287 De har ikke præciseret, om disse svar er blevet afgivet efter en begæring om oplysninger, dvs. uden tvang, eller efter beslutninger med krav om oplysninger, dvs. som følge af juridisk tvang.

288 For så vidt som de nævnte svar er blevet givet efter krav om oplysninger, kunne deres anvendelse ikke kritiseres af Retten af de grunde, der er anført i præmis 456 i den appellerede dom (jf. præmis 279 i denne dom).

289 For så vidt som de er blevet givet efter beslutninger med krav om oplysninger, har LVM og DSM ikke angivet nogen af de elementer i de nævnte svar, som faktisk er blevet brugt til at inkriminere adressaterne selv eller appellanterne, såfremt det antages med hensyn til sidstnævnte, at det tilsvarende klagepunkt stadig henhører under anbringendet om retten til ikke at bidrage til selvinkriminering.

290 Under disse omstændigheder har appellanterne ikke gjort det muligt for Domstolen at efterprøve, om Retten har foretaget en urigtig gengivelse af de faktiske omstændigheder ved sin vurdering af de følger, som skulle tillægges spørgsmål indeholdt i sådanne beslutninger, som den har anset for ulovlige.

291 De har heller ikke godtgjort, at de svar, som er blevet givet på andre spørgsmål, indeholdt i samme beslutninger, der ikke er blevet anset for ulovlige, er blevet anvendt med henblik på inkriminering.

292 Det følger heraf, at klagepunktet mod beslutningerne med krav om oplysninger ligeledes skal forkastes, uden at der er anledning til at træffe afgørelse vedrørende spørgsmål om, hvorvidt Retten har begået en retlig fejl, idet den i præmis 446-449 i den appellerede dom under henvisning til dommen i sagen Orkem mod Kommissionen har fastslået, at sådanne beslutninger kun er ulovlige, for så vidt som et spørgsmål forpligter virksomheden til at give svar, hvorved den foranlediges til at indrømme eksistensen af en overtrædelse.

293 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende bør forkastes i det hele.

10. DSM og ICI's anbringende om tilsidesættelse af den tjenstlige tavshedspligt og retten til kontradiktion

294 DSM og ICI har for Retten påberåbt sig, at der er sket tilsidesættelse af den tjenstlige tavshedspligt som omhandlet i artikel 20 i forordning nr. 17, hvilken bestemmelse også tilsigter at beskytte retten til kontradiktion. De har kritiseret Kommissionen, fordi den inden for rammerne af proceduren vedrørende PVC-sektoren i forbindelse med en kontrolundersøgelse i henhold til fuldmagt foretaget i november 1983 i ICI's lokaler fra denne har skaffet sig nye kopier af dokumenter — nemlig såkaldte »planlægningsdokumenter«, et dokument benævnt »byrdefordeling« samt et notat fra ICI af 15. april 1981 — som den havde haft kendskab til og skaffet sig en kopi af i forbindelse med en tidligere kontrolundersøgelse i henhold til fuldmagt gennemført i samme lokaler den 13. og 14. oktober 1983 inden for rammerne af en anden procedure vedrørende polypropylensektoren.

295 DSM har fremført det samme klagepunkt med hensyn til de månedlige og kvartalsmæssige rapporter vedrørende alle de polymere, der blev produceret og solgt på det pågældende tidspunkt, dvs. polypropylen, LdPE og PVC. Disse dokumenter, der svarer til bilag P 5, P 6, P 9, P 11, P 13, P 14, P 18, P 21, P 24, P 29, P 39, P 41 og P 71, er alle blevet opdaget af Kommissionen den 13. og 14. oktober 1983 i forbindelse med proceduren vedrørende polypropylen, og er atter blevet afkrævet ICI og DSM under kontrolundersøgelser i henhold til fuldmagt i forbindelse med proceduren vedrørende PVC-sektoren i de to virksomheders lokaler, henholdsvis den 21. og den 23. november 1983 og den 6. december 1983.

296 DSM har gjort gældende, at den kritiserede adfærd også havde tilsidesat EMK's artikel 6, der, selv om den ikke indeholder særlige regler om tilvejebringelse og anvendelse af beviselementer, ikke forhindrer, at det undersøges, om en

procedure betragtet i sin helhed, herunder den måde, hvorpå beviselementerne fremlægges, har rimelig karakter (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Kostovski-dommen af 20.11.1989, serie A, nr. 166, § 39; Vidal-dommen af 22.4.1992, serie A, nr. 235 B, § 33, og Edwards-dommen af 16.12.1992, serie A, nr. 247 B, § 34).

297 DSM og ICI har gjort gældende, at Retten har forkastet deres argumentation, idet den har antaget, at det var lovligt at anvende de omtvistede dokumenter, ved anvendelse af nye kopier heraf fremskaffet inden for rammerne af proceduren vedrørende PVC-sektoren. En sådan løsning er nemlig i strid med retspraksis i henhold til dommen i sagen Dow Benelux mod Kommissionen af 16. juli 1992, dommen i sagen Asociacíon Española de Banca Privada m.fl. (sag C-67/91, Sml. I, s, 4785), og dom af 19. maj 1994 i sagen SEP mod Kommissionen (sag C-36/92 P, Sml. I, s. 1911).

298 Det bemærkes herved, at det fremgår af artikel 20, stk. 1, og artikel 14, stk. 2 og 3, i forordning nr. 17, at oplysninger, der er indhentet i forbindelse med kontrolundersøgelser, ikke må anvendes til andre formål end dem, der er angivet i kontrolundersøgelsesfuldmagten eller i beslutningen om undersøgelse (dommen i sagen Dow Benelux mod Kommissionen, præmis 17).

299 Ud over at tilgodese princippet om tjenstlig tavshedspligt, der udtrykkeligt er nævnt i artikel 20 i forordning nr. 17, har dette krav til formål at beskytte virksomhedernes ret til kontradiktion (jf. dommen i sagen Dow Benelux mod Kommissionen, præmis 18), hvilke rettigheder både henhører under fællesskabsrettens grundlæggende principper og er knæsat ved EMK's artikel 6.

300 Disse rettigheder ville i alvorlig grad blive undergravet, såfremt Kommissionen over for virksomheder kunne benytte sig af bevismateriale, som tilvejebringes ved en kontrolundersøgelse, og som ikke har sammenhæng med dennes genstand og formål (dommen i sagen Dow Benelux mod Kommissionen, præmis 18).

301 Det følger imidlertid ikke heraf, at Kommissionen ikke kan iværksætte en undersøgelse med henblik på at supplere eller efterprøve rigtigheden af oplysninger, som den ved en tilfældighed har fået kendskab til i forbindelse med en tidligere kontrolundersøgelse, når det af de pågældende oplysninger må antages at fremgå, at der består forhold, som strider mod traktatens konkurrenceregler (dommen i sagen Dow Benelux mod Kommissionen, præmis 19).

302 I det foreliggende tilfælde har Retten, efter at den med rette havde henvist til disse principper, som Domstolen har udledt i dommen i sagen Dow Benelux mod Kommissionen — hvilket principper ikke modsiges af dommene i sagerne Asociacíon Española de Banca Privada m.fl. (præmis 43), og SEP mod Kommissionen (præmis 29), som DSM har påberåbt sig — i præmis 474 i den appellerede dom fastslået, at Kommissionen ikke havde begrænset sig til i denne sag af egen drift at fremlægge dokumenter, som den havde fremskaffet i forbindelse med en anden sag, men havde anmodet om disse dokumenter på ny på grundlag af kontrolundersøgelsesfuldmagter, der bl.a. vedrører PVC.

303 På baggrund af denne konstatering har den derefter med rette analyseret anbringendet som rejsende det spørgsmål, om Kommissionen, som havde skaffet sig dokumenterne i én sag og derefter benyttet dokumenterne som indicier med henblik på at indlede en anden sag, havde ret til på grundlag af fuldmagter vedrørende denne anden sag at kræve en ny genpart af dokumenterne og benytte disse som bevismidler i denne anden sag.

304 Vedrørende dette spørgsmål har Retten med rette udtalt i præmis 476 i den appellerede dom, at Kommissionen, for så vidt som den netop havde skaffet sig disse dokumenter på ny på grundlag af kontrolundersøgelsesfuldmagter, der bl.a. vedrørte PVC, i overensstemmelse med artikel 14 i forordning nr. 17, og havde benyttet dokumenterne til det formål, der var angivet i disse fuldmagter, havde tilgodeset virksomhedernes ret til kontradiktion i henhold til denne bestemmelse.

305 Virksomhederne er nemlig på ingen måde berøvet beskyttelsen i henhold til artikel 20 i forordning nr. 17, når Kommissionen atter kræver et dokument udleveret. De befinder sig derfor med hensyn til forsvaret af deres rettigheder i samme situation, som hvis Kommissionen endnu ikke rådede over dokumentet, eftersom det er den forbudt i en anden procedure direkte at anvende et dokument, der er fremskaffet i en tidligere procedure, som bevis.

306 Det skal endvidere understreges, således som Retten har udtalt i præmis 477 i den appellerede dom, at den omstændighed, at Kommissionen har fået visse dokumenter i hænde for første gang i forbindelse med en bestemt sag, ikke giver nogen absolut sikkerhed for, at disse dokumenter ikke lovligt kan kræves udleveret i en anden sag og benyttes som bevismateriale.

307 Det følger af det foregående, at Retten ikke har begået en retlig fejl ved at fastslå, at der ikke forelå nogen overtrædelse af artikel 20 i forordning nr. 17 samt af det grundlæggende princip om overholdelse af retten til kontradiktion.

308 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

11. LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa og Enichem's anbringende om tilsidesættelse af retten til kontradiktion som følge af en utilstrækkelig adgang til Kommissionens sagsakter

309 LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa og Enichem har anført, at Retten har begået en retlig fejl ved at forkaste deres anbringende om tilsidesættelse af det grundlæggende princip om overholdelse af retten til forsvar, fordi Kommissionen

kun havde givet delvis indsigt i sine sagsakter under den administrative procedure.

310 De har anført, at Retten har fastslået, at Kommissionen under den administrative procedure ikke forskriftsmæssigt havde givet dem adgang til sine sagsakter.

311 De kritiserer Retten, fordi den ikke desto mindre har undergivet annullationen af beslutning PVC II den betingelse, at den manglende adgang til dokumenter — til skade for den berørte virksomhed — ville kunne have berørt forløbet af proceduren og indholdet af nævnte beslutning.

312 Ifølge disse appellanter er det ikke nødvendigt med henblik på annullation, at den manglende adgang til dokumenter har haft en effektiv indflydelse. Ifølge LVM og DSM, som har henvist til den ret til lige adgang til aktindsigt, der følger af EMK's artikel 6 (Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Edwards-dommen, § 36; Den Europæiske Menneskerettighedskommission, 6.10.1977, Lynas mod Schweiz, stævning nr. 7317/75, *Annuaire de la convention européenne des droits de l'homme*, s. 413), indebærer den blotte konstatering af en ufuldstændig aktindsigt annullation af Kommissionens beslutning. Enichem har ligeledes anført, at den manglende meddelelse af samtlige sagsakter, bortset fra fortrolige eller interne dokumenter, i sig selv indebærer en tilsidesættelse af retten til kontradiktion. Ifølge Degussas opfattelse er det tilstrækkeligt, at Kommissionen ikke har fremsendt dokumenter, som eventuelt er nyttige for virksomhedernes forsvar.

313 LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa og Enichem har kritiseret Retten, fordi den dernæst selv har undersøgt de dokumenter, som der ikke blev givet adgang til under den administrative procedure, med henblik på at fastslå, om den manglende aktindsigt — til skade for den pågældende virksomhed — kunne have påvirket forløbet af proceduren og indholdet af beslutning PVC II.

314 LVM og DSM har anført, at en sådan adfærd var i strid med Rettens egen udtalelse om, at en tilsidesættelse af retten til kontradiktion under den administrative procedure ikke kan afhjælpes under den retslige procedure. Degussa og Enichem er ligeledes af den opfattelse, at Retten i forbindelse med gennemgangen af de omtvistede dokumenter har handlet som ophavsmand til opklaring af sagen i stedet for Kommissionen og således har foretaget en efterfølgende berigtigelse.

315 Det bemærkes herved, at aktindsigten i konkurrencesager navnlig har til formål at give adressaterne for en meddelelse af klagepunkter mulighed for at gøre sig bekendt med bevismaterialet i Kommissionens sagsakter, således at de på et relevant grundlag kan udtale sig om de konklusioner, som Kommissionen på grundlag af dette materiale har anført i meddelelsen af klagepunkter (dom af 8.7.1999, sag C-51/92 P, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. I, s. 4235, præmis 75, og den dér citerede retspraksis).

316 Retten til aktindsigt i Kommissionens sagsakter skal således sikre en effektiv udøvelse af retten til kontradiktion (jf. dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 76), hvilken ret henhører både under fællesskabsrettens grundlæggende principper og er knæsat ved EMK's artikel 6, således som det er fastslået i denne doms præmis 299.

317 Tilsidesættelse af retten til aktindsigt i Kommissionens sagsakter under proceduren forud for vedtagelsen af beslutningen kan principielt medføre annullation af beslutningen, når der er gjort indgreb i den pågældende virksomheds ret til kontradiktion (dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 77).

318 I så fald afhjælpes den skete tilsidesættelse ikke blot ved, at der senere er blevet givet aktindsigt, navnlig under en retssag, hvis genstand eventuelt er en påstand

om annullation af den anfægtede beslutning. Såfremt der er blevet givet aktindsigt på dette trin, skal den pågældende virksomhed ikke bevise, at Kommissionens beslutning, såfremt virksomheden havde haft adgang til de ikke-meddelte dokumenter, ville have fået et andet indhold, men blot, at den havde kunnet anvende de pågældende dokumenter til sit forsvar (dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 78 og 81).

319 I den foreliggende sag er det ubestridt, at Kommissionen under den administrative procedure kun har givet indsigt i en del af sine administrative sagsakter, således som Retten har fastslået i præmis 1010 i den appellerede dom, inden den i dommens præmis 1019 fastslog, at Kommissionen ikke havde givet forskriftsmæssig aktindsigt.

320 Det er ligeledes ubestridt, at Retten ved skrivelse af 7. maj 1997 inden for rammerne af foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse gav hver af sagsøgerne adgang til Kommissionens sagsakter, bortset fra dennes interne dokumenter og dokumenter, som indeholdt forretningshemmeligheder eller andre fortrolige oplysninger. Retten opfordrede sagsøgerne til at fremsætte bemærkninger med henblik på at godtgøre, hvorledes den manglende meddelelse af visse dokumenter havde kunnet påvirke deres forsvar. Appellanterne har fremført sådanne bemærkninger for Retten.

321 I lyset af de principper, som der er henvist til i denne doms præmis 315-318, har Retten med rette for det første i præmis 1011 i den appellerede dom fastslået, at virksomhederne har ret til aktindsigt, at denne ret henhører under de processuelle retssikkerhedsgarantier, som har til formål at beskytte retten til kontradiktion, og at overholdelsen af denne ret udgør et grundlæggende princip i fællesskabsretten.

322 Retten har dernæst ikke begået nogen retlig fejl ved i præmis 1020 i den appellerede dom at have udtalt, at den omstændighed, at Kommissionen ikke

havde givet aktindsigt, dog ikke i sig selv kunne føre til annullation af beslutning PVC II. Den har blot med andre ord givet udtryk for den tanke, at denne omstændighed i princippet i sig selv vil kunne medføre en sådan annullation (jf. denne doms præmis 317).

323 Tilsvarende har Retten, idet den udtalte i præmis 1021 i den appellerede dom, at det måtte undersøges, om sagsøgernes mulighed for at forsvare sig var blevet påvirket af de vilkår, hvorunder de havde fået indsigt i Kommissionens administrative sagsakter, henvist til den betingelse, som har påvirket den pågældende virksomheds ret til kontradiktion (jf. ligeledes denne doms præmis 317).

324 Ved at udtale i samme præmis i den appellerede dom, at det er tilstrækkeligt til at fastslå, at der foreligger tilsidesættelse af retten til kontradiktion, at den manglende meddelelse i de omhandlede dokumenter »har kunnet påvirke« procedurens forløb og beslutningens indhold til skade for sagsøgeren, har Retten endelig henvist til den betingelse, hvorefter nævnte sagsøger alene skal godtgøre, at han ville kunne have anvendt de omtvistede dokumenter til sit forsvar (jf. denne doms præmis 318).

325 Retten har ved at fastslå dette, og idet den langt fra har foretaget en efterfølgende berigtigelse, med rette begrænset sin kontrol til det ene spørgsmål, om de nævnte dokumenter ville have kunnet påberåbes af en virksomhed til dens forsvar.

326 Retten har heraf i præmis 1022 i den appellerede dom med rette udledt, at beslutningen burde annulleres, hvis dens kontrol måtte føre til et bekræftende svar.

327 Retten, der i samme præmis udtalte, at en tilsidesættelse af retten til kontradiktion under den administrative procedure ikke kan afhjælpes under forhandlingerne for Retten, hvis retslige kontrol ikke kan træde i stedet for en

fuldstændig tilrettelæggelse af sagen inden for rammerne af en administrativ procedure, har herved uden nogen som helst modsigelse kun bekræftet den nævnte kontrols begrænsede karakter. Retten har endvidere bekræftet denne begrænsede karakter, navnlig i præmis 1035 i den appellerede dom, idet den understregede, at kontrollen havde til formål at afgøre, om den manglende fremlæggelse af dokumenter eller uddrag af dokumenter havde kunnet påvirke sagsøgernes forsvarsmuligheder.

328 Det følger af det anførte, at appellanternes klagepunkter mod Rettens analyse ikke er begrundet.

329 Degussa har endvidere anført, at de dokumenter, der ikke blev givet adgang til under den administrative procedure, og som er blevet gennemgået i præmis 1060 ff. i den appellerede dom, netop burde have været anset for nyttige med henblik på forsvaret. Disse dokumenter viser bl.a., at der forelå en livlig konkurrence, at PVC-producenterne udviste en aggressiv adfærd med hensyn til priser, at udligningsmekanismen mellem producenterne fungerede ringe, at prisinitiativerne havde en blandet succes, hvilket undertiden blev anset for fiaskoer. Det har således på ingen måde været udelukket, at Kommissionen kunne tage hensyn til disse omstændigheder til fordel for appellanten. Ifølge Kommissionens praksis fører den omstændighed, at gennemførelsen af et forbudt kartel er en fiasko, i almindelighed til en nedsættelse af bøden.

330 Det bemærkes herved, at Rettens vurdering af de faktiske omstændigheder ikke — medmindre der foreligger en urigtig gengivelse af de for Retten fremlagte beviselementer — er et retsspørgsmål, der som sådan er undergivet Domstolens kontrol (jf. denne doms præmis 285).

331 I den foreliggende sag har Rettens vurdering vedrørt spørgsmålet, om de omtvistede dokumenter ville have kunnet være anvendt af sagsøgeren til sit forsvar. Vurderingen har således vedrørt et faktisk spørgsmål.

332 De præmisser i den appellerede dom, som er blevet gennemgået med henblik på den kritik, som Degussa har fremført, og begrundelsen til beslutning PVC II indeholder således ikke nogen urigtig gengivelse af de faktiske omstændigheder.

333 I præmis 1061 i den appellerede dom har Retten udtalt, at de påberåbte dokumenter ikke har til formål direkte at så tvivl om andre dokumenter, hvorpå Kommissionen støtter sine konklusioner, men de skal vise, at markedet var præget af en livlig konkurrence, hvilket ikke stemmer overens med Kommissionens konklusioner.

334 Retten har endvidere udtalt i præmis 1062 og 1063 i den appellerede dom:

»1062 Det fremgår [...] af [beslutning PVC II], at Kommissionen har taget alle disse omstændigheder i betragtning. Kommissionen har således ikke hævdet, at den relevante periode var præget af konstante prisforhøjelser, endsige at priserne var stabile i denne periode. Tværtimod viser de tabeller, der er indeholdt i bilagene til [beslutning PVC II], at priserne svingede uafbrudt og nåede det laveste niveau i første kvartal 1982. Kommissionen har således udtrykkeligt erkendt, at prisinitiativerne havde været en blandet succes, og at de undertiden blev betragtet som fiaskoer (betragtning 22, 36, 37 og 38 til [beslutning PVC II]). Kommissionen har ligeledes anført nogle af grundene til disse resultater og har ud over forhold, som producenterne ikke er herre over (fremskyndede indkøb, import fra tredjelande, faldende efterspørgsel, især i 1981 og 1982, særrabatter osv.), peget på, at visse producenter undertiden foretrak at øge salget på bekostning af priserne (betragtning 22 og 38 til [beslutning PVC II]), og at det i betragtning af forholdene på markedet ville have været omsonst at prøve at gennemføre samordnede prisinitiativer, medmindre betingelserne for en forhøjelse var gunstige (betragtning 38 til [beslutning PVC II]). Desuden har Kommissionen ikke set bort fra visse virksomheders »aggressive«

adfærd (betragtning 22 til [beslutning PVC II]). Kommissionen har også fremhævet, at byrdefordelings-, Alcudia- og DSM-dokumenterne, selv om de bekræfter, at der fandtes en kompensationsordning mellem producenterne, også viser, at ordningen ikke fungerede, som den skulle (betragtning 11 til [beslutning PVC II]). Kommissionen har taget alle disse overvejelser i betragtning, da den fastsatte bødernes størrelse.

1063 Endvidere havde sagsøgerne såvel i bilag P 1-P 70 som i de dokumenter, Kommissionen sendte parterne i maj 1988, rigelig dokumentation til at kunne påberåbe sig de forhold, de gør gældende i dag, hvilket de i øvrigt også gjorde.«

335 Under hensyn til denne begrundelse for den appellerede dom, som bekræftes ved en gennemlæsning af de nævnte punkter i beslutning PVC II, fremgår det, at Degussa ikke alene ikke har godtgjort, at der er sket en urigtig gengivelse af de faktiske omstændigheder, men har fremsat et klagepunkt uden indhold, eftersom:

— Kommissionen har taget hensyn til de omstændigheder, som Degussa hævder kunne have været nyttige til virksomhedens forsvar.

— Degussa har været i stand til at påberåbe sig disse omstændigheder under den administrative procedure og har faktisk påberåbt sig dem takket være det store antal dokumenter, som indeholdt passager, der ifølge selve ordlyden af appelskriftet henviser til den omstændighed, at PVC-producenterne ikke fulgte en ensartet prispolitik og indbyrdes befandt sig i en situation med relativ livlig konkurrence, hvilke dokumenter Degussa udtrykkeligt har anerkendt at have modtage meddelelse om fra Kommissionen den 3. maj 1988 som dokumenter, »der kan være nyttige til forsvaret«.

336 Under disse omstændigheder må Degussas klagepunkt mod Rettens vurdering forkastes.

337 Enichem har endelig anfægtet Rettens undersøgelse af de dokumenter, som den havde udvalgt blandt dem, der var blevet givet indsigt i under retssagen, og som har ført den til at fastslå, at retten til kontradiktion ikke var blevet tilsidesat.

338 Enichem har kritiseret Retten, fordi den ikke har taget hensyn til et stort antal af disse dokumenter, og end ikke har gennemgået dem, med den begrundelse, at de var dateret før eller efter undersøgelsesperioden. Enichem har medgivet, at denne vurdering er knyttet til Rettens faktiske konstateringer, og at disse ikke kan anfægtes inden for rammerne af en appel. Enichem har imidlertid kritiseret den metode, som Retten har anvendt med hensyn til de pågældende dokumenter. Retten har anvendt et formalistisk tidsmæssigt kriterium uafhængig af realiteten. Ifølge Enichem er dette et uacceptabelt kriterium. Enichem har gjort gældende, at dokumenterne indeholdt holdepunkter, som kunne anvendes til vurdering af producenters adfærd, især Enichems adfærd, navnlig under den periode og med hensyn til de omstændigheder, der var genstand for undersøgelsen. Enichem har tilføjet, at tilsvarende holdepunkter også kunne udledes af dokumenter, som ikke hidrører fra undersøgelsesperioden, når de f.eks. henviser til denne periode eller muliggør en sammenligning mellem den forudgående og den efterfølgende periode.

339 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 1040 i den appellerede dom har udelukket de dokumenter og uddrag, som vedrørte en periode forud for kartellets opståen eller perioden efter den dato for overtrædelsens ophør, som Kommissionen havde lagt til grund ved fastsættelsen af bødens størrelse. Retten har herved understreget, at det ikke var dokumentets dato, der var afgørende, men relevansen af det af sagsøgeren i sagen for Retten påberåbte uddrag i henseende til det tidsrum, inden for hvilket overtrædelsen havde fundet sted.

340 Det må konstateres, at Enichem under dække af at anfægte et vurderingskriterium anvendt på de omtvistede dokumenter i realiteten tilsigter at anfægte selve den vurdering, som Retten har anlagt af hvert enkelt dokument med hensyn til dets indhold, hvilken vurdering kun kan anfægtes under en appel, såfremt der er foretaget en urigtig gengivelse af beviselementerne (jf. denne doms præmis 285).

341 Enichem har imidlertid ikke angivet, hvilke præcise passager i udtrykkeligt identificerede dokumenter, som vil kunne bekræfte dets anbringende om, at de nævnte dokumenter ville have kunnet være anvendt af virksomheden til dens forsvar, uanset deres datoer eller den periode, som de henviste til.

342 Domstolen kan derfor ikke efterprøve, om Retten har foretaget en urigtig gengivelse af omstændighederne ved sin vurdering.

343 Enichems anbringende bør derfor forkastes.

344 Det følger af det anførte, at det gennemgåede anbringende bør forkastes i det hele.

12. Montedisons anbringende om tilsidesættelse af retten til retfærdig rettergang, artikel 48, stk. 2, og artikel 64 i Rettens procesreglement, samt af princippet om personers ansvar som følge af foranstaltninger med henblik på tilrettelæggelsen af den mundtlige forhandling

345 Montedison har gjort gældende, at opfordringen til at fremsætte et fælles mundtligt forsvar under retsmødet, hvilket ønske blev udtrykt af Retten, ikke var

forenelig med retten til retfærdig rettergang i henhold til EMK's artikel 6, samt at artikel 64 ff. i Rettens procesreglement ikke foreskriver et kollektivt fælles forsvar. Et sådant forsvar tvinger om fornødent til at udelukke visse argumenter, beviser og opfattelser fra forsvaret, som ikke er fælles for samtlige appellanter. Et påbud herom svarer desuden til at antage, at deres skyld er godtgjort.

346 Tilrettelæggelsen af et fælles forsvar har haft til følge, at Retten fuldstændig har ignoreret Montedisons to væsentligste opfattelser. Retten har desuden undladt at gennemgå de beviser, som der var henvist til i Montedisons stævning, selv om det ifølge virksomheden fremgik af disse beviser, at ingen af de af Kommissionen indsamlede dokumenter angav Montedison som deltager i de påståede overtrædelser. Retten har i sidste ende kun lagt ét bevis til grund mod Montedison, og den har kun gennemgået ét eneste argument fremført af virksomheden vedrørende de beviser, der var til fordel for Montedison, og begik desuden en fejl med hensyn til dets indhold.

347 Det bemærkes herved, at Montedison i forbindelse med sit anbringende har påberåbt sig artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement vedrørende nye anbringender, der fremsættes under sagen. Denne bestemmelse er imidlertid det fremførte klagepunkt uvedkommende.

348 Ifølge artikel 64, stk. 2, i Rettens procesreglement har foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse navnlig til formål at sikre, at den mundtlige forhandling forløber bedst muligt.

349 Under overholdelse af kontradiktionsprincippet og retten til forsvar, som også er omhandlet i EMK's artikel 6, kan Retten således anmode parterne om kollektivt

at fremføre fælles anbringender for at undgå gentagelse af identiske indlæg, idet hver part har mulighed for selvstændigt at fremføre supplerende argumenter.

350 I det foreliggende tilfælde er sagerne blevet forenet med henblik på den mundtlige forhandling ved kendelse af 22. januar 1998.

351 Montedison har hverken godtgjort eller hævdet, at »anmodningen om at fremføre et fælles mundtligt forsvar fremsat af Retten« ifølge ordlyden af appelskriftet var ledsaget af et forbud mod individuelt at fremføre den argumentation, som virksomheden ikke delte med de andre parter. Modsat det af Montedison anførte, indebærer den omstændighed, at der i fællesskab fremføres identiske anbringende, på ingen måde en formodning for de pågældende virksomheders skyld.

352 Klagepunktet mod forløbet af den mundtlige forhandling kan derfor ikke lægges til grund.

353 Der er derfor ikke grund til nærmere at gennemgå Montedisons anbringende om, at Retten ikke har taget stilling til de beviser, der var omhandlet i virksomhedens stævning, og har baseret sin afgørelse på ét eneste bevis vedrørende Montedison, for så vidt som appellanten ikke har fremført dette klagepunkt som et selvstændigt anbringende, men alene for at godtgøre, at påvirkningen af Montedisons forsvar skyldes, at den mundtlige forhandling er forløbet mangelfuldt og således kan begrunde ophævelse af den appellerede dom. Det nævnte klagepunkt hviler nemlig på en forudsætning, som er en nødvendig forudsætning for anbringendet, men som er fejlagtig.

354 Det følger af det anførte, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

13. Montedisons anbringende om tilsidesættelse af retten til retfærdig rettergang og af artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement i forbindelse med gennemgangen af beviselementerne

355 Montedison har kritiseret Retten, fordi den både har tilsidesat virksomhedens ret til retfærdig rettergang og artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement i forbindelse med gennemgangen af beviselementerne.

356 Montedison har for det første gjort gældende, at Retten i præmis 903 og 904 i den appellerede dom har lagt til grund, at der forelå en kvote- eller kompensationsordning på grundlag af et dokument, der alene indirekte henviste til Montedison, og at den har henvist til en af ICI krævet forøgelse af kvoterne. Retten har herved ikke taget hensyn til den forklaring, som Montedison havde fremført på s. 46 og 47 i sin stævning.

357 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 896 i den appellerede dom har foretaget en nøjagtig sammenfatning af argumentationen i Montedisons stævning, hvortil denne har henvist i sit appelskrift. Retten har udtalt, at Montedison havde bestridt, at det såkaldte »Alcudia«-dokument havde bevismæssig karakter og hævdet, at ingen italiensk virksomhed individuelt ville have tilsluttet sig en kompensationsordning, idet den tilføjede, at såfremt det alligevel antoges, at en sådan ordning faktisk havde været anvendt, ville den blot have været en af disse rationaliseringsforanstaltninger i henhold til bilaterale aftaler, som Kommissionen selv har anbefalet som erstatning for et krisekartel. Retten har derefter i præmis 903 og 904 i den appellerede dom udtrykkeligt besvaret denne argumentation og lagt til grund, at Montedison havde deltaget i dette aspekt af overtrædelsen på grundlag af to dokumenter, herunder Alcudia-dokumentet.

358 Det fremgår således, at klagepunktet ikke er begrundet. Det svarer desuden til at anfægte Rettens vurdering af de faktiske omstændigheder, hvilken vurdering ikke er undergivet Domstolens kontrol, medmindre der foreligger en urigtig gengivelse af beviselementerne (jf. denne doms præmis 285), hvilket på ingen måde er godtgjort i det foreliggende tilfælde.

359 Følgelig bør dette klagepunkt forkastes.

360 Montedison har for det andet gjort gældende, at Retten ikke har taget hensyn til 23 dokumenter, som der er henvist til på s. 24-31 i Montedisons stævning, og som ville have godtgjort eksistensen af en aggressiv konkurrence, der var uforenelig med et kartel om priser og markedskvoter.

361 I øvrigt har gennemgangen af Montedisons stævning for Retten ikke gjort det muligt at finde den heri påståede henvisning til de 23 påberåbte dokumenter, der i øvrigt kun er identificeret ved deres antal. Montedison har desuden ikke præciseret den del af dommen, som virksomheden kritiserer.

362 Herefter bør klagepunktet forkastes.

363 Montedison har for det tredje kritiseret Retten, fordi den i præmis 906 i den appellerede dom ikke har taget hensyn til en tabel, som Montedison fremlagde, og hvori den sammenlignede de måltal, som Kommissionen havde hævdet var gældende, og virksomhedens faktiske priser, for at godtgøre, at den ikke kunne have deltaget i prisinitiativerne. Montedison bestrider, at Retten har kunnet

udtale sig således med den begrundelse, at Montedison hverken havde angivet kilden til de tal, som virksomheden hævdede var de faktiske priser, eller nøjagtigt, hvornår disse priser var blevet konstateret. Montedison har gjort gældende, at kilden hertil kun kunne være de regnskabsdokumenter, som angav samtlige salg hos Montedipe, det datterselskab til hvilket Montedison havde overført sin aktivitet med PVC-produktion fra den 1. januar 1989, og at det drejede sig om gennemsnitspriser for salg gennemført i de pågældende perioder.

364 Det må imidlertid atter fastslås, at Montedison under dække af et anbringende vedrørende tilsidesættelsen af virksomhedens ret til en retfærdig rettergang, idet artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement er det her gennemgåede klagepunkt uvedkommende, faktisk bestrider en af Retten foretaget vurdering af et beviselement.

365 Da en sådan vurdering ikke kan efterprøves af Domstolen, medmindre der er foretaget en urigtig gengivelse af det pågældende beviselement (jf. denne doms præmis 285), hvilket ikke er godtgjort i denne sag, bør appellantens klagepunkt forkastes.

366 Endelig kritiserer Montedison for det fjerde Retten for, at den i præmis 1009 og 1028 i den appellerede dom har afvist muligheden for at påberåbe sig fire nye dokumenter, som Montedison havde fået kendskab til i forbindelse med foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse truffet af Retten, og som vedrørte aktindsigt i Kommissionens sagsakter. Ifølge Montedison har Retten med urette fastslået, for så vidt som Montedison ikke havde fremført anbringender vedrørende aktindsigt i Kommissionens sagsakter, at der ikke var anledning til at tage hensyn til de indlæg, som Montedison havde indgivet efter denne foranstaltning med henblik på sagens tilrettelæggelse.

367 Appellanten har anført, at de fire pågældende dokumenter illustrerer det katastrofale prisfald i Italien, den aggressive konkurrence og den omstændighed, at udenlandske virksomheder ikke var oplyst om situationen på det italienske marked.

368 Ifølge Montedison kan en virksomhed, der under sagens behandling bliver opmærksom på dokumenter, som kan anvendes til dens forsvar, i henhold til artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement fremføre et nyt anbringende på grundlag af disse, betragtet som retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne.

369 Det bemærkes herved, at ifølge artikel 48, stk. 2, første afsnit, i Rettens procesreglement må nye anbringender ikke fremsættes under sagens behandling, medmindre de støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne.

370 Denne bestemmelse udelukker på ingen måde, at retlige eller faktiske omstændigheder har kunnet opdages i forbindelse med en foranstaltning med henblik på tilrettelæggelse af den procedure, der har givet samtlige appellanter adgang til Kommissionens sagsakter, herunder sådanne, der ikke havde givet anledning til et anbringende om tilsidesættelse af deres ret til retsindsigt i nævnte sagsakter.

371 Bestemmelsen tillader i øvrigt ethvert nyt anbringende, der er baseret på sådanne elementer. Under omstændigheder som de i den foregående præmis omhandlede kan det derfor ikke udelukkes, at en sagsøger som nyt anbringende kan påberåbe sig et anbringende, der netop angår tilsidesættelse af vedkommendes ret til aktindsigt.

372 I det foreliggende tilfælde er det ubestridt, at Montedison ikke i sit søgsmål, til forskel fra de øvrige sagsøgere, har fremført et anbringende for Retten om tilsidesættelse af ret til retsindsigt i Kommissionens sagsakter.

373 Det er endvidere ubestridt, at Retten som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse ved skrivelse af 7. maj 1997 har meddelt parterne sin afgørelse om at give hver af dem aktindsigt i Kommissionens sagsakter i den sag, der gav anledning til beslutning PVC II, med forbehold af Kommissionens interne dokumenter og dokumenter indeholdende forretningshemmeligheder eller andre fortrolige oplysninger. Retten har dernæst opfordret sagsøgerne til i givet fald at indgive indlæg med henblik på at godtgøre, hvorledes den manglende meddelelse og dokumenter havde kunnet skade deres forsvar.

374 Det er endvidere ubestridt, at Montedison som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse er blevet meddelt aktindsigt i de pågældende sagsakter, og derefter har indgivet indlæg den 28. juli 1997, hvori virksomheden har påberåbt sig de fire dokumenter, der er nævnt i appelskriftet.

375 Det fremgår imidlertid af disse indlæg, at Montedison udtrykkeligt har gjort gældende, at såfremt virksomheden havde kunnet råde over disse dokumenter med henblik på forberedelsen af sit forsvar i forbindelse med høringen af virksomhederne under den administrative procedure og derefter under søgsmålene anlagt til prøvelse af beslutning PVC I og beslutning PVC II, ville den have kunnet påberåbe sig dem for at godtgøre beskyldningens manglende grundlag.

376 Det fremgår således, at appellanten i form af et nyt anbringende har fremsat anbringendet om tilsidesættelse af virksomhedens ret til aktindsigt i Kommissionens sagsakter i overensstemmelse med artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement.

377 Retten har derfor tilsidesat sidstnævnte bestemmelse, idet den fra undersøgelsen udelod Montedisons bemærkninger med den begrundelse, som er nævnt i præmis 1028 i den appellerede dom, at Montedison ikke havde påberåbt sig anbringender om indsigt i de administrative sagsakter.

378 Det følger heraf, at anbringendet skal lægges til grund, for så vidt angår den således begåede retlige fejl, og i øvrigt forkastes.

379 Den appellerede dom bør derfor ophæves delvis, for så vidt som den forkaster et nyt anbringende fremsat af Montedison vedrørende en tilsidesættelse af virksomhedens ret til aktindsigt i Kommissionens sagsakter.

14. Enichems anbringende om tilsidesættelse af artikel 44, stk. 1, litra c), i Rettens procesreglement

380 Enichem har anført, at parterne i 1995 efter anmodning fra Retten har suspenderet den skriftlige fremstilling af deres klagepunkter rettet mod beslutning PVC II med henblik på afholdelse af et retsmøde, der udelukkende skulle vedrøre de overtrædelser af procedureregler, som Kommissionen blev kritiseret for. Enichem har tilføjet, at Retten har understreget, at de argumenter, der blev fremført i alle parters navn, kun ville blive taget i betragtning til fordel for de sagsøgere, der havde fremført disse klagepunkter i deres egen stævning.

381 Enichem har anført, at virksomheden, da den skriftlige forhandling blev genoptaget efter dette retsmøde, valgte, snarere end i ordlyden af sin replik at gengive alle de argumenter, der også var blevet fremført på virksomhedens vegne, at henvise til disse og vedlægge ordlyden af de i fællesskab fremlagte indlæg.

382 Appellanten har kritiseret Retten, fordi den i det væsentlige i præmis 42 og 43 i den appellerede dom har fastslået, at virksomhedens replik, for så vidt som den henviser til de fælles indlæg, ikke opfyldte kravene i artikel 44, stk. 1, litra c), i

Rettens procesreglement og derfor ikke kunne tages i betragtning, fordi den generelle henvisning til andre dokumenter, også selv om de var vedlagt, ikke kunne afhjælpe den manglende angivelse i replikken af de væsentlige faktiske og retlige omstændigheder, som var påberåbt.

383 Enichem har anført, at Retten således har foretaget en urigtig anvendelse af procesreglementets artikel 44, stk. 1, litra c), idet

— de klagepunkter vedrørende proceduren, som var fremsat i de fælles indlæg, allerede var indeholdt i virksomhedens stævning

— de argumenter, der blev fremsat under retsmødet, udgjorde en del af proceduren og var kendt af Retten, eftersom de var blevet fremført for den

— sagsøgernes og navnlig Enichems indsigelser mod Kommissionens argumenter i svarskriftet allerede var indeholdt i de fælles indlæg

— henvisningen i replikken til ordlyden af de fælles indlæg nødvendigvis indebar, at appellanten tilsluttede sig hele deres indhold, således at Retten ikke behøvede i bilagene at søge efter og fastslå de anbringender, som søgsmålet eller replikken var baseret på.

384 Ifølge Enichem har Rettens afgørelse haft til følge, at den del af virksomhedens replik, som vedrørte procedurefejl, ikke er blevet taget i betragtning i dommen, og at Retten har bortskåret alle de argumenter, der var blevet behandlet i de fælles indlæg.

385 Det bemærkes herved, at en udtømmende eller endog summarisk gentagelse i et skriftligt indlæg af en argumentation, der tidligere er blevet fremført i forbindelse med en mundtlig forhandling vedrørende anbringender indeholdt i stævningen, ikke er en betingelse for Rettens undersøgelse af nævnte argumentation. Denne argumentation er nemlig allerede fra den mundtlige forhandling omfattet af sagens elementer og er blevet bragt til vedkommende rets kundskab. Retten skal derfor undersøge den, når den er relevant og vedrører allerede fremførte anbringender og ikke udgør et nyt anbringende i den forstand, hvor udtrykket er anvendt i artikel 44, stk. 2, i Rettens procesreglement.

386 Det fremgår således, at Enichems generelle henvisning i replikken til indholdet af de fælles indlæg, der blev indgivet den 13. og 14. juni 1995, udgjorde en overflødig gentagelse.

387 Ved ikke at hense til nævnte indlæg »i det omfang, der [...] henvises til de fælles indlæg«, har Retten i præmis 43 i den appellerede dom således foretaget en formelt urigtig anvendelse af artikel 44, stk. 1, litra c), i sit procesreglement på elementer i den mundtlige forhandling, idet den under alle omstændigheder var forpligtet til at gennemgå de i denne forbindelse lovligt fremførte argumenter.

388 I overensstemmelse med artikel 51 i EF-statutten for Domstolen kan en rettergangsfejl for Retten imidlertid kun sanktioneres med ophævelse, for så vidt som det er godtgjort, at den har krænket appellantens interesser.

389 Enichem har imidlertid begrænset sig til i det væsentlige at hævde uden nærmere præcisering, at de argumenter, der lovligt blev fremført på virksomhedens vegne under den mundtlige forhandling, ikke er blevet taget i betragtning i den appellerede dom.

390 Enichem har ikke identificeret noget relevant argument, der ikke i den appellerede dom — som et element af den mundtlige forhandling, der er kendt af Retten, eller udtrykkeligt gengivet i en replik indgivet af en anden sagsøger og ikke forkastet — er blevet gjort til genstand for en undersøgelse, der er fælles for alle de parter, som er berørt af de fælles indlæg, herunder virksomheden selv, og som, såfremt det var blevet undersøgt, ville have kunnet påvirke tvistens afgørelse.

391 Herefter kan det gennemgåede anbringende ikke lægges til grund.

15. Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om en ufuldstændig undersøgelse af omstændighederne

392 Wacker-Chemie og Hoechst har kritiseret Retten, fordi den i præmis 611 i den appellerede dom ikke har taget hensyn til Hoechsts salgstal som indeholdt i et dokument udfærdiget af et velrenommeret revisionsfirma og attesteret af to revisorer (herefter »attestationen fra revisorerne«), med den begrundelse, at disse tal ikke kunne anses for at være så pålidelige, at der kunne være grund til at betvivle rigtigheden af de tal, som Hoechst selv havde fremlagt i besvarelsen af en begæring om oplysninger fra Kommissionen. De rejser herved spørgsmålet om, hvilke muligheder der står åbne for parterne i proceduren for at berigtige urigtige oplysninger givet ved en fejltagelse, såfremt konstateringer fra et revisionsfirma ikke er tilstrækkelig.

393 Ifølge appellanterne burde Retten, såfremt den ikke så sig i stand til at lægge revisorernes konstateringer til grund, have foranstaltet bevisoptagelse vedrørende de omstændigheder, som den anså for unøjagtige og omtvistelige. Såfremt der stadig havde måttet bestå tvivl, burde Rettens afgørelse i så fald have været truffet til fordel for den forfulgte virksomhed.

394 Endelig har Retten ikke undersøgt de omtvistede elementer trods deres juridiske relevans. Den har således ikke på nogen måde foretaget en undersøgelse af beviserne herfor, og har ikke kunnet gøre det, fordi den ikke har foranstaltet bevisoptagelse.

395 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 582 ff. i den appellerede dom har undersøgt konstateringerne vedrørende eksistensen af en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.

396 Nærmere bestemt har den i præmis 584-617 i den appellerede dom undersøgt konstateringen vedrørende eksistensen af en kvoteordning.

397 Efter en dybtgående undersøgelse har den lagt seks dokumenter til grund som beviselementer med hensyn til eksistensen af en sådan ordning.

398 Den har derefter foretaget en detaljeret undersøgelse af et syvende dokument, nemlig en tabel fundet i Atochem SA's lokaler med titlen »PVC — første kvartal« (herefter »Atochem-tabellen«). Dette dokument, som vedrører de første måneder af 1984, bekræftede ifølge Kommissionen, at kvoteordningen havde eksisteret mindst indtil april 1984.

399 For at vurdere den bevismæssige karakter af taloplysningerne i dette dokument har Retten undersøgt de opdelinger, som Kommissionen havde foretaget mellem disse oplysninger og andre oplysninger, navnlig vedrørende salg foretaget af fire tyske PVC-producenter, herunder Wacker-Chemie og Hoechst, i løbet af først kvartal 1984.

400 Retten har for det første udtalt, at for at beregne disse salg havde Kommissionen anvendt oplysninger hidrørende fra BASF, Wacker-Chemie og Hüls samt salgstal oplyst af Hoechst og var nået frem til en ubetydelig forskel i forhold til den, der var angivet i Atochem-tabellen, hvilket bekræftede, at sidstnævnte ikke havde kunnet udfærdiges uden udveksling af oplysninger mellem producenterne.

401 Retten har endvidere anført, at Hoechst ved høringen for Kommissionen havde dementeret de tal, som virksomheden selv havde opgivet og fremlagt nye tal, som virksomheden imidlertid senere hen måtte erkende var fejlagtige.

402 Retten har endelig konstateret, at Hoechst den 21. oktober 1988 havde forelagt Kommissionen et tredje sæt tal, der var anført i den attestation fra revisorerne, som virksomheden har påberåbt sig inden for rammerne af dette anbringende.

403 Det fremgik således, at Kommissionens sagsakter med hensyn til det omtvistede punkt indeholdt tre dokumenter, der skulle sammenholdes med Atochem-tabellen for at kontrollere de af Kommissionen foretagne opdelinger. Disse dokumenter, der alle blev fremlagt af Hoechst, blev faktisk undersøgt af Retten med henblik på deres bevisværdi.

404 I modsætning til det af Hoechst anførte var Retten, der rådede over forskellige elementer i sagen til at afgøre det omtvistede punkt, på ingen måde forpligtet til ex officio at anordne en supplerende bevisoptagelse. Den ville end ikke have været forpligtet hertil, såfremt den var nået til den konklusion, at ingen af disse elementer kunne anses for at have bevisværdi efter afslutningen af dens undersøgelse. Den har således kunnet træffe afgørelse på grundlag af reglerne om bevisoptagelse.

405 Det følger af det foregående, at anbringendet om en ufuldstændig undersøgelse af omstændighederne bør forkastes.

406 Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt Rettens vurdering af beviselementer kan efterprøves, henhører det under det særskilte anbringende, som appellanterne har fremført vedrørende en urigtig gengivelse af beviselementerne, og som vil blive gennemgået i det følgende.

16. Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om en urigtig gengivelse af beviselementerne

407 Wacker-Chemie og Hoechst har kritiseret Retten, fordi den i præmis 609 ff. i den appellerede dom har foretaget en urigtig gengivelse af de beviselementer, der fremgår af de tal, som Hoechst har fremlagt for Kommissionen, og navnlig af de tal, der er indeholdt i attestationen fra revisorerne, som er nævnt i forbindelse med det foregående anbringende. I de vesteuropæiske lande tillægges resultaterne af kontrol attesteret af revisorer i almindelighed bevisværdi i forbindelse med bevisførelsen og i det mindste en formodning om rigtighed og fuldstændighed.

408 Domstolen har allerede udtalt i denne doms præmis 285, at Rettens vurdering af de faktiske omstændigheder med forbehold af en urigtig gengivelse af de fremlagte beviselementer, ikke udgør et retligt spørgsmål, der er undergivet Domstolens kontrol.

409 I præmis 609 i den appellerede dom har Retten med henblik på at fastslå, at de tyske producenters samlede salg som angivet i Atochem-tabellen (198 226 tons) ikke kunne være opnået uden udveksling af oplysninger mellem producenter, udtalt, at forskellen mellem dette samlede tal og forskellen som følge af de første tal, som Hoechst frivilligt havde meddelt, og oplysningerne fra BASF, Wacker-Chemie og Hüls (198 353 tons) var ubetydelig.

410 I den appellerede doms følgende præmis har Retten med henblik på at forkaste den anden række tal, som Hoechst havde meddelt Kommissionen under høringen, men uden nogen form for dokumentation, udtalt, at de var upålidelige, eftersom de ville have indebåret, at Hoechsts kapacitetsudnyttelse var på over 105%, mens de øvrige producenters kun var på 70%. Retten har endvidere fastslået, at Hoechst selv havde anerkendt, at disse tal var fejlagtige.

411 Hvad angår den attestation fra revisorerne, hvorpå Wacker-Chemie og Hoechst i det væsentlige baserer deres kritik med hensyn til en urigtig gengivelse af beviselementerne, har Retten i præmis 611 i den appellerede dom understreget, at dette sæt tal i forhold til de oprindeligt forelagte tal kun indeholdt en ubetydelig ændring, som blot bekræfter nøjagtigheden af tallene i Atochem-tabellen. Retten har dernæst udtalt, at forskellen i forhold til disse blot var resultatet af en tilføjelse, idet Hoechst som »salg til forbrugere« havde opgivet leverancerne til Hoechsts egen fabrik i Kalle.

412 Det er således uden at have foretaget en urigtig gengivelse af den påberåbte attestation fra revisorerne, at Retten i præmis 611 i den appellerede dom har lagt de tal til grund, der oprindelig var blevet fremlagt af Hoechst, idet den udtalte, at attestationen ikke kunne rejse tvivl om deres rigtighed.

413 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

17. Montedison, Elf Atochem, Degussa, Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om, at der ikke er taget stilling til anbringender, samt at den appellerede doms præmisser er selvmodsigende og utilstrækkelige

414 Montedison har anført, at Retten ikke har taget stilling til virksomhedens anbringende om den endelige overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner, efter at Kommissionen havde vedtaget beslutning PVC I, hvilken overførsel fortsat havde bestået efter annullationen af beslutningen. Elf Atochem har hævdet, at Retten ikke har taget stilling til virksomhedens anbringende vedrørende forskellene mellem beslutning PVC I og beslutning PVC II. Degussa har anført, at den appellerede dom ikke har taget stilling til virksomhedens anbringende vedrørende den omstændighed, at høringskonsulenten ikke atter havde grebet ind inden vedtagelsen af beslutning PVC II. Endelig har Wacker-Chemie og Hoechst anført, at den appellerede doms præmisser er selvmodsigende og utilstrækkelige for så vidt angår undersøgelsen af beviselementerne.

415 Disse anbringender bør gennemgås efter hinanden.

a) Montedisons anbringende om, at der ikke er blevet taget stilling til virksomhedens anbringende om en endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner efter Kommissionens beslutning

416 Montedison kritiserer Retten for ikke at have undersøgt det første anbringende, som virksomheden havde fremført for Retten, og hvormed det gjordes gældende, at der var sket tilsidesættelse af EF-traktatens artikel 172 (nu artikel 229 EF) og artikel 17 i forordning nr. 17, sammenholdt med EF-traktatens artikel 87, stk. 2, litra d) [efter ændring nu artikel 83, stk. 2, litra d), EF].

417 Montedison har anført, at traktatens artikel 172 og artikel 17 i forordning nr. 17 tildeler Fællesskabets retsinstanser fuld prøvelsesret, dvs. en ubegrænset kompetence til at vurdere omstændighederne. Da artikel 17 i forordning nr. 17 navnlig tillægger Fællesskabets retsinstanser kompetence til at ophæve, nedsætte eller forhøje bøden, havde Kommissionen ikke længere denne kompetence, efter at dens beslutning var blevet anfægtet. Der er faktisk sket en endelig overførsel af kompetencen til at vurdere til fordel for Fællesskabets retsinstanser.

418 Kommissionen har gjort gældende, at appelskriftet ikke citerer nogen passage eller nogen del af den appellerede dom, som netop berøres af det påberåbte klagepunkt. Kommissionen er i tvivl om, hvorvidt det kan antages til formalitetsbehandling.

419 Kommissionen har over for appellanten gjort gældende, at Retten i præmis 65-85 i den appellerede dom dog uden udtrykkeligt at henvise til Montedison har gennemgået anbringendet om, at det var umuligt for Kommissionen at vedtage beslutning PVC II på grund af retskraften af Domstolens dom af 15. juni 1994.

Kommissionen har endvidere anført, at Retten i præmis 86-99 i den appellerede dom under udtrykkelig henvisning til Montedison havde taget stilling til anbringendet om tilsidesættelse af princippet non bis in idem og således til spørgsmålet om gentagelsen af Kommissionens første beslutning, der var blevet annulleret.

420 Kommissionen har tilføjet, at forpligtelsen til at afklare argumentationen påhviler hver sagsøger allerede i første instans. Såfremt det antages, at Retten ikke har været i stand til at undersøge anbringendet, fordi sagsøgeren i sagen for Retten ikke har forklaret det tilstrækkeligt, kan der derfor ikke fremføres nogen kritik i denne henseende mod den appellerede dom, navnlig for så vidt som den ikke har gennemgået eller ikke behørigt har begrundet forkastelsen af nævnte anbringende.

421 Kommissionen har gjort gældende, at appelskriftet kun gentager anbringender, der allerede er blevet fremført i første instans. Disse anbringender, som allerede er blevet gennemgået og forkastet af Retten på grundlag af en utilstrækkelig begrundelse, kan ikke antages til realitetsbehandling, fordi de tilsigter at opnå en fornyet undersøgelse af den stævning, der blev indgivet til Retten (dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, præmis 113-115).

422 Det må herved fastslås, at Montedison faktisk for Retten har fremført et anbringende om, at der er sket endelig overførsel af kompetencen til at pålægge bøder til Fællesskabets retsinstanser, efter at der var blevet anlagt sag til prøvelse af beslutning PVC I. Dette anbringende var udtrykkeligt baseret på, at der var sket tilsidesættelse af traktatens artikel 172 og artikel 17 i forordning nr. 17, sammenholdt med traktatens artikel 87, stk. 2, litra d).

423 Når en appellant hævder, at Retten ikke har taget stilling til et anbringende, kan vedkommende ikke kritiseres for i henseende til appelanbringendets formalitet ikke at citere nogen passage eller nogen del af den appellerede dom, som netop berøres af klagepunktet, når der eksempelvis påberåbes den omstændighed, at der ikke er blevet taget stilling til et anbringende. Af samme grund kan det heller ikke gøres gældende mod en appellant, at vedkommende begrænser sig til at gentage eller gengive det anbringende, der er blevet fremført i første instans.

424 I det foreliggende tilfælde har Kommissionen hævdet, at Retten har taget stilling til det omtvistede anbringende i præmis 65-85 og 86-99 i den appellerede dom.

425 Det anbringende, som Montedison har fremført i sin stævning, falder imidlertid ikke sammen med de to anbringender, der er undersøgt i disse dele af den appellerede dom, og som vedrører henholdsvis tilsidesættelse af retskraften og af princippet non bis in idem. Anbringendet hvilede på et særskilt klart angivet retsgrundlag.

426 Kommissionen kan kun gøre gældende, at Montedison ikke i tilstrækkelig grad har forklaret sit anbringende og derfor ikke kan fremsætte nogen kritik af den appellerede dom. Stævningen indeholdt nemlig en længere argumentation, der mundede ud i den konklusion, at der som følge af de påberåbte bestemmelser var sket en endelig overførsel af kompetencen til at pålægge bøder til Fællesskabets retsinstanser.

427 Det fremgår således, at Montedison havde grundlag for at påberåbe sig, at der ikke var blevet taget stilling til et anbringende.

428 Det følger heraf, at den appellerede dom bør ophæves delvis som følge af denne manglende stillingtagen.

b) Elf Atochems anbringende om den manglende stillingtagen til virksomhedens anbringende om de eksisterende forskelle mellem beslutning PVC I og beslutning PVC II

429 Elf Atochem har kritiseret Retten, fordi den ikke har taget stilling til virksomhedens anbringende om, at beslutning PVC II udgjorde en beslutning, der

med hensyn til indhold adskilte sig fra beslutning PVC I, hvilket anbringende Elf Atochem og andre sagsøgere havde fremført for Retten, således som det fremgår af præmis 222 i den appellerede dom. Denne omstændighed er ifølge Elf Atochem tilstrækkelig til at ophæve den appellerede dom.

430 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 222 i den appellerede dom har udtalt, at Elf Atochem og flere andre sagsøgere i sagen for Retten hævdede til støtte for deres anbringende om en ret for virksomheder til atter at blive hørt, at beslutning PVC II's ordlyd på afgørende punkter afveg fra ordlyden af beslutning PVC I, f.eks. med hensyn til vurderingen af forældelsesreglerne, fjernelsen af to punktummer vedrørende kartellets følger, tilføjelsen af et afsnit vedrørende proceduren siden 1988 og udeladelsen af Solvay og Norsk Hydro.

431 Idet Retten i præmis 252 i den appellerede dom udtalte, at beslutning PVC II ikke indeholdt noget nyt klagepunkt i forhold til beslutning PVC I, og idet den herved understregede, at den omstændighed, at beslutning PVC II er vedtaget under andre faktiske og retlige omstændigheder, på ingen måde betyder, at der foreligger nye klagepunkter, har Retten stiltiende fastslået, at de konstaterede forskelle mellem de to beslutninger ikke vedrørte afgørende punkter. I præmis 257 i den appellerede dom har Retten derefter udtrykkeligt bekræftet denne vurdering, idet den fastslog, at beslutning PVC II kun indeholdt »redaktionelle ændringer, der ikke berørte klagepunkterne«.

432 Retten har således taget stilling til det argument, som Elf Atochem påberåbte sig til støtte for det fremførte anbringende.

433 Det gennemgåede anbringende bør derfor forkastes.

c) Degussas anbringende om, at Retten har undladt at tage stilling til virksomhedens klagepunkt vedrørende høringskonsulentens manglende indgriben forud for vedtagelsen af beslutning PVC II

434 Degussa har kritiseret Retten, fordi den i præmis 270 i den appellerede dom har forkastet virksomhedens anbringende om nødvendigheden af nye administrative proceduremæssige foranstaltninger efter annullationen af beslutning PVC I, uden at tage stilling til det klagepunkt, som virksomheden udledte af høringskonsulentens manglende indgriben.

435 Det er herved tilstrækkeligt at bemærke, at Retten i præmis 253 i den appellerede dom, efter at have konstateret, at det ikke var fornødent at foretage en ny høring af de berørte virksomheder efter annullationen af beslutning PVC I, i det væsentlige havde udledt, at det ikke var fornødent at foretage en ny høring af høringskonsulenten på de betingelser, der er fastsat i beslutningen af 23. november 1990, som i mellemtiden var trådt i kraft (jf. denne doms præmis 126).

436 Retten har således taget stilling til sagsøgerens klagepunkt.

437 Det gennemgåede anbringende bør derfor forkastes.

d) Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om, at den appellerede doms præmisser er selvmodsigende og utilstrækkelige for så vidt angår gennemgangen af bevisdokumenterne

438 Parallelt med deres anbringende om en ufuldstændig undersøgelse af de faktiske omstændigheder og en urigtig gengivelse af beviselementerne, som er blev gennemgået i denne doms præmis 392-405 og 407-413, har Wacker-Chemie og

Hoechst kritiseret Retten for, at den i præmis 610 og 611 i den appellerede dom har anvendt selvmodsigende og utilstrækkelige begrundelser i forbindelse med sin undersøgelse af beviselementerne for eksistensen af en kvoteordning.

439 Retten har nemlig ikke givet parterne mulighed for ved hjælp af den attestation fra revisorerne, som er omhandlet i deres to andre ovennævnte anbringender, at berigtige unøjagtige oplysninger, der var blevet meddelt ved en fejltagelse. Der er desuden ikke blevet taget hensyn til dokumenter indeholdt i sagsakterne vedrørende proceduren, som ville have påvist, at de tal, som Hoechst oprindeligt havde meddelt, var i overensstemmelse med tallene i attestationen fra revisorerne. Endelig har Retten underkendt årsagsforbindelsen, idet den ikke har taget hensyn til den omstændighed, at Hoechst havde berigtiget sine salgstal efter en ændring foretaget af Kommissionen på grundlag af dens anmodning om oplysninger og dens bevisførelse.

440 Det er herved tilstrækkeligt at fastslå, at Wacker-Chemie og Hoechst under dække af dette anbringende faktisk forsøger at anfægte en af Retten foretaget vurdering af beviselementer.

441 Som understreget i denne doms præmis 285, er en sådan vurdering ikke undergivet Domstolens kontrol, medmindre der foreligger en urigtig gengivelse af beviselementer. Det er imidlertid allerede blevet fastslået i denne doms præmis 412 i forbindelse med gennemgangen af et anbringende fremsat af appellanterne vedrørende urigtig gengivelse af beviselementer, som omhandlet i dette anbringende, at klagepunktet om en urigtig gengivelse var ubegrundet, navnlig for så vidt angår attestationen fra revisorerne.

442 Det gennemgåede anbringende bør derfor forkastes.

18. LVM, DSM, Enichem og ICI's anbringende om en utilstrækkelig og fejlagtig begrundelse for forkastelse af et anbringende om, at Kommissionen har tilsidesat traktatens artikel 190 for så vidt angår dens valg om at vedtage beslutning PVC II efter annullationen af beslutning PVC I

443 LVM, DSM, Enichem og ICI har kritiseret Retten, fordi den i præmis 386-391 i den appellerede dom har forkastet deres anbringende om, at Kommissionen har tilsidesat traktatens artikel 190 som følge af en utilstrækkelig begrundelse ved dens valg om at vedtage en ny beslutning efter annullationen af beslutning PVC I.

444 LVM, DSM og ICI er navnlig af den opfattelse, at Kommissionen burde have begrundet sit valg under hensyn til de forhindringer, der var opregnet i anbringendet for Retten og gengivet i præmis 382 i den appellerede dom, nemlig at klagepunkterne ikke blev meddelt igen, at de berørte virksomheder ikke blev hørt på ny samt anvendelsen af bilag, der var tilvejebragt i forbindelse med en helt anden procedure, eller af beviser fremskaffet under tilsidesættelse af retten til ikke at anklage sig selv, nægtelsen af at give indsigt i Kommissionens sagsakter, hvilket ikke var i overensstemmelse med retspraksis, pålæggelsen af en bøde beroende på en faktisk vildfarelse samt konklusionen, hvorefter beslutning PVC I fortsat var gyldig i forhold til Solvay og Norsk Hydro.

445 De har endvidere anført, at Retten med urette i præmis 389 i den appellerede dom har fastslået, at argumenterne vedrørende disse påståede hindringer i det væsentlige alene tog sigte på at bestride holdbarheden af Kommissionens vurdering af disse forskellige spørgsmål. Ifølge LVM og DSM er spørgsmålet om, hvorvidt visse argumenter er velbegrundede, totalt adskilt fra spørgsmålet om begrundelsen for deres forkastelse. Kommissionen har således tilsidesat sin begrundelsespligt uafhængig af spørgsmålet om, hvorvidt de fremførte argumenter var begrundede eller ej.

446 ICI har gjort gældende, at Kommissionen ikke var forpligtet til at vedtage en ny beslutning. Dens valg om at gøre det uden en ny meddelelse af klagepunkter, uden ny høring af virksomhederne eller høring af Det Rådgivende Udvalg har ikke

alene været usædvanlig, men uden fortilfælde. Virksomhederne har således haft ret til at få forklaringer herom. ICI har herved henvist til dom af 26. november 1975 i sag 73/74, Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique m.fl. mod Kommissionen (Sml. s. 1491, præmis 31), og af 14. februar 1990 i sag C-350/88, Delacre m.fl. mod Kommissionen (Sml. I, s. 395, præmis 15), hvorefter Kommissionen ikke kan begrænse sig til at anvende en summarisk begrundelse, når den fraviger en fast beslutningspraksis.

447 Det skal herved bemærkes, at EF-traktatens artikel 89 (efter ændring nu artikel 85 EF) tillægger Kommissionen en opgave med at overvåge anvendelsen af fastsatte principper, navnlig ved traktatens artikel 85, og til i givet fald ex officio at undersøge formodede tilfælde af overtrædelse af nævnte principper. Denne opgave omfatter konstateringer af eventuelle overtrædelser ved en begrundet beslutning. Den udgør et særligt udtryk for Kommissionens almindelige overvågningsopgave, som er tildelt den ved EF-traktatens artikel 155 (nu artikel 211 EF).

448 Kommissionen råder ved udførelsen af denne opgave over et vidt skøn til at indlede forfølgelse inden for rammerne af den almindelige politik, som den har fastsat på konkurrenceområdet.

449 Retten har med føje udtalt i præmis 387 i den appellerede dom, at beslutning PVC II, for så vidt som den i første betragtning henviste til »traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab«, underforstået, men nødvendigvis formelt henviste til den opgave, som er tillagt til Kommissionen. Retten har således kunnet lægge til grund, at denne henvisning i sig selv var tilstrækkelig til at begrunde Kommissionens interesse i at fastslå en overtrædelse og pålægge virksomhederne sanktioner for overtrædelsen. Den har herved med rette fastslået, at da Kommissionen råder over et skøn ved udøvelsen af de rettigheder, der ved traktaten er tilladt den på det konkurrenceretlige område, var den ikke forpligtet til yderligere at begrunde sit valg af fremgangsmåde.

450 Da Retten korrekt har præciseret grænserne for den begrundelsespligt, der påhviler Kommissionen med hensyn til dens afgørelse om at vedtage en ny beslutning, har Retten derefter med rette udtalt i præmis 389 i den appellerede dom, at den omstændighed, at Kommissionen ikke har givet nogen forklaring på de forskellige elementer, der er opregnet i præmis 382 i den appellerede dom og gengivet i præmis 444 i denne dom, ikke kunne bevirke, at begrundelsen for beslutning PVC II blev mangelfuld uden hensyn til den betragtning, som den i øvrigt havde fremsat, og hvorefter de argumenter, som svarede til disse elementer, kun tilsigtede at bestride berettigelsen af Kommissionens vurdering.

451 I modsætning til det af ICI hævdede har Kommissionen — idet den vedtog, at den i en ny beslutning, efter annullationen af beslutning PVC I, ville fastslå de i sidstnævnte beslutning konstaterede overtrædelser — ikke fraveget en fast beslutningspraksis. Den har blot bekræftet sit oprindelige valg med hensyn til at forfølge disse overtrædelser, hvilket traktatens artikel 176 ikke var til hinder for, idet denne bestemmelse kun pålagde Kommissionen at træffe foranstaltninger til opfyldelse af Domstolens dom af 15. juni 1994, nemlig at afhjælpe hele den ved denne konstaterede ulovlighed.

452 Under alle omstændigheder gælder der med hensyn til den begrundelsespligt, der i øvrigt påhviler Kommissionen, ikke med hensyn til afgørelsen om at vedtage en beslutning, men med hensyn til dennes indhold, den grænse, at der skal gives en tilstrækkelig redegørelse for arten af den overtrædelse, der gøres gældende mod beslutningens adressat, grundene til, at Kommissionen er af den opfattelse, at der foreligger en overtrædelse, og de forpligtelser eller sanktioner, som den agter at iværksætte over for den pågældende virksomhed.

453 I det foreliggende tilfælde skal det bemærkes, at:

— der ikke er blevet fremført noget klagepunkt vedrørende dette andet aspekt af begrundelsespligten

— de elementer, med hensyn til hvilke appellanterne gør gældende, at der foreligger en manglende begrundelse, heller ikke henhører under nævnte aspekt, idet Kommissionen ikke er forpligtet til at imødese alle de indsigelser, der vil kunne rejses inden for rammerne af en senere tvist og give en foregribende besvarelse heraf i sin beslutning

— spørgsmålene vedrørende de nævnte elementer kan gøres til genstand for søgsmål, i givet fald underkastes en senere retslig prøvelse.

454 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

19. Montedison, Degussa og Enichems anbringende om Kommissionens tilsidesættelse af forpligtelsen til at begrunde metoden til beregning af bøden

Parternes argumenter

455 Montedison, Degussa og Enichem har i det væsentlige gjort gældende, at Retten i præmis 1172-1184 i den appellerede dom har underkendt rækkevidden af Kommissionens forpligtelse i henhold til traktatens artikel 190 til at begrunde metoden til beregning af de bøder, som de er blevet pålagt.

456 Montedison har anført, at Retten burde have fastslået, at beslutning PVC II var behæftet med en begrundelsesfejl med hensyn til den anvendte beregningsmetode. Ifølge Montedison bør Kommissionen i sin beslutning angive de særlige

elementer, som den har taget hensyn til, for at gøre det muligt for virksomhederne bedre at vurdere, dels om Kommissionen har begået fejl ved fastsættelsen af de enkelte bøders størrelse, dels om den individuelle bødes størrelse er begrundet i forhold til de anvendte almindelige kriterier. For at fastsætte bødens størrelse, skal overtrædelsens grovhed fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning (kendelse af 25.3.1996, sag C-137/95 P, SPO m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611, præmis 54).

457 Degussa har kritiseret Retten for at have forkastet virksomhedens anbringende om, at Kommissionen havde udvist mangel på præcision med hensyn til metoden til beregning af bøden, med den urigtige begrundelse, at angivelserne med hensyn til beregningen af bøden ikke er en del af elementerne i begrundelsen. Retten har desuden handlet i strid med ordlyden af traktatens artikel 190, idet den i præmis 1183 i den appellerede dom anså det for tilstrækkeligt, at Kommissionen havde meddelt oplysninger om beregningsmetoden i retssagen vedrørende beslutning PVC I. Endelig har Retten modsagt sig selv, idet den i præmis 1180 i den appellerede dom har anført, at det var ønskeligt, at virksomhederne kunne få kendskab til metoden til beregning af bøden uden at være forpligtet til at anlægge sag.

458 Enichem har anført, at Retten med henblik på at forkaste virksomhedens anbringende om utilstrækkelig begrundelse i præmis 1179 i den appellerede dom med urette har udtalt, at betragtning 51-54 til beslutning PVC II indeholdt en tilstrækkelig og relevant angivelse af de forhold, der er taget hensyn til, herunder dem, der er nævnt i punkt 53, »[virksomhedernes] relative betydning på PVC-markedet«. En producents betydning vil imidlertid lige så let kunne udledes af vedkommendes markedsandel som af omsætningen. Det er derfor ikke muligt at hævde med bestemthed, at metoden til beregning af bøden var blevet angivet utvetydigt i beslutning PVC II.

459 Enichem har herved anført, at Retten, navnlig i præmis 1191 i den appellerede dom, med hensyn til et andet anbringende har antaget, at fordelingen af den

samlede bøde mellem de forskellige virksomheder var blevet foretaget på grundlag af deres respektive markedsandele. Følgelig burde dette afgørende kriterium have været anført i begrundelsen til beslutning PVC II.

460 Enichem konstaterer, ligesom Degussa, at Retten har udtalt, at det vil være ønskeligt, at virksomhederne kunne få kendskab til metoden til beregning af bøden uden at være forpligtet til at anlægge sag til prøvelse af beslutningen.

461 Ifølge Enichem er Kommissionen forpligtet til at angive sine beregninger i selve beslutningen for at undgå, at virksomhederne og Fællesskabets retsinstanser tvinges til at gætte, hvorledes de angivne kriterier er omsat til tal, og for at gøre det muligt for parterne at afgive indlæg og for Fællesskabets retsinstanser at udøve legalitetskontrol.

Domstolens bemærkninger

462 I forbindelse med anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, skal rækkevidden af forpligtelsen til at begrunde metoden til beregning af den pålagte bøde, hvilken forpligtelse påhviler Kommissionen i henhold til traktatens artikel 190, fastlægges under hensyn til bestemmelserne i artikel 15, stk. 2, andet afsnit, i forordning nr. 17, hvorefter »der [skal] tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed«.

463 Kravene i henhold til den væsentlige formforskrift, som begrundelsespligten udgør, er opfyldt, såfremt Kommissionen i sin beslutning giver oplysninger om de hensyn, der har givet grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed og dens varighed (dom af 16.11.2000, sag C-291/98 P, Sarrió mod Kommissionen, Sml. I, s. 9991, præmis 73).

464 I modsætning til det, som appellanterne har anført, udtrykkeligt eller i det væsentlige, påhvilede det ikke i henhold til begrundelsespligten Kommissionen i sin beslutning at angive tallene i forbindelse med metoden for bødeudmålingen, idet Kommissionen ikke kan undlade at udøve sit skøn ved udelukkende og mekanisk at anvende matematiske formler (dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 76 og 80).

465 Hvad angår en beslutning, hvorved flere virksomheder pålægges bøder, har Retten med rette udtalt i præmis 1173 i den appellerede dom, at begrundelsespligtens rækkevidde bl.a. skal vurderes under hensyntagen til, at overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 54).

466 Retten har i det foreliggende tilfælde udtalt i præmis 1174 i den appellerede dom, at Kommissionen i betragtning 51-54 til beslutning PVC II havde redegjort for de generelle og individuelle elementer, som den havde taget i betragtning ved fastsættelsen af bøderne.

467 Retten har herved udtalt i præmis 1175 og 1178 i den appellerede dom, at beslutning PVC II henviste til følgende vurderingselementer:

— betydningen af det pågældende industriprodukt

— værdien af salget heraf i Vesteuropa

— antallet af involverede virksomheder

— i hvilken grad de enkelte virksomheder var inddraget

— deres relative betydning på PVC-markedet

— varigheden af hver enkelt virksomheds deltagelse i overtrædelsen.

468 Retten har ligeledes udtalt i præmis 1176 i den appellerede dom, at Kommissionen havde understreget, at den havde betragtet det som formildende omstændigheder, at:

— virksomhederne havde lidt betydelige tab i en stor del af overtrædelsens varighed

— flertallet af virksomhederne allerede var blevet pålagt betydelige bøder for deres deltagelse i en overtrædelse i termoplastsektoren (polypropylen) i stort set den samme periode.

469 Under hensyn til konstateringerne og rækkevidden af begrundelsespligten, som beskrevet ovenfor, har Retten derfor med føje i præmis 1179 i den appellerede

dom kunnet udlede, at beslutning PVC II indeholdt en tilstrækkelig og relevant angivelse af de forhold, der var taget hensyn til ved fastlæggelsen af grovheden og varigheden af de enkelte virksomheders overtrædelse.

470 Retten har med disse præmisser begrundet forkastelsen af det fremførte anbringende.

471 Dens afgørelse kan heller ikke anses for at være behæftet med en retlig fejl alene på grund af den omstændighed, som den i øvrigt har henvist til i præmis 1180 i den appellerede dom, hvorefter det er ønskeligt, at virksomhederne — på en måde, som Kommissionen finder hensigtsmæssig — kan få et detaljeret indblik i, hvorledes den bøde, der er pålagt dem i en beslutning, hvori en overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceregler konstateres, er beregnet, således at de kan tage stilling med fuldt kendskab til sagen uden at være forpligtet til at anlægge sag ved Fællesskabets retsinstanser til prøvelse af beslutningen.

472 Med denne betragtning, som ikke var nødvendig til støtte for afgørelsen, har Retten blot understreget en mulighed, der står åben for Kommissionen, for at gå ud over kravene til sin begrundelsespligt, idet det gøres muligt for virksomhederne at få et detaljeret kendskab til metoden for beregning af den bøde, som de er blevet pålagt.

473 Denne mulighed kan imidlertid ikke ændre omfanget af de krav, der følger af begrundelsespligten (dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 77).

474 I modsætning til det af Degussa anførte har Retten i øvrigt ikke i præmis 1183 i den appellerede dom anset den omstændighed for tilstrækkelig, at Kommissionen

i forbindelse med sagerne til prøvelse af beslutning PVC I havde fremlagt en tabel, der indeholdt præciseringer med hensyn til beregningen af de bøder, der var blevet pålagt ved denne beslutning, hvilken tabel var blevet vedlagt som bilag i sagerne til prøvelse af beslutning PVC II.

475 Konstateringen af denne omstændighed, som i dommens franske version indledtes med ordene »de fait«, har i det foreliggende tilfælde været overflødig, eftersom Retten allerede havde fastslået, at begrundelsespligten var blevet overholdt.

476 Det følger af det foregående, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

20. Montedisons anbringende om, at Retten med urette har afvist virksomhedens påstande om, at Kommissionen tilpligtes at betale erstatning

477 Montedison kritiserer Retten, fordi den i præmis 1262 og 1263 i den appellerede dom har afvist virksomhedens påstande om, at Kommissionen tilpligtes at betale erstatning, med den begrundelse, at påstandene ikke opfyldte de minimumskrav, der stilles i Rettens procesreglement.

478 Appellanten er imidlertid ikke ophørt med i de fire år, som proceduren har varet, at kritisere Kommissionens ulovlige adfærd. Virksomhedens påstand skulle således ikke alene antages til realitetsbehandling, men den var også velbegrundet. Appellanten har desuden henvist til dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, hvori Domstolen i præmis 48 i det tilfælde, hvor en retssag havde

varet overdrevent længe, nedsatte bøden ud fra procesøkonomiske hensyn, idet den ifølge Montedison har foretaget en udligning mellem bødebeløbet og beløbet som følge af den lidte skade, der skyldtes Kommissionens adfærd.

479 Det skal herved bemærkes, at Montedison i søgsmålet for Retten har begrænset sig til at fremsætte et krav om erstatning, der ikke er opgjort i tal, i sine påstande. Montedison har således ikke baseret denne påstand på nogen særlig faktisk og retlig begrundelse.

480 Retten har derefter med rette i præmis 1262 i den appellerede dom udtalt, at det ikke af stævningen kunne udledes, hvilke søgsmålsgrunde sagsøgeren påberåbte sig til støtte for sin erstatningspåstand. Den har derfor med rette udtalt i præmis 1263 i den appellerede dom, at stævningen ikke opfyldte de minimumskrav, der stilles i artikel 19 i EF-statutten for Domstolen og i artikel 44, stk. 1, litra c), i Rettens procesreglement, for at en sag kan antages til realitetsbehandling; i henhold til de nævnte bestemmelser skal stævningen bl.a. indeholde en kort fremstilling af søgsmålsgrundene.

481 Det bemærkes endvidere, at den efterfølgende begrundelse for påstanden om erstatning, som appellanten nu baserer på dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen, vedrører et anbringende om tilsidesættelse af en rimelig frist, som appellanten hverken har fremført i sin stævning for Retten eller i appelskriftet.

482 Det gennemgåede anbringende kan derfor ikke lægges til grund.

B — *Realitetsanbringender*

1. Montedisons anbringende om, at Retten ikke har foretaget en undersøgelse af den økonomiske sammenhæng

483 Montedison har kritiseret Retten, fordi den ikke har foretaget den undersøgelse af den økonomiske sammenhæng, som er nødvendig forud for enhver beslutning på konkurrenceområdet, navnlig hvis beslutningen pålægger en bøde (dom af 12.12.1967, sag 23/67, Brasserie de Haecht, Sml. 1965-1968, s. 421 og 423, org.ref.: Rec. s. 525, på s. 537).

484 Montedison har anført, at virksomheden for Retten har fremført en opfattelse, der er sammenfattet i præmis 736 i den appellerede dom, hvorefter de omtvistede omstændigheder skyldtes oliekrisen, der i nogle år havde tvunget mere end halvdelen af PVC-producenterne til at trække sig ud af markedet. Denne sammenhæng har imidlertid gjort det fuldt ud lovligt og endog uomgængeligt nødvendigt at opretholde kontakter mellem producenterne. Disse kontakter har blot tilsigtet at formindske tabene.

485 Retten har i præmis 740 i den appellerede dom med urette fastslået, at selv om en alvorlig krise på markedet kunne begrunde en fritagelse i henhold til traktatens artikel 85, stk. 3, var der imidlertid aldrig blevet indgivet ansøgning om en sådan fritagelse. Situationen har nemlig ikke nødvendiggjort nogen fritagelse, eftersom et kartel ikke kan udgøres af en flerhed af handlinger, som enhver virksomhed er forpligtet til at udføre som følge af både juridiske og økonomiske grunde.

486 Det bemærkes herved, at i dommen i sagen Brasserie de Haecht, som appellanten har henvist til, har Domstolen henvist til nødvendigheden af at hense til virkningerne af aftaler, beslutninger eller former for praksis inden for rammerne

af den økonomiske sammenhæng, hvori disse aftaler, beslutninger eller former for praksis indgår, og hvori de sammen med andre kan bidrage til en samlet virkning på konkurrencen. Til forskel fra den foreliggende sag drejede den nævnte dom sig om spørgsmålet om, hvorvidt der forelå tilsvarende kontrakter, der tilsammen kunne udgøre en økonomisk og juridisk sammenhæng, hvori en bestemt kontrakt skulle undersøges, med henblik på at vurdere, om samhandelen mellem medlemsstaterne kunne blive påvirket heraf.

487 Det skal desuden fastslås, at inden for rammerne af traktatens artikel 85, stk. 1, kan eksistensen af en krise på markedet ikke i sig selv udelukke, at et kartel har konkurrencebegrænsende karakter.

488 Retten har således med rette fastslået i præmis 740 i den appellerede dom, at en sådan omstændighed ikke i det foreliggende tilfælde kunne føre til den konklusion, at betingelserne for anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1, ikke var opfyldt. Den har med rette understreget, at eksistensen af en krise i givet fald kunne påberåbes for at opnå fritagelse i henhold til traktatens artikel 85, stk. 3, samtidig med at den bemærkede, at de berørte virksomheder ikke havde indgivet nogen anmodning herom. Som Kommissionen med rette har anført, vil Montedisons argument om, at en fritagelse ikke har været nødvendig, berøve den i artikel 4 i forordning nr. 17 foreskrevne mekanisme med underretning enhver betydning, idet det vil blive muligt for de virksomheder, som er blevet pålagt en bøde, efterfølgende at anmode Fællesskabets retsinstanser om den fritagelse, som de ikke forud har anmodet Kommissionen om.

489 Retten har under alle omstændigheder udtalt, at Kommissionen, navnlig i betragtning 5 til beslutning PVC II, havde taget hensyn til krisen i sektoren, og at den endvidere havde taget hensyn hertil ved fastsættelsen af bødens størrelse.

490 Montedison har endvidere gjort gældende, at selv om Retten har taget hensyn til sagens økonomiske sammenhæng, har den i præmis 745 i den appellerede dom

alene udtalt, at fastsættelsen af europæiske målpriser nødvendigvis havde påvirket markedskræfternes frie spil på PVC-markedet og begrænset kundernes mulighed for at forhandle om priser. Dels påhvilede det Kommissionen at bevise, at niveauet for de forhandlede priser ville have været lavere, såfremt der ikke havde foreligget et samarbejde mellem producenterne. Dels er der ingen bestemmelse, som fastsætter, at konkurrencereglerne tilsigter at støtte producenter af færdigvarer i forhold til producenter af råstoffer, idet det forhindres, at sidstnævnte tilbydes en pris, der vil kunne formindske tabene.

491 Det bemærkes herved, at Retten med føje har udtalt i præmis 741 i den appellerede dom, at ifølge fast retspraksis er det ved anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, ikke nødvendigt at tage hensyn til en aftales faktiske følger, såfremt aftalen har til formål at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen i Fællesskabet (jf. bl.a. dom af 13.7.1966, forenede sager 56/64 og 58/64, Consten og Grundig mod Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 245, org.ref.: Rec. s. 429, på s. 496).

492 For så vidt som appelanbringendet kan forstås som et krav om påvisning af reelle konkurrencebegrænsende virkninger, kan det ikke tages til følge, idet Retten også i præmis 741 i den appellerede dom har understreget, at det var godtgjort, at den anfægtede adfærd havde konkurrencebegrænsende formål.

493 Anbringendet er desuden ikke begrundet, for så vidt som det kan forstås således, at det tilsigter at kritisere Retten for — idet den udtalte, at fastsættelsen af europæiske målpriser »[havde] nødvendigvis påvirket markedskrafternes frie spil« — blot at have bekræftet eksistensen af en ændring uden at undersøge eller fastslå de beviselementer, som bekræftede det. Retten har i præmis 745 og 746 i den appellerede dom under henvisning til udtrykkeligt nævnte beviselementer opregnet de forskellige virkninger, som de berørte virksomheders prisinitiativer konkret havde fremkaldt på PVC-markedet, uanset at visse af disse havde været fiaskoer.

494 Under alle omstændigheder kan Montedison ikke med føje hævde, at den anfægtede analyse har haft til resultat, at producenter af færdigvarer er blevet indrømmet fordele i forhold til producenter af råstoffer. Traktatens artikel 85, stk. 1, tilsigter at sikre konkurrencens frie spil på alle niveauer under trussel om de sanktioner, som den foreskriver.

495 Montedison har endvidere gjort gældende, at Retten ved at undlade at tage hensyn til den økonomiske sammenhæng har foretaget en urigtig gengivelse af beviselementerne og afhjulpet de lakuner på dette punkt, der klart fremgår af sagsakterne, ved hjælp af teorier, der hviler på formodninger om konkurrencefordrejende adfærd. En sådan fremgangsmåde bør kritiseres under appellen, fordi der er sket en urigtig gengivelse af beviselementerne (dom af 4.3.1999, sag C-119/97 P, Ufex m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1341, præmis 66).

496 Appellanten kritiserer således Retten, fordi den alene af den omstændighed, at der blev afholdt møder mellem producenter, har udledt eksistensen af prisinitiativer, udveksling af strategiske oplysninger og en kvotefordeling. Appellanten kritiserer endvidere Retten for at have antaget, at prisinitiativerne i sig selv var ulovlige, skønt de udgjorde forsøg på at formindske tabene, og skønt disse forsøg bestandigt mislykkedes på grund af en meget nedsat efterspørgsel i forhold til et overskudsudbud.

497 Det bemærkes herved, at ifølge fast retspraksis fremgår det af EF-traktatens artikel 168 A (nu artikel 225 EF), artikel 51, stk. 1, i EF-statutten for Domstolen og artikel 112, stk. 1, første afsnit, litra c), i Domstolens procesreglement, at et appelskrift præcist skal angive, hvilke elementer der anfægtes i den dom, som påstås ophævet, samt de retlige argumenter, der særlig støtter denne påstand (jf. navnlig kendelse af 14.3.1996, sag C-31/95 P, Del Plato mod Kommissionen, Sml. I, s. 1443, præmis 18 og 19, og dom af 4.7.2000, sag C-352/98 P, Bergaderm og Goupil mod Kommissionen, Sml. I, s. 5291, præmis 34), idet appellen eller det pågældende anbringende i modsat fald afvises.

498 Denne forpligtelse indebærer navnlig, at en appellant, når vedkommende påstår, at Retten har foretaget en urigtig gengivelse af beviselementer, præcist skal angive de elementer, der er blevet urigtigt gengivet af Retten, og påvise de analysefejl, der i Rettens vurdering har ført den til denne urigtige gengivelse.

499 Det må derfor fastslås, at Montedison har formuleret sit klagepunkt om urigtig gengivelse i meget generelle vendinger.

500 Montedison har begrænset sig til at hævde, at den påberåbte urigtige gengivelse er en følge af, at der ikke er blevet taget hensyn til den økonomiske sammenhæng, og har som eksempel, i form af en simpel påstand, henvist til de beslutninger, der i den appellerede dom er blevet udledt alene af den omstændighed, at der er blevet afholdt møder mellem producenter. Montedison har herved ikke angivet de præcise præmisser i den appellerede dom, som virksomheden anfægter, har ikke opregnet de dokumenter, som er genstand for klagepunktet, og har navnlig undladt at godtgøre, at Retten kun har lagt dokumenter til grund, der bekræfter virksomheders deltagelse i de omtvistede møder, men som ikke desuden godtgør disses konkurrencefordrejende formål.

501 Det følger heraf, at klagepunktet bør afvises i dette omfang.

502 For så vidt som det tilsigter en konstatering af, at prisinitiativerne ikke i sig selv var ulovlige, eftersom de udgjorde forsøg på at formindske tabene, og disse forsøg bestandigt mislykkedes, falder det sammen med de forudgående allerede forkastede klagepunkter, der er blevet fremført inden for rammerne af dette anbringende vedrørende dels den bevismæssige karakter af eksistensen af en krise på PVC-markedet, dels påstanden om, at det skal være godtgjort, at der er indtrådt konkrete virkninger på markedet som følge af den kritiserede adfærd, hvis konkurrencebegrænsende genstand i øvrigt er godtgjort.

503 Det følger af det foregående, at det gennemgåede anbringende bør forkastes i det hele.

2. Enichems anbringende om, at virksomheden er blevet pålagt kollektivt ansvar

504 Enichem kritiserer Retten, fordi den i præmis 768-780 i den appellerede dom har forkastet anbringendet om, at Kommissionen havde pålagt Enichem kollektivt ansvar under tilsidesættelse af det almindelige princip om personligt ansvar.

505 Enichem har gjort gældende, at Retten ikke med føje kunne udlede af appellantens deltagelse i uformelle og ikke nærmere angivne møder, at virksomheden har haft kendskab til en fælles plan for de deltagende virksomheder eller, ifølge de udtryk, der er anvendt i beslutning PVC II, kendskab til »kartellet som helhed« eller »som helhed«. Da Enichem ikke til stadighed har deltaget i møderne, har Retten ikke kunnet tilskrive virksomheden samtlige overtrædelser ved at gå ud fra en formodning om dens kendskab til alle kartellets aspekter.

506 For så vidt som Retten har fastslået, at de planlægningsdokumenter, der blev fundet hos ICI, og som er nævnt i denne doms præmis 294, ikke udgjorde udgangspunktet for dannelsen af en fælles vilje, men snarere et udkast fra ICI, har det under ingen omstændigheder kunnet udledes af de nævnte dokumenter, at Enichem havde kendskab til en fælles plan.

507 Inden for rammerne af et ansvar, som er begrænset til et individuelt søgsmål, burde Retten have foretaget en fornyet afgrænsning af appellantens mere begrænsede deltagelse i kartellet ved at udelukke virksomhedens deltagelse i prisinitiativet eller ved at begrænse den tidsmæssigt. De dokumenter, som Retten har henvist til i præmis 940 i den appellerede dom med henblik på at fastslå, at prisinitiativerne skulle anvendes i Italien, hvilket appellanten ikke bestrider, henviser på ingen måde specifikt til appellanten og er dateret i 1982 og 1983.

508 Domstolen har allerede udtalt i denne doms præmis 491, at med henblik på anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, er det tilstrækkeligt, at en aftale har til formål at begrænse, hindre eller fordreje konkurrencen, uanset dens konkrete virkninger.

509 Følgelig gælder det med hensyn til aftaler, der indgås under møder mellem konkurrerende virksomheder:

— at der foretages en overtrædelse af denne bestemmelse, når disse møder har et sådant formål og således tilsigter kunstigt at tilrettelægge markedets funktion

— at det gyldigt kan lægges til grund, at en bestemt virksomhed er ansvarlig for overtrædelsen, når den har deltaget i disse møder under kendskab til deres formål, selv om den ikke derefter har truffet nogen af disse foranstaltninger, som måtte være aftalt herunder.

510 Den større eller mindre regelmæssighed, hvormed virksomheden har deltaget i møderne, samt den større eller mindre fuldstændige iværksættelse af aftalte foranstaltninger har følger, ikke for eksistensen af virksomhedens ansvar, men for rækkevidden af denne og dermed for sanktionens størrelse.

511 Enichems retlige klagepunkt består i at kritisere anvendelsen af en formodning for kendskab til alle aspekter af det omtvistede kartel, blot fordi virksomheden har deltaget i visse møder, der betegnes som uformelle. Dette svarer til at påstå, at der er blevet pålagt et tænkt ansvar for en kollektiv adfærd.

512 Klagepunktet er ikke begrundet.

513 I præmis 768 i den appellerede dom har Domstolen udtalt, at det anføres i betragtning 25, andet afsnit, til beslutning PVC II, at det »på grund af manglende prisdokumentation ikke har været muligt at bevise hver enkelt producents faktiske deltagelse i samordnede prisinitiativer. Kommissionen har derfor for hver enkelt deltager, om hvem der består en mistanke, taget stilling til, om der foreligger et tilstrækkelig pålideligt bevis til at påvise tilhørsforholdet til kartellet som helhed snarere end bevis for deltagelsen i alle former for dets virksomhed«.

514 I præmis 771 i den appellerede dom har Retten med føje udtalt, at denne opfattelse ikke ifølge Kommissionen bestod i at gøre et kollektivt ansvar gældende, således at forstå, at visse virksomheder beskyldes for at have deltaget i aktiviteter, som er disse virksomheder uvedkommende, alene med den begrundelse, at andre virksomheder bevisligt har deltaget i disse aktiviteter. En sådan opfattelse svarer til at basere sanktionen på en individuelt bevist, og ikke formodet, individuel deltagelse i hele eller en del af en kollektiv adfærd.

515 I præmis 772 i den appellerede dom har Retten understreget, at den kritiserede overtrædelse bestod i regelmæssig afholdelse gennem flere år af møder mellem konkurrerende producenter med det formål at indføre ulovlige former for praksis med henblik på en kunstig tilrettelæggelse af PVC-markedets funktion.

516 I præmis 675, 677, 680-686, 931 og 932 har Retten imidlertid efter afslutningen af sin selvstændige vurdering af forskellige beviselementer, som ikke er genstand for noget klagepunkt om urigtig gengivelse, fastslået, at:

— Enichem havde deltaget i møder med konkurrerende virksomheder, herunder dem, der blev afholdt fra august 1980 til 1984.

— Formålet med de nævnte møder var faktisk konkurrencefordrejende, idet det tilsigtedes at opnå aftaler, bl.a. om prisniveau og mængdekontrol, selv om faste prisforpligtelser ikke fremgik af drøftelserne.

517 I modsætning til det af appellanten anførte har Retten ikke af planlægningsdokumenterne udledt sit kendskab til de nævnte aftalers konkurrencebegrænsende formål, idet dette kendskab allerede fremgik af appellantens deltagelse i møderne.

518 Retten har derefter korrekt anført i præmis 939 i den appellerede dom, at regelmæssigheden af en virksomheds deltagelse i producentmøder ikke påvirker spørgsmålet om, hvorvidt virksomheden har deltaget i overtrædelsen, men kun omfanget af virksomhedens overtrædelse.

519 Retten har herved understreget i samme præmis, at Kommissionen med hensyn til Enichem, navnlig i betragtning 8, tredje afsnit, og med hensyn til bødens størrelse, i betragtning 53 til beslutning PVC II, havde taget hensyn til, at efter de gennemgåede beviselementer havde virksomhedens deltagelse i møderne været mere eller mindre regelmæssig. Med hensyn til bødens størrelse har Retten inden for rammerne af sin fulde prøvelsesret fastslået, at hvis Kommissionen kunne have bevist hver enkelt virksomheds deltagelse i samtlige producentmøder gennem næsten fire år, ville de pålagte bøder faktisk virke ret små i forhold til overtrædelsens grovhed.

520 Retten, der langt fra har godkendt iværksættelsen af en formodning for kollektivt ansvar, har således efter en gennemgang af beviselementerne fastslået, at Kommissionen havde godtgjort Enichems individuelle deltagelse i kartellet og dermed virksomhedens individuelle ansvar herfor, samtidig med at Kommissionen med hensyn til bødens størrelse tog hensyn til Enichems mere begrænsede deltagelse i de forskellige elementer, som udgjorde overtrædelsen.

521 Hvad angår appellantens benægtelse af faktisk at have deltaget i prisinitiativerne, er det tilstrækkeligt at bemærke, at den tilsigter at anfægte Rettens vurdering af talrige beviselementer, der er omhandlet i præmis 940 i den appellerede dom, og at Retten ved afslutningen af denne vurdering alene har fastslået, at de italienske producenter ikke var forblevet uden for prisinitiativerne, og at disse skulle anvendes i Italien, selv om den fastsatte forhøjelse undertiden ikke fandt sted, hvilket gav anledning til kritik fra konkurrenter.

522 Da der ikke er fremført et klagepunkt om en urigtig gengivelse af de gennemgåede beviselementer, som godtgør, at disse generelle betragtninger er urigtige, kan denne anfægtede vurdering ikke gøres til genstand for Domstolens kontrol inden for rammerne af en appel, således som det allerede er udtalt i denne doms præmis 285.

523 Det følger af det foregående, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

3. Enichems anbringende om, at overtrædelsen med urette er blevet tilskrevet virksomheden, betragtet som holdingselskab for en koncern, samt Rettens urigtige udelukkelse af relevansen af holdingselskabets omsætning ved fastsættelsen af bødens størrelse

524 Enichem har for Retten fremført et annullationsanbringende baseret på, at virksomheden aldrig egentlig har været adressat for beslutning PVC II i sin egenskab af holdingselskab for en koncern. Enichem har i denne egenskab faktisk aldrig haft noget som helst ansvar for aktiviteter inden for sektoren for termoplastiske materialer, herunder PVC.

525 Retten har i forbindelse med sin vurdering for det første understreget i præmis 986 i den appellerede dom, at ifølge Enichems replik (s. 15) udgør dette anbringende ikke et mål i sig selv, men et væsentligt grundlag for de senere udredninger vedrørende bødens størrelse, der ifølge Enichem er blevet beregnet på grundlag af holdingselskabets omsætning, som er meget større end det operative selskabs omsætning. Retten har imidlertid udtalt, at Kommissionen, således som den havde ret til, først havde fastsat det samlede bødebeløb, som derefter er blevet fordelt på virksomhederne i forhold til disses gennemsnitlige markedsandele under hensyntagen til eventuelle formildende eller skærpende omstændigheder i de enkelte tilfælde. Retten har heraf udledt, at med forbehold af anvendelsen af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, som fastsætter maksimumsbeløbet for den bøde, der kan pålægges, er der således ikke blevet taget hensyn til holdingselskabets omsætning ved fastsættelsen af størrelsen af den individuelle bøde, der er pålagt appellanten. Retten har herved antaget, at sidstnævnte ikke havde interesse i at påberåbe sig et anbringende om urigtig bestemmelse af, hvem der er adressat for beslutning PVC II, hvilket anbringende Retten imidlertid ikke har afvist.

526 Retten har derefter foretaget en dybtgående undersøgelse af nævnte anbringende i præmis 987-992 i den appellerede dom for til slut at forkaste det.

527 Enichem har i sit appelskrift kritiseret de elementer, der er indeholdt i den appellerede doms præmis 978-992. Enichem har nedlagt påstand om ophævelse af denne dom, for så vidt som den i præmis 986 udelukker relevansen af holdingselskabets omsætning ved beregningen af den bøde, som selskabet er blevet pålagt. Enichem har fremført, inden virksomheden nærmere har redegjort herfor, at anbringendet er forbundet med det klagepunkt, som virksomheden havde udledt af fejlen med hensyn til identificeringen af beslutningens adressat, og som Enichem ønsker at gentage inden for rammerne af appellen. Enichem har således også påstået den appellerede dom ophævet, for så vidt som den forkaster dette klagepunkt.

528 Det er herved allerede blevet udtalt i denne doms præmis 497, at et appelskrift præcist skal angive, hvilke elementer der anfægtes i den dom, som påstås ophævet, samt de retlige argumenter, der særlig støtter denne påstand.

529 Dette krav er ikke opfyldt, når appelskriftet — endog uden at indeholde en argumentation, der har til formål præcist at angive den retlige fejl, som den appellerede dom angiveligt er behæftet med — blot gentager de anbringender og argumenter, der allerede er blevet fremført for Retten. Et sådant appelskrift har i realiteten kun til formål at opnå, at de i stævningen for Retten fremsatte påstande pådømmes endnu en gang, hvilket ligger uden for Domstolens kompetence (jf. bl.a. kendelsen i sagen Del Plato mod Kommissionen, præmis 20, og dommen i sagen Bergaderm og Goupil mod Kommissionen, præmis 35).

530 En appel, der, idet den end ikke gengiver et anbringende, der er fremført for Retten, begrænser sig til at angive, at dette anbringende gentages, ligger så meget desto mere uden for Domstolens kompetence.

531 I det foreliggende tilfælde var det anbringende, der blev gjort gældende for Retten, baseret på, at der var begået en fejl ved identificeringen af adressaten for beslutning PVC II, dvs. ved bestemmelsen af den person, der er juridisk ansvarlig for overtrædelsen. Anbringendet er i vidt omfang blevet uddybet i stævningen og derefter i replikken.

532 Retten har begrundet forkastelsen af dette anbringende i præmis 987-992 i den appellerede dom.

533 Enichem har imidlertid ikke fremført en argumentation, der særlig skal identificere den retlige fejl, som disse præmisser hævdes at være behæftet med. Enichem har begrænset sig til at anføre, at virksomheden ønsker at gentage dette anbringende, idet den blot tilføjer, at virksomheden ved flere lejligheder har iagttaget den manglende konsekvens i Kommissionens valg med hensyn til at udpege virksomheden i dens egenskab af holdingselskab som adressat for beslutning PVC II og ansvarlig for overtrædelsen.

534 I dette omfang falder det i forbindelse med appellen fremførte anbringende uden for Domstolens kompetence.

535 Hvad angår det klagepunkt, der er blevet fremført mod præmis 986 i den appellerede dom, bør det konstateres, at de grunde, som Retten har anført i denne præmis, og som er gengivet i denne doms præmis 525, udgør et svar på de endelige betragtninger, der er fremført i følgende vendinger som afslutning på de sidste indlæg i Enichems replik vedrørende det anbringende, der faktisk er blevet fremført for Retten:

»Vi afslutter med dette spørgsmål og understreger, at det ovenfor anførte ikke er en steril debat, der udgør et mål i sig selv, men et væsentligt grundlag for de senere udredninger vedrørende bødens størrelse, som helt åbenbart er blevet beregnet på grundlag af holdingselskabets omsætning, som er meget større end

det operative selskabs omsætning. Sagsøgeren har derfor en præcis interesse i at opnå annullation af beslutning [PVC II], fordi den har pålagt ansvar for overtrædelsen og for at have adresseret beslutningen til Enichem og ikke, eventuelt, til Enichem Anic.«

536 Sådanne betragtninger udgør imidlertid ikke et element i det fremførte anbringende. De bebudede kun Enichems øvrige anbringender mod betingelserne for fastsættelse af bødens størrelse og understregede følgen — hvad angår den med henblik herpå anvendte omsætning — af den påståede retlige fejl vedrørende bestemmelsen af den person, der var juridisk ansvarlig for overtrædelsen.

537 Den kritik, der er rettet mod præmis 986 i den appellerede dom, er for så vidt irrelevant, som den er rettet mod præmisser, der til overflod er anført, fordi disse ikke kan føre til ophævelse af nævnte dom (jf. bl.a. kendelse i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 47, og den deri nævnte retspraksis).

538 Det følger af det foregående, at det gennemgåede anbringende bør forkastes i det hele.

4. Enichems anbringende om, at Retten har begået en retlig fejl med hensyn til de følger, der skal udledes af dens konstatering af, at der ikke er nogen sammenhæng mellem de to dokumenter, som er lagt til grund for Kommissionens beskyldning

De dele af beslutning PVC II, der var omtvistet for Retten

539 Således som det allerede er anført i denne doms præmis 294, fandt Kommissionen to planlægningsdokumenter fra 1980 i ICI's lokaler i november 1983. De havde

overskriften henholdsvis »Kontrolliste« og »Svar på forslag«. Ifølge betragtning 7, første afsnit, til beslutning PVC II svarede de til et forslag om oprettelse af et kartel, idet det første dokument tilsigtede at oprette en ny struktur for møderne med henblik på at forvalte en ændret ordning for kvoteberegning og prisfastsættelse, og idet det andet dokument henviste til den generelt positive reaktion fra andre producenters side på ICI's forslag.

540 I betragtning 7, sidste afsnit, til beslutning PVC II udtalte Kommissionen, at svaret på forslagene indeholdt et sammendrag af PVC-producenternes reaktion på forslagene og viste, at planen vandt almindelig tilslutning, idet de eneste forbehold vedrørte det hensigtsmæssige i at tillade fleksibilitet med hensyn til de enkelte kvoter, som foreslået af ICI.

541 I betragtning 10, første afsnit, har Kommissionen udtalt, at svaret på forslagene viser, at forslaget om, at mængdekvoterne for fremtiden skulle beregnes på virksomhedsplan i stedet for nationalt plan som tidligere, blev stærkt støttet af producenterne i lighed med forslaget om, at kvoternes procentvise størrelse skulle baseres på producenternes markedsandele i 1979, idet visse »anormalier« endnu ikke var afklaret.

542 I betragtning 25, første og sidste afsnit, har Kommissionen udtalt følgende:

— Det centrale bevis for kartellets bestående findes i planlægningsdokumenterne af 1980, i bevislighederne vedrørende systemet for afholdelse af regelmæssige

møder mellem virksomheder, der angiveligt er konkurrenter, samt i dokumenterne vedrørende kvote- og kompensationsordningerne.

— Det centrale bevis viser ikke blot, at der bestod en fælles ordning, men identificerede også næsten alle deltagerne i kartellet, idet næsten alle virksomhederne var nævnt i planlægningsdokumenterne, og idet BASF og ICI havde identificeret flertallet af dem, der havde deltaget i møderne.

— En bekræftelse af disse beviselementer fandtes i de dokumenter, der blev fundet i forbindelse med undersøgelserne i 1987, navnlig hos Solvay og Atochem SA.

543 I betragtning 30, andet afsnit, har Kommissionen fastslået, at PVC-producenternes vedvarende konkurrencestridige arrangementer over en årrække tydeligvis havde deres oprindelse i det forslag, der blev fremsat i 1980, og hvis gennemførelse i praksis de udgjorde.

544 Med hensyn til overtrædelsens varighed har Kommissionen i betragtning 48 anført, at overtrædelsen blev påbegyndt omkring august 1980. Den har baseret denne konklusion på tidspunktet for fremsættelsen af ICI-forslagene og den omstændighed, at det nye mødesystem var blevet introduceret omkring denne tid. Kommissionen har erkendt, at det ikke var muligt med sikkerhed at fastslå, på hvilken dato de enkelte producenter begyndte at deltage i møderne. Ifølge Kommissionen fremgår det imidlertid af dokumentet af 1980, at alle producenterne, med undtagelse af Hoechst, Montedison, Norsk Hydro, Shell og LVM, var inddraget i udarbejdelsen af den oprindelige plan. Kommissionen har tilføjet, at de sandsynlige tidspunkter for disse producenters tiltrædelse af planen imidlertid kunne fastslås på grundlag af andre dokumenter.

545 Enichem har for Retten i forbindelse med, at virksomheden bestred, at der forelå en tilsidesættelse, gjort gældende, at planlægningsdokumenterne ikke havde nogen bevismæssig værdi med hensyn til kartellets oprindelse. Enichem har

anført, at svaret på forslagene ikke udgjorde et svar fra andre producenter på de forslag, som ICI havde fremsat i kontrollisten. Ifølge Enichem kunne planlægningsdokumenterne blot være udtryk for forskellig opfattelse hos personer i ICI. Appellanten har i øvrigt gjort gældende, at det ikke var muligt uden nogen form for bevis i betragtning 8 til beslutning PVC II at hævde, at producenterne mødtes »på grundlag af forslagene fra 1980«.

Anfægtede præmisser i den appellerede dom

546 Enichem har præciseret, at virksomhedens anbringende er rettet mod præmis 663-673 i den appellerede dom.

547 Retten har i den appellerede doms præmis 668 udelukket, at der ikke var nogen sammenhæng mellem de to planlægningsdokumenter, efter at den havde fremført følgende begrundelse:

»Argumentet om, at der ikke er nogen sammenhæng mellem de to planlægningsdokumenter, kan ikke tiltrædes. Det skal i denne forbindelse påpeges, for det første at disse dokumenter blev fundet hos ICI, og at de rent fysisk var hæftet sammen. Desuden var der i kontrollisten angivet en række temaer, som generelt vedrørte mængdekontrol og prisregulering. Disse temaer er behandlet nærmere i reaktionen på forslagene. Endelig indeholder begge dokumenter nogle mere detaljerede punkter. F.eks. henvises der til en stabiliseringsperiode på tre måneder, muligheden af en prisforhøjelse i sidste kvartal 1980, nødvendigheden af at finde en ordning, der tager hensyn til eventuel ny produktionskapacitet, samt muligheden af at tillade udsving i forhold til de forud fastsatte markedsandele, ligesom der henvises til en tærskel på 5% og til de forbehold, denne har givet anledning til [...].«

548 I præmis 670 i den appellerede dom har Retten imidlertid udtalt, at ordlyden af disse dokumenter ikke gjorde det muligt at antage — således som Kommissionen havde gjort det i betragtning 7, sidste afsnit, og betragtning 10, første afsnit, til beslutning PVC II — at det andet planlægningsdokument var de øvrige PVC-producenters reaktion på ICI's forslag, ligesom det ikke kunne udledes, at disse dokumenter blot var udtryk for ICI-medarbejderes opfattelse.

549 Som grundlag for udtalelsen i præmis 671 i den appellerede dom om, at planlægningsdokumenterne i det mindste udgjorde grundlaget for de møder og drøftelser, der havde fundet sted, og som førte til en faktisk iværksættelse af de planlagte ulovlige foranstaltninger, anførte Retten følgende:

»[...] Som det fremgår af ovenstående gennemgang, har Kommissionen nemlig fremlagt talrige dokumenter, der beviser eksistensen af de former for praksis, der er beskrevet i [beslutning PVC II]. Det står også fast, at det af planlægningsdokumenterne, og især kontrollisten, som stammer fra en højtstående ICI-medarbejder, klart fremgår, at der fandtes en perspektivplan for kartellet udsprunget af ICI, som på tidspunktet for udarbejdelsen af disse dokumenter var en af de største europæiske PVC-producenter. Endvidere blev de former for praksis, der var fastsat i disse dokumenter, i de følgende uger konstateret på det vesteuropæiske PVC-marked [...].«

550 Retten tilføjede i præmis 672:

»Selv om der i de dokumenter, som Kommissionen har fremlagt til støtte for sin konstatering af de faktiske forhold på PVC-markedet, ikke henvises til planlægningsdokumenterne, finder Retten, at den snævre sammenhæng mellem virksomhedernes praksis og den praksis, der er beskrevet i disse dokumenter, beviser, at der er en forbindelse mellem dem.«

551 Endelig udtalte Retten i præmis 673, at Kommissionen med rette havde konkluderet, at planlægningsdokumenterne kunne betragtes som oprindelsen til kartellet, der blev konkretiseret i ugerne efter udarbejdelsen af dokumenterne.

Appellantens argumenter

552 Enichem har i sit appelskrift anført, at virksomheden ikke bestrider den konstatering, som Retten har foretaget i den appellerede doms præmis 670, hvorefter forslagene blot var et ICI-forslag, der ikke fandt genklang i den godkendelse fra de øvrige virksomheder, der er sammenfattet i svaret på forslagene, men snarere i den senere adfærd, der efterfølgende blev iværksat af de berørte virksomheder. I modsætning til Kommissionens opfattelse var svaret på forslagene således ikke blevet fastlagt på tidspunktet for indgåelsen af aftalen.

553 Appellanten har imidlertid hævdet, at Retten burde have taget hensyn til det juridiske aspekt af sin konstatering, hvilket burde have ført til forkastelse af samtlige Kommissionens beviser. Ifølge appellanten burde Retten have taget hensyn til den væsentlige ændring af den heraf følgende anklage.

554 Enichem har på dette punkt rejst et klagepunkt om, at virksomheden er blevet anset for skyldig i en overtrædelse svarende til den, som Kommissionen havde gjort gældende.

555 Appellanten har ikke bestridt, at virksomhedens adfærd, der i mangel af bevis for en formel tiltrædelse af forslagene vil kunne fremstå som anvendelse af en fælles linje for samtlige producenter, har kunnet udlægges som en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.

556 Appellanten er imidlertid af den opfattelse, at virksomhedens skyldgrad burde have været nedsat både under hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed. En tiltrædelse som følge af en adfærd er nemlig bestemt mindre alvorlig end en formel tiltrædelse af en aftale eller samordnet praksis. Hvad i øvrigt angår varigheden har det tidsrum, som blev lagt til grund med hensyn til overtrædelsens begyndelse, ikke kunnet være august 1980, eftersom svaret på forslagene mistede sin karakter af tiltrædelse af kartellet. Som Retten har udtalt i præmis 940 i den appellerede dom, har det første prisinitiativ, der går tilbage til november 1980, på ingen måde nævnt de italienske producenter. Med hensyn til de tabeller, som er blevet fundet hos Solvay vedrørende oplysninger om de pågældende virksomheders salg i 1980 (herefter »Solvay-tabellerne«), tillader de højst at beskylde appellanten for at have udvekslet oplysninger med en konkurrent og bestemt ikke for at have deltaget i et kartel på europæisk plan.

557 Enichem har derfor påstået den appellerede dom ophævet, for så vidt som Retten, der har konstateret, at der ikke var nogen forbindelse mellem de to planlægningsdokumenter, ikke har udledt samtlige konsekvenser heraf med hensyn til grovheden og varigheden af den påståede overtrædelse.

Domstolens bemærkninger

558 Artikel 1 i beslutning PVC II fastsætter »omkring august 1980« som dato for aftalen og/eller udgangspunktet for den samordnede praksis, hvorefter de pågældende producenter har deltaget i regelmæssige møder med henblik på at fastsætte målpriser og målkvoter, planlægge samordnede initiativer til prisforhøjelser samt at føre tilsyn med nævnte hemmelige aftalers funktion.

559 Den således valgte august måned 1980 er, i overensstemmelse med oplysningerne i beslutning PVC II og oplysningerne i Enichems stævning for Retten (punkt V, C, 1), den måned, hvori en ansat i ICI har udfærdiget kontrollisten. Det er ligeledes den måned, hvorunder virksomhedernes periodiske møder påbegyndte ifølge de beviselementer, som Kommissionen har taget hensyn til, og som Retten har vurderet i præmis 675 i den appellerede dom.

560 I betragtning 48 til beslutning PVC II har Kommissionen begrundet valget af denne måned som overtrædelsens begyndelsestidspunkt ved at hense både til tidspunktet for ICI-forslagene og det tidsrum, hvor det nye mødesystem var blevet indført.

561 Retten har således ikke foretaget et valg alene på grundlag af en analyse bestående i at antage, at planlægningsdokumenterne indeholdt en allerede formelt indgået ulovlig aftale.

562 Rettens konstatering i præmis 670 i den appellerede dom, hvorefter ordlyden af planlægningsdokumenterne ikke gjorde det muligt at antage, at svaret på forslagene udgjorde de øvrige producenters svar på ICI's forslag, eller omvendt at slutte, at de to dokumenter kun udtrykte opfattelsen hos ansatte ved ICI, har ikke den rækkevidde, som Enichem tillægger den.

563 Konstateringen anfægter ikke beviselementerne og medfører ikke en væsentlig ændring af anklagen.

564 I præmis 668 i den appellerede dom har Retten, idet den selvstændigt vurderede beviselementerne uden at gøre dem til genstand for en urigtig gengivelse, fastslået, at der var en sammenhæng mellem de to planlægningsdokumenter. I præmis 671

har Retten efter en ligeledes selvstændig vurdering fastslået, at disse dokumenter i det mindste udgjorde grundlaget for konsultationerne og diskussionerne mellem producenterne og havde ført til en effektiv gennemførelse i løbet af de følgende uger af de påtænkte ulovlige foranstaltninger.

565 Enichem har i sit appelskrift, idet virksomheden anerkender, at Retten i det væsentlige havde fastslået, at planlægningsdokumenterne blot var et forslag fra ICI, der fandt genklang i den adfærd, der senere blev iværksat af de berørte virksomheder (jf. denne doms præmis 552), derfor stiltiende, men nødvendigvis, anerkendt, at Rettens konklusion i præmis 671 i den appellerede dom er velbegrundet, og hvorefter der bestod en forbindelse mellem planlægningsdokumenterne og den praksis, der blev fulgt i de følgende uger.

566 Denne anerkendelse gør det imidlertid ikke muligt for Enichem at anfægte den endelige konklusion i præmis 673 i den appellerede dom, hvorefter planlægningsdokumenterne kunne betragtes som oprindelsen til kartellet.

567 Rettens endelige konklusion betyder alene, at den betragtede planlægningsdokumenterne som udtryk for et initiativ, udtrykt i forslag, der tilsigtede indgåelse af senere aftaler, og ikke som konstatering af en allerede indgået aftale.

568 Det må imidlertid konstateres, at i det foreliggende tilfælde er en sådan konklusion uden konkret rækkevidde med hensyn til varigheden af overtrædelsen, for så vidt som:

— overtrædelsen ansås for at gå tilbage til »omkring« august 1980

— dette udgangspunkt er blevet lagt til grund, såvel af Kommissionen som af Retten, også fordi virksomhedsmøderne begyndte i løbet af den pågældende måned

— Retten i præmis 675, 677, 931 og 932 i den appellerede dom med hensyn til Enichem har fastslået, at virksomheden havde deltaget i bestemte møder, der blev afholdt gennem flere år regnet fra august 1980

— appellanten desuden selv for Retten har anerkendt i sine anbringender i stævningen vedrørende spørgsmålet om regelmæssigheden i deltagelsen i de nævnte møder (punkt V, C, 1, syvende afsnit): »Det er højst muligt at hævde, at Enichem ved begyndelsen og afslutningen af den pågældende periode har deltaget i nogle møder.«

569 Denne konstatering modsiges ikke under appellen af appellantens argumenter, som er gengivet i denne doms præmis 556, og som vedrører dels præmis 940 i den appellerede dom, dels Solvay-tabellerne, som Retten har gennemgået i præmis 618-636 i den appellerede dom.

570 Hvad angår det første argument er det tilstrækkeligt at fastslå, at det gentager en tidligere kritik i appelskriftet mod Rettens vurdering i præmis 940 i den appellerede dom af spørgsmålet om Enichems deltagelse i prisinitiativerne. Denne indsigelse er allerede blevet undersøgt og forkastet i denne doms præmis 521 og 522.

571 Hvad angår det andet argument vedrørende Solvay-tabellerne tilsigter det ligesom det foregående at anfægte en vurdering, som Retten har foretaget af beviselementerne. I overensstemmelse med den retspraksis, der er citeret i denne doms præmis 285, ligger det følgelig uden for Domstolens kompetence i forbindelse med en appel, medmindre der er sket en urigtig gengivelse af beviselementerne, hvilket ikke er blevet hævdet i det foreliggende tilfælde.

572 Endelig kan Enichem ikke med føje hævde, at Rettens konstatering i præmis 670 i den appellerede dom burde have ført den til en anden vurdering af overtrædelsens grovhed med den begrundelse, at en tiltrædelse af et kartel som følge af en adfærd er mindre alvorlig end en formel tiltrædelse af en aftale eller en samordnet praksis.

573 Det fremgår nemlig af betragtning 53 til beslutning PVC II, at Kommissionen med henblik på at vurdere grovheden af den overtrædelse, der blev gjort gældende over for hver enkelt virksomhed, ikke har sondret mellem formel tiltrædelse og tiltrædelse, der måtte være resultatet af en bestemt adfærd. Kommissionen har i samme betragtning anført, dels at den har taget hensyn til, i hvilken grad de enkelte virksomheder var inddraget, og til den rolle, som de hver for sig spillede i de hemmelige aftaler, dels at Kommissionen ikke har identificeret nogen virksomhed som hovedanstifter, der bør bære det største ansvar for overtrædelsen. Hvad angår Enichem er det allerede fastslået i denne doms præmis 519, at såvel Kommissionen som Retten ved vurderingen af sanktionen faktisk har taget hensyn til, at denne virksomheds deltagelse i møderne var mere eller mindre regelmæssig.

574 Det fremgår af det foregående, at det gennemgåede — irrelevante — anbringende ikke kan lægges til grund.

5. Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om, at der er sket en tilsidesættelse af traktatens artikel 85, stk. 1, og af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17

575 Wacker-Chemie og Hoechst har anført, at Retten har begået en retlig fejl ved anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1. De har endvidere påberåbt sig, at der er sket en tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17.

576 De har for det første anfægtet de begrundelser, der er indeholdt i præmis 609-612 i den appellerede dom vedrørende de tyske PVC-producenters deltagelse i et kvotekartel. De har på dette punkt henvist til tre andre anbringender i deres appelskrifter vedrørende en ufuldstændig gennemgang af de faktiske omstændigheder, en urigtig gengivelse af beviselementer samt en selvmodsigende og utilstrækkelig begrundelse for den appellerede dom for så vidt angår gennemgangen af bevisdokumenterne.

577 Det er herved tilstrækkeligt at fastslå, at det første klagepunkt, der således er fremført i forbindelse med det foreliggende anbringende, falder sammen med de tre anbringender, som appellanterne begrænser sig til at henvise til, og som allerede er blevet forkastet i denne doms præmis 392-405, 407-413 og 438-442.

578 Dette klagepunkt, som ikke har nogen selvstændig eksistens, er derfor uden genstand.

579 Wacker-Chemie og Hoechst har for det andet anfægtet Rettens vurdering i præmis 662-673 i den appellerede dom vedrørende de planlægningsdokumenter,

som Kommissionen havde fundet i november 1983 i ICI's lokaler (jf. denne doms præmis 539), hvilke dokumenter de har kvalificeret som »kernen i bevisførelsen«.

580 De har anført, at Retten i præmis 670 i den appellerede dom har udtalt, at ordlyden af disse dokumenter, som udgjordes af kontrollisten og svaret på forslagene (jf. denne doms præmis 539), ikke tillod at antage, således som Kommissionen havde gjort det i betragtning 7, sidste afsnit, og betragtning 10, første afsnit, til beslutning PVC II, at det andet dokument udgjorde svaret fra de øvrige PVC-producenter på ICI's forslag, ligesom det ikke kunne udledes, at disse dokumenter blot var udtryk for ICI-medarbejderes opfattelse (jf. denne doms præmis 548).

581 De har kritiseret Retten, fordi den ikke desto mindre i præmis 671 i den appellerede dom på grundlag af virksomheders faktiske adfærd, der påstås at være i overensstemmelse med nævnte dokumenter, har fastslået eksistensen af de tilsvarende påtænkte foranstaltninger.

582 Det bemærkes herved, at Retten i præmis 671 i den appellerede dom efter at have udøvet et selvstændigt skøn fastslog, at planlægningsdokumenterne i det mindste udgjorde grundlaget for de møder og drøftelser mellem producenterne, der fandt sted, og som førte til en faktisk iværksættelse i de følgende uger af de planlagte ulovlige foranstaltninger (jf. denne doms præmis 564).

583 Den foretagne analyse har imidlertid ikke den rækkevidde, som appellanterne tillægger den. Den udgør heller ikke det afgørende grundlag for konstateringen af selve eksistensen af de foranstaltninger, der udgør kartellet.

584 Den reelle og den faktiske rækkevidde af nævnte analyse præciseres i præmis 672 i den appellerede dom, hvori Retten alene har fastslået, at der er en »sammenhæng« mellem planlægningsdokumenterne og den senere konkurrencebegrænsende praksis, der allerede er godtgjort ved andre dokumenter, som Kommissionen har fremlagt.

585 Kritikken mod præmis 671 i den appellerede dom er derfor ikke begrundet.

586 Wacker-Chemie og Hoechst har endelig gjort gældende, at under alle omstændigheder er Rettens konklusion uden grundlag, eftersom det ifølge dem ikke er godtgjort, at de har deltaget i den kvoteordning, der har været et af de væsentlige elementer i det kritiserede kartel.

587 Det er herved tilstrækkeligt at fastslå, at appellanterne med dette klagepunkt atter i form af en simpel påstand tilsigter at rejse tvivl om en af Retten foretaget vurdering af de faktiske omstændigheder, der ikke, medmindre der foreligger en urigtig gengivelse af beviselementerne, udgør et retsspørgsmål, der som sådan er undergivet Domstolens kontrol (jf. denne doms præmis 285). Wacker-Chemie og Hoechsts anbringende om en urigtig gengivelse af beviselementerne med hensyn til deres deltagelse i kvoteordningen er allerede blevet gennemgået og forkastet i denne doms præmis 407-413.

588 Det følger af det ovenfor anførte, at det gennemgåede anbringende bør forkastes i det hele.

6. Enichems anbringende om tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 som følge af en fejl begået af Retten med hensyn til forholdet mellem omsætningen i regnskabsåret forud for beslutning PVC II og bødens størrelse

589 Enichem har kritiseret Retten, fordi den i præmis 1146-1148 i den appellerede dom har begået en fejl ved sin analyse af forholdet mellem omsætningen i regnskabsåret forud for Kommissionens beslutning, som omhandlet i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, og bødens størrelse.

590 Retten har med urette forkastet appellantens klagepunkt, hvorefter Kommissionen i beslutning PVC II har pålagt en bøde med samme beløb som den bøde, der var fastsat ved beslutning PVC I, uden at tage hensyn til den omstændighed, at under disse omstændigheder var forholdene mellem den omsætning, der blev lagt til grund, og den bøde, der var fastsat ved beslutning PVC II, nødvendigvis forskellig i forhold til den omsætning, der blev lagt til grund, og den bøde, der blev fastsat ved beslutning PVC I.

591 Ifølge appellanten har beslutning PVC II ved at pålægge samme bøde, selv om der var forløbet seks år efter vedtagelsen af beslutning PVC I, vendt op og ned på det nødvendige forhold mellem virksomhedens størrelse og bøden. Kommissionen har således tilsidesat artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 uden hensyn til, at der ikke var sket nogen overskridelse af loftet på 10% af den relevante omsætning i hvert af de to tilfælde.

592 Det bemærkes herved, at Retten med føje har udtalt i præmis 1146 i den appellerede dom, at den omsætning, der er nævnt i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, fastsætter et loft for den bøde, der kan pålægges en virksomhed.

593 Dette loft, som udgør »10% af omsætningen i det sidste regnskabsår«, sigter til det regnskabsår, der går forud for datoen for beslutningen (dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 85).

594 Appellantens kritik vedrører den påståede manglende hensyntagen til udviklingen i virksomhedens omsætning mellem regnskabsåret 1987, der gik forud for beslutning PVC I, og regnskabsåret 1993, der gik forud for beslutning PVC II.

595 Kritikken er baseret på to forudsætninger. For det første har omsætningen i regnskabsåret forud for tidspunktet for hver af de to beslutninger haft indflydelse på den pålagte bøde. For det andet, såfremt der sker annullation af en beslutning, hvorefter der vedtages en ny beslutning, er størrelsen af den sanktion, der er pålagt ved den første beslutning, bindende for Kommissionen i den forstand, at den er juridisk forpligtet til at fastsætte størrelsen af den bøde, der pålægges ved den anden beslutning, til et niveau svarende til samme matematiske forhold for hver af de to relevante omsætninger.

596 Det er imidlertid, uden at det er nødvendigt at undersøge holdbarheden af den anden forudsætning, tilstrækkeligt at konstatere, dels at Enichem ikke har forsøgt at godtgøre, at den første forudsætning er rigtig, dels at sagsakterne ikke indeholder noget holdepunkt for, at Kommissionen har taget hensyn til omsætningen i løbet af regnskabsåret forud for det tidspunkt, hvor beslutningen blev vedtaget, med henblik på andre formål end fastsættelsen af det maksimale beløb for den pålagte bøde.

597 Retten har derfor med rette fastslået i præmis 1147 i den appellerede dom, at udviklingen af forholdet dels mellem den bøde, der er fastsat ved beslutning PVC I, og den omsætning, der blev opnået i 1987, dels mellem den bøde af samme størrelse, som blev pålagt ved beslutning PVC II, og omsætningen i 1993, ikke i

sig selv kunne indebære en tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17. Den har endvidere med rette udtalt, at dette kun ville være tilfældet, såfremt den bøde, der blev pålagt ved beslutning PVC II, havde oversteget det maksimumsbeløb, der er fastsat i nævnte artikel. Den har imidlertid fastslået, at den pålagte bøde lå væsentligt under loftet.

598 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

7. Enichems anbringende om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet i forbindelse med fastsættelsen af bødens størrelse

599 Enichem kritiserer Retten, fordi den i præmis 1218-1224 i den appellerede dom har forkastet virksomhedens anbringende om, at Kommissionen havde tilsidesat proportionalitetsprincippet i forbindelse med fastsættelsen af bødens størrelse.

600 Enichem har anført, at den bøde, der blev pålagt ved beslutning PVC II, er den samme som den, der blev pålagt ved beslutning PVC I. Bødens reelle værdi, vurderet på tidspunktet for hver af de to beslutninger, er imidlertid meget forskellig, således at den bøde, der blev pålagt ved beslutning PVC II, er uretfærdigt straffende. De 2 500 000 ECU udgjorde efter omregningssatsen i 1988 nemlig 3 842 000 000 ITL, mens de efter omregningssatsen i 1994 udgjorde 4 835 000 000 ITL. Udtrykt i faste tal svarer dette til en forhøjelse af bøden med 20%, mens de elementer, på grundlag af hvilke den er blevet fastsat, navnlig overtrædelsens grovhed og varighed, er forblevet de samme.

601 Ifølge Enichem havde Kommissionen for at overholde proportionalitetsprincippet meget let kunnet vedtage en metode, der gjorde det muligt at opretholde værdien af den oprindeligt pålagte bøde. Den havde således kunnet tillade en betaling efter

omregningssatsen for 1988 eller vurdere bødens beløb i ecu på datoen for vedtagelsen af beslutning PVC II, men ud fra denne bødes værdi i national valuta efter omregningssatsen for 1988.

602 Retten har med urette antaget, at risiciene for ændring af vekselkurserne var uundgåelige. Udsving i vekselkurserne er en risikofaktor, der er særegen for samhandelen, men som ikke har noget at gøre med retsanvendelsen. I det foreliggende tilfælde er virksomheden blevet straffet ved to lejligheder, først ved bøden, og derefter ved den finansielle metode, der er blevet anvendt.

603 Det bemærkes herved, at Enichems kritik er baseret på den forudsætning, at i retlig henseende — såfremt en beslutning annulleres og efterfølges af vedtagelsen af en ny beslutning — skal modværdien i national valuta af bøder, der er fastsat ved to efterfølgende beslutninger, forblive identisk. Udtrykt med andre ord indebærer denne forudsætning, at Kommissionen er juridisk forpligtet til at opretholde størrelsen af den bøde, der er fastsat ved den første beslutning, uændret i absolut værdi.

604 Uden at det er nødvendigt at undersøge, om denne forudsætning er begrundet, er det tilstrækkeligt at fastslå, at Retten ved at udtale i præmis 1222 i den appellerede dom, at risiciene for ændring af valutakursændringer forbliver uundgåelige, kun med rette har understreget, at valutaudsving er en risikofaktor, der både kan give fordele og ulemper, og som virksomheder, der gennemfører en del af deres salg på eksportmarkeder, sædvanligvis bliver udsat for i forbindelse med deres handelsaktiviteter, og hvis eksistens som sådan ikke kan medføre, at en bøde, hvis beløb lovligt er fastsat, bliver upassende (dom af 16.11.2000, sag C-282/98 P, Enso Española mod Kommissionen, Sml. I, s. 9817, præmis 59, og dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 89).

605 En sådan risikofaktor kan foreligge både i det tilfælde, hvor Kommissionen har vedtaget en metode til beregning af bøder, der giver den mulighed for at

bedømme såvel de enkelte virksomheders størrelse og økonomiske betydning som omfanget af den begåede overtrædelse på grundlag af den økonomiske situation, som den var på det tidspunkt, da overtrædelsen blev begået (dommen i sagen Enso Española mod Kommissionen, præmis 58, og dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 86), hvilket tidspunkt kan ligge flere år forud for tidspunktet for beslutningen om pålæggelse af bøder, og i det tilfælde, hvor der — som i det foreliggende tilfælde — er forløbet flere år mellem en første og en anden beslutning, der efter annullation af den første beslutning pålægger en bøde med samme beløb udtrykt i ecu.

606 Under alle omstændigheder udgør det maksimale bødebeløb, der i medfør af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 fastsættes i forhold til omsætningen i det sidste regnskabsår forud for vedtagelsen af beslutningen, en grænse for eventuelle negative konsekvenser af valutaudsvingene (dommen i sagen Enso Española mod Kommissionen, præmis 59, og dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 89).

607 Retten har imidlertid i det foreliggende tilfælde understreget i præmis 1223 i den appellerede dom, at den bøde, der blev pålagt ved beslutning PVC II, selv udtrykt i national valuta, er væsentligt lavere end dette maksimale beløb.

608 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

8. Montedisons anbringende om bødens uforholdsmæssige og urimelige karakter under hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed

609 Montedison har kritiseret Retten, fordi den i præmis 1216 og 1224 i den appellerede dom har forkastet virksomhedens anbringende om bødens uforholdsmæssige og urimelige karakter. Retten har hermed med urette fastslået, at virksomheden ikke havde godtgjort, på hvilken måde denne bøde har været uforholdsmæssig.

610 Montedison bestrider det beviskrav, der således er blevet gjort gældende mod virksomheden, idet virksomheden under hele proceduren har hævdet, at den alene kunne tilskrives deltagelse i nogle møder i en samlet periode på mellem et og tre år.

611 Det bemærkes herved, at vurderingen af den forholdsmæssige karakter af den pålagte bøde i forhold til overtrædelsens grovhed og varighed, hvilke kriterier er nævnt i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, henhører under Rettens fulde prøvelsesret i henhold til samme forordnings artikel 17.

612 Retten har ikke i bogstavelig forstand pålagt appellanten et sådant beviskrav, da den i præmis 1216 i den appellerede dom udtalte, at Montedison på ingen måde havde godtgjort, i hvilke henseender den pålagte bøde stod i misforhold til overtrædelsens grovhed og varighed.

613 Ved hjælp af denne negative formulering har den kun givet udtrykt for den konklusion, som den var nået frem til inden for rammerne af udøvelsen af sin fulde prøvelsesret efter afslutningen af sin vurdering af grovheden og varigheden af de omstændigheder, som blev lagt til grund, samt under hensyn til Montedisons argumenter, hvorved virksomheden bestred eller relativiserede disse, som den tidligere havde forkastet.

614 Det tilkommer ikke Domstolen, når den træffer afgørelse vedrørende retlige spørgsmål under en appelsag, af billighedsgrunde at omgøre det skøn, som Retten har udøvet under sin fulde prøvelsesret vedrørende størrelsen af de bøder, som er pålagt virksomheder for overtrædelse af fællesskabsretten (dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 96).

615 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

9. Montedisons anbringende om tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet for så vidt angår bødens størrelse

616 Montedison har kritiseret Retten for at have tilsidesat ligebehandlingsprincippet for så vidt angår bødens størrelse. Montedison er af den opfattelse, at Retten har behandlet virksomheden på samme måde som de øvrige appellanter, der forblev aktive inden for sektoren i hele den omhandlede periode, og som synes at have taget aktiv del i den adfærd, der blev betegnet som et kartel. Forskellen er så meget desto mere åbenbar under hensyn til de væsentlige nedsættelser, som Retten indrømmede tre sagsøgere i sagen for Retten.

617 Det bemærkes herved, at selv om Domstolen ikke inden for rammerne af en appel af billighedsgrunde kan omgøre det skøn, som Retten har udøvet under sin fulde prøvelsesret vedrørende størrelsen af bøder (jf. denne doms præmis 614), kan udøvelsen af en sådan kompetence derimod ikke medføre, at der ved fastsættelsen af de nævnte bøders størrelse foretages en forskelsbehandling mellem de virksomheder, der har deltaget i en aftale eller samordnet praksis i strid med traktatens artikel 85, stk. 1 (dommen i sagen Sarrió mod Kommissionen, præmis 97).

618 Det skal derimod bemærkes, at et appelskrift præcist skal angive, hvilke elementer der anfægtes i den dom, som påstås ophævet, samt de retlige argumenter, der særlig støtter denne påstand, idet appellen eller det pågældende anbringende i modsat fald afvises (jf. denne doms præmis 497).

619 Det må imidlertid fastslås, at Montedison har formuleret sit klagepunkt om forskelsbehandling i generelle vendinger.

620 Montedison har ikke anført de præmisser i den appellerede dom, som virksomheden kritiserer. Virksomheden har heller ikke præciseret de øvrige virksomheder, som har været mere aktive end Montedison, og den har ikke udtrykkeligt anført de elementer i deres situation, hvis objektive sammenligning med virksomhedens egen situation godtgør eksistensen af den påståede forskelsbehandling.

621 Det gennemgåede anbringende kan derfor ikke lægges til grund.

10. Enichems anbringende om en urigtig fortolkning og anvendelse af fællesskabsretten samt en utilstrækkelig vurdering af beviserne med hensyn til forholdet mellem den bøde, der er blevet pålagt appellanten, og appellantens markedsandel

Appellantens argumenter

622 Enichem har gjort gældende, at virksomheden for Retten har hævdet, at Kommissionen med henblik på fastsættelsen af bødens størrelse havde begået en fejl med hensyn til dens markedsandel ved at anslå den til gennemsnitlig 6% for perioden fra 1980 til 1982 og til 15% for årene 1983 og 1984. Enichem har understreget, at virksomheden selv under alle faser af proceduren havde påberåbt sig en gennemsnitlig markedsandel på under 4% i den første periode, en andel på 12,8% for 1983 og en andel på 12,3% for 1984.

623 Appellanten har kritiseret Retten, fordi den i præmis 615 og 616 i den appellerede dom har udtalt, at Enichems oplysninger ikke var pålidelige med den begrundelse, at virksomheden ikke havde forklaret, på hvilket grundlag den havde beregnet sin markedsandel for 1984, og at den havde udvandet denne del ved at sammenholde sine salgstal, ikke med tallene for de europæiske producenters salg, men med tallene for det europæiske forbrug, som nødvendigvis må ligge højere, da importen er inkluderet.

624 Ifølge Enichem er Rettens udtalelser urigtige og viser, at der ikke er taget hensyn til de elementer, som Enichem havde fremført.

625 Hvad angår beskyldningen om udvanding har appellanten gjort gældende, at markedet for et produkt klart ikke defineres ud fra salg foretaget af producenter, som Kommissionen anser for at deltage i en overtrædelse, men ud fra det samlede salg på det geografiske referencemarked, som også omfatter importen.

626 Enichem har endvidere kritiseret Retten, fordi den i præmis 1201-1204 i den appellerede dom i modsætning til det af Enichem anførte har fastslået, at Kommissionen havde konstateret en markedsandel på mindre end 10%, og ikke på 15%, i perioden fra 1980 til 1984.

627 Appellanten har understreget, at gennemsnittet på 10%, eller nærmere bestemt på 9,6%, er fremkommet ud fra tallene på 6% og 15%, som Kommissionen har anvendt for henholdsvis årene 1980-1982 og årene 1983-1984, hvilke tal appellanten stedse har bestridt. Appellanten har anført, at på grundlag af dens egentlige gennemsnitsandel i løbet af de fire pågældende år, dvs. ca. 7,2%, og selv under anvendelse af den skærpende omstændighed med hensyn til varigheden, dvs. 110% af denne markedsandel, burde den bøde, der blev pålagt Enichem, have været lavere end 2 000 000 ECU, og ikke have udgjort de 2 500 000 ECU,

som virksomheden blev pålagt. Enichem har tilføjet, at Retten ikke uden at foretage en urigtig gengivelse af de faktiske omstændigheder kunne hævde, at virksomheden ikke bestemt havde bestridt tildelingen af en gennemsnitlig markedsandel på ca. 10%, idet virksomheden under retsmødet udtrykkelig havde taget stilling til dette punkt, idet den anførte, at den stod uforstående over for de faktiske omstændigheder, som Kommissionen havde taget i betragtning.

628 Endelig har appellanten nedlagt påstand om ophævelse af den appellerede dom, for så vidt som Retten har anset virksomhedens oplysninger om markedsandele for upålidelige og har anset de af Kommissionen fremlagte oplysninger for ubestridte.

Domstolens bemærkninger

629 Det fremførte anbringende tilsigter i det væsentlige at anfægte en vurdering af beviselementer, som Retten har foretaget. Det er for så vidt ikke omfattet af Domstolens kompetence under en appelsag, medmindre der foreligger en urigtig gengivelse af de nævnte beviselementer (jf. denne doms præmis 285), som appellanten har påberåbt sig som en biomstændighed.

630 Retten har i præmis 616 i den appellerede dom, som er genstand for Enichems første klagepunkt, faktisk forkastet de af virksomheden fremførte omstændigheder vedrørende dens markedsandel, med den begrundelse, at de måtte betragtes som upålidelige.

631 Vurderingen af disse omstændigheder var forbundet med Rettens undersøgelse i præmis 584-617 i den appellerede dom af eksistensen af en kvoteordning, der stod i forbindelse med analysen af Atochem-tabellen, der allerede er nævnt i denne doms præmis 398.

632 Undersøgelsen tilsigtede navnlig at efterprøve — i præmis 614 ff. i den appellerede dom — om de pågældende virksomheders markedsandele for 1984 svarede til de mål, der var angivet i Atochem-tabellen.

633 For så vidt angår Enichem har Retten i præmis 615 i den appellerede dom på følgende måde begrundet den konklusion, som den derefter drog med hensyn til den manglende pålidelighed af de oplysninger, som denne virksomhed havde fremført:

»Enichem har gjort gældende, at virksomhedens andel af salget i 1984 lå på 12,3%, hvilket er klart mindre end angivet i Atochem-tabellen. Denne indvending kan ikke tages til følge. Atochem er blevet opfordret til at forklare, på hvilket grundlag virksomheden har beregnet sin markedsandel for 1984, men har ikke kunnet efterkomme opfordringen. Endvidere skal Retten bemærke, at sagsøgeren i bilagene til sin stævning (bind III, bilag 2) har gengivet en oversigt over Enichems salg år for år i perioden 1979-1986. Oversigten viser, at markedsandelene for de enkelte år er blevet beregnet på samme måde. Sagsøgeren har for årene 1979-1982 efter anmodning fra Retten som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse søgt at forklare, hvorledes markedsandelen er beregnet. Det fremgår heraf, at sagsøgeren for det første har indskrænket sig til at angive salgstallene for hvert af disse år uden nogen dokumentation overhovedet. For det andet har sagsøgeren sammenholdt salgstallene ikke med tallene for de europæiske producenters salg i Vesteuropa, men med tallene for det europæiske forbrug, som nødvendigvis må ligge højere, da importen er inkluderet. På denne måde bliver den af sagsøgeren beregnede markedsandel væsentlig mindre.«

634 Det fremgår klart af denne begrundelse, at Retten har foretaget en dybtgående undersøgelse af de oplysningselementer, som Enichem havde fremlagt, og havde anmodet virksomheden om detaljerede oplysninger, men at den enten ikke har fået nogen forklaring, eller at den har indsamlet forklaringer, der ikke indeholdt nogen elementer, som kunne støtte dem.

635 Det fremgår af den samme begrundelse, at Retten — i modsætning til det, som Enichem har fremført i forbindelse med sin appel — med rette har kritiseret den omstændighed, at de salgstal, som Enichem havde påberåbt sig, var blevet sammenholdt ikke med tallene for de europæiske producenters salg i Vesteuropa, men med tallene for det europæiske forbrug, som omfattede importen. Rettens undersøgelse tilsigtede, således som det blev anført i præmis 614 i den appellerede dom, at undersøge, om der var overensstemmelse mellem måltallene i Atochem-tabellen og markedsandelene for de enkelte producenter, dvs. producenterne for det marked, der var genstand for kvoteordningen, og derfor for kartellet.

636 Under disse omstændigheder har Retten uden at foretage nogen urigtig gengivelse af beviselementerne i sagsakterne fastslået, at de omtvistede omstændigheder var upålidelige, og har forkastet dem.

637 Hvad angår appellantens andet klagepunkt, hvormed det tilsigtes at få konstateret, at Retten ikke kunne anse de af Kommissionen fremlagte oplysninger for ubestridte, bemærkes for det første, at den appellerede dom klart har gengivet Enichems anbringender:

»1189 Endelig har Enichem anført, at Kommissionen har tillagt virksomheden en gennemsnitlig markedsandel på 15% for perioden 1980-1984, hvilket er væsentligt højere end det reelle gennemsnit, og endog højere end markedsandelen i 1984 (12,3%).

[...]

1199 Enichem har gjort gældende, at virksomhedens gennemsnitlige markedsandel var på 2,7% i 1980 og 1981, 5,5% i 1982, 12,8% i 1983 og 12,3% i 1984, således at den gennemsnitlige markedsandel for hele perioden udgør godt 7%.«

638 Det bemærkes dernæst, at Retten har forkastet disse anbringender med følgende begrundelse:

»1200 Men for det første er de af sagsøgeren fremlagte tal som allerede fastslået (præmis 615 ovenfor) ikke tilstrækkelig sikre.

1201 For det andet har Kommissionen i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført, ikke tillagt virksomheden en gennemsnitlig markedsandel på 15% for perioden 1980-1984. Af den af Kommissionen fremlagte tabel fremgår det således udtrykkeligt, at de 15% vedrører 1984. I en fodnote anføres det desuden, at denne markedsandel er en følge af erhvervelsen i marts 1983 af Montedisons PVC-aktiviteter, som betød en væsentlig forøgelse af sagsøgerens markedsandel, hvilket ikke er bestridt. Hvis Kommissionen havde regnet med en gennemsnitlig markedsandel på 15% for hele perioden, skulle bøden til sagsøgeren i virkeligheden have været større end bøderne til Elf Atochem og Solvay, der hvad angår varigheden af overtrædelsen og deres rolle i denne var i samme situation som sagsøgeren, men hvis markedsandele som påvist af Kommissionen var mindre end 15%. Det fremgår derimod, at bøden til Enichem er væsentligt mindre end bøden til disse to virksomheder.

1202 For det tredje står den markedsandel, der fremgår af de individuelle angivelser, der var vedlagt meddelelsen af klagepunkter, nemlig 12%,

ikke i modsætning til den andel, der fremgår af den af Kommissionen fremlagte tabel. Den førstnævnte markedsandel vedrører nemlig hele 1983, mens den anden alene vedrører markedsandelen efter erhvervelsen af Montedisons PVC-aktiviteter.

1203 Endelig fremgår det, at sagsøgeren var blevet pålagt en bøde svarende til 10,6% af den samlede bøde. Under disse omstændigheder fremgår det på grundlag af Kommissionens beregningsmetoder, at sagsøgeren har fået tillagt en gennemsnitlig markedsandel i Vesteuropa på under 10%.

1204 Da sagsøgeren ikke har gjort alvorlige forsøg på at bestride tallene, er der ingen anledning til at nedsætte den bøde, der er pålagt virksomheden.«

639 Det fremgår således, at Retten ved at henvise til, at »sagsøgeren ikke har gjort alvorlige forsøg på at bestride tallene« som begrundelse for at forkaste påstanden om nedsættelse af bøden, på ingen måde har henvist til, at der ikke er blevet gjort forsøg på at bestride de omtvistede tal. Ved hjælp af denne formulering har Retten udtalt, at den var nået til den konklusion, at Enichems indsigelser, som den faktisk havde gengivet og derefter gennemgået, var ubegrundede.

640 Appellantens andet klagepunkt bør derfor forkastes.

641 Selv om det antages, at det vil kunne forstås således, at det også indeholder et anbringende om, at der er foretaget en urigtig gengivelse af de beviselementer, som er gennemgået i præmis 1200-1203 i den appellerede dom, er det heller ikke begrundet.

642 Hvad angår Rettens afgørelse om i præmis 1200 i den appellerede dom gennem en henvisning til begrundelsen i dommens præmis 615 at forkaste de tal, som Enichem havde fremlagt, er det allerede blevet fastslået, at den tilsvarende vurdering ikke var urigtig (jf. denne doms præmis 636).

643 Desuden viser den simple ordlyd af begrundelsen i præmis 1201-1203 i den appellerede dom, samt de i sagen gennemgåede elementer, at Rettens vurdering, som anfægtes under appellen, og hvorefter Kommissionen har anvendt en markedsandel på mindre end 10%, og ikke på 15%, for perioden 1980-1984, heller ikke er behæftet med en urigtig gengivelse. Denne vurdering viser endog, i modsætning til det af Enichem anførte, at såfremt Kommissionen faktisk havde anvendt en markedsandel på 15%, ville den bøde, der blev pålagt appellanten, ikke have været under 2 000 000 ECU, men højere end de bøder, der blev pålagt Elf Atochem og Solvay, der blev pålagt større bøder.

644 Det følger heraf, at det gennemgåede anbringende bør forkastes i det hele.

11. ICI's anbringende om Rettens manglende annullation eller nedsættelse af bøden som følge af tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist

645 ICI har kritiseret Retten for at have forkastet virksomhedens påstande om annullation eller nedsættelse af bøder, der var baseret på, at der var sket tilsidesættelse princippet om en rimelig frist. ICI har anført, at forkastelsen er baseret på Rettens konstatering af, at varigheden af den af Kommissionen gennemførte procedure ikke var urimelig. ICI har gjort gældende, at såfremt det antages, at denne varighed faktisk var urimelig, har Retten ligeledes begået en fejl

ved at undlade at tage hensyn til den omstændighed ved sin vurdering af den bøde, der blev pålagt ICI. ICI har uafhængigt af dette argument hævdet, at den bøde, som virksomheden er blevet pålagt, bør nedsættes væsentligt som følge af procedurens overdrevne og urimelige længde betragtet under ét.

646 Det gennemgåede anbringende bør ligeledes forkastes under hensyn til konstateringen i denne doms præmis 235 vedrørende anbringendet om tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist.

VI — Følgerne af delvis ophævelse af den appellerede dom

647 Ifølge artikel 54, stk. 1, i EF-statutten for Domstolen ophæver Domstolen, hvis den giver appellanten medhold, den af Retten trufne afgørelse. Domstolen kan i så fald enten selv træffe endelig afgørelse, hvis sagen er moden til påkendelse, eller henvise den til Retten til afgørelse.

648 I det foreliggende tilfælde er sagen moden til påkendelse med hensyn til Montedisons anbringender dels om, at der er sket tilsidesættelse af virksomhedens ret til indsigt i Kommissionens sagsakter, dels om den endelige overførelse til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner, efter at Kommissionen har vedtaget sin beslutning.

A — *Montedisons anbringende om tilsidesættelse af virksomhedens ret til indsigt i Kommissionens sagsakter*

649 Montedison har i sine indlæg indgivet til Retten den 28. juli 1997 gjort gældende, at virksomheden efter at have fået indsigt i Kommissionens sagsakter som følge af

foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse — iværksat af Retten ved skrivelse af 7. maj 1997 — har fået kendskab til fire dokumenter, der illustrerer aspekter ved det italienske PVC-marked, som er fuldstændig uforenelige med eksistensen af et kartel.

650 Ifølge Montedison ville virksomheden, såfremt den havde kunnet råde over disse dokumenter med henblik på forberedelsen af sit forsvar i forbindelse med høringen af virksomheder under den administrative procedure og derefter med henblik på søgsmålene til prøvelse af beslutning PVC I og PVC II, have kunnet påberåbe sig dem for at godtgøre anklagens manglende grundlag.

651 Det fremgår herved af denne doms præmis 369-377, at dette anbringende, selv om det ikke er blevet fremført i stævningen, kan realitetsbehandles i henhold til artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement, idet det er støttet på retlige og faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne.

652 Der skal herefter foretages en objektiv gennemgang af de omtvistede dokumenter med henblik på de elementer, som Kommissionen har lagt til grund i beslutning PVC II, for at fastslå, om de nævnte dokumenter indeholdt elementer, der var nyttige for virksomhedens forsvar (dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 75, 78, 80 og 81).

653 Montedison har anført, at disse dokumenter vedrører referater af forberedende møder meddelt af Solvays eksekutivkomité til virksomhedens italienske partner, Solvic SpA.

654 Montedison har ikke fremsat udtrykkelige bemærkninger til det første af disse dokumenter, der er vedlagt som bilag 1 til virksomhedens indlæg af 28. juli 1997.

655 Dette dokument, som er dateret den 6. marts 1981, har overskriften »Eksekutivkomitéens besøg den 13. marts 1981«. Det udgøres af kopien af en enkelt side af det pågældende referat, på hvilken appellanten har understreget følgende sætning, der er indeholdt i et afsnit vedrørende priserne i Italien: »Den almindelige situation er meget indviklet og under udvikling, og en pålidelig prognose er ikke mulig for nærværende.«

656 Ved hjælp af dette dokument tilsigter Montedison at godtgøre, at virksomheden har kunnet påberåbe sig, at der i Italien forelå en situation, som var uforenelig med beskyldningen om iværksættelse af prisinitiativer.

657 Den understregede sætning udtrykker imidlertid i almindelige vendinger eksistensen af vanskeligheder, men benægter ikke, at der findes prisinitiativer.

658 De tre forudgående sætninger, som også angår vanskeligheder, henviser desuden til:

— en »listepris [...] på 825-840 [ITL]/kg siden januar 1981«

— en »trods alt relativ god situation [...] [slutningen af januar] i Italien«, hvor »man havde opnået en gennemsnitspris på 760 [ITL]/kg«

— »afgørelser om senest den 1. marts at opnå listeprisen«.

659 Det andet dokument, som Montedison har påberåbt sig, vedlagt som bilag 2 til virksomhedens indlæg, er dateret den 22. marts 1983 med overskriften »Eksekutivkomitéens besøg 28. og 29. marts 1983«.

660 Montedison har anført, at dokumentet afspejler en meget foruroligende tilbagegang i priserne på det italienske marked i 1982.

661 Montedison tilsigter med det pågældende dokument også at godtgøre, at virksomheden ville have kunnet bestride beskyldningen om iværksættelse af prisinitiativer.

662 Selv om dokumentet ganske henviser til et »brutalt fald« i løbet af de fire første måneder i 1982, et nyt »fald« i løbet af juli og august samme år, samt en »meget foruroligende nedsættelse« fra udgangen af januar 1983, henviser det endvidere til:

— et »forsøg på forhøjelse mellem maj og juni [1982]«

— en »betydelig forhøjelse fra september [1982]«, der har været resultatet af en »strengere politik fulgt af nogle producenter (navnlig Solvic) med henblik på at afhjælpe en meget foruroligende situation«, og som har »givet tilfredsstillende resultater«.

663 Desuden indeholder det følgende afsluttende bemærkning: »I dag står vi atter over for et nyt forsøg på prisforhøjelse.«

664 Det fremgår således, at de to dokumenter af 6. marts 1981 og 22. marts 1983 ikke har den rækkevidde, som appellanten tillægger dem, og at de endog indeholder elementer, som havde kunnet bestyrke Kommissionens anklage.

665 Det dokument, der er vedlagt som bilag 4 til Montedisons indlæg, er dateret den 11. april 1983 og har overskriften »Forberedende politisk møde vedrørende retningslinjer [...], Milano, den 13. april 1983«.

666 Appellanten er af den opfattelse, at dokumentet bekræfter den praksis med aggressiv prispolitik, som blev fulgt af selskabet Enoxy (joint venture mellem ENI og Occidental Petrolium indtil udgangen af 1982). Appellanten har tilføjet, at der ikke gøres nogen særlig henvisning heri til de priser, der blev anvendt af appellanten.

667 Det fremgår af appellantens indlæg af 28. juli 1997, at virksomheden er af den opfattelse, at det pågældende dokument også har kunnet støtte dens benægtelser med hensyn til iværksættelsen af prisinitiativer.

668 Det bemærkes, at det faktisk anføres i det nævnte dokument, at selskabet Enoxy ved hjælp af »en aggressiv prispolitik har genvundet stillingen fra 1980 fra Anic + Sir + Rumianca«.

669 Montedisons påstande vedrørende dette dokument, ligesom påstandene vedrørende de ovenfor gennemgåede dokumenter, indeholder imidlertid alle det underliggende anbringende, at iværksættelsen af prisinitiativer modsagdes af den omstændighed, at der eksisterede en livlig konkurrence på det italienske marked.

670 Det fremgår imidlertid af beslutning PVC II, at Kommissionen i sin analyse har taget hensyn til, at de forskellige afgørelser fra de forfulgte virksomheder var blevet vanskeliggjort ved visse af virksomhedernes konkurrencemæssige adfærd og en sammenhæng, der var præget af stærk konkurrence.

671 Montedison har ikke hævdet, at priserne var steget konstant i løbet af overtrædelsesperioden, og heller ikke, at de var forblevet stabile i denne periode. De tabeller, der er vedlagt beslutning PVC II, viser derimod, at priserne ikke ophørte med at svinge og nåede deres laveste niveau i første kvartal 1982.

672 I betragtning 22 og 36-38 til beslutning PVC II har Kommissionen

— henvist til visse virksomheders »aggressive« adfærd

— udtrykkeligt anerkendt, at prisinitiativerne havde en blandet succes og endog undertiden blev anset for fiaskoer

— anført visse grunde, som forklarer disse resultater.

673 Det er således under hensyn til alle disse betragtninger, at Kommissionen har fastsat størrelsen af den bøde, der blev pålagt appellanterne.

674 Hvad angår de tre ovennævnte dokumenter skal det under hensyn til betragtning 20, fjerde afsnit, til beslutning PVC II navnlig bemærkes, at Montedison, ligesom de øvrige producenter, ikke er blevet kritiseret for at have iværksat prisinitiativer, idet Kommissionen fra virksomheden kun har kunnet skaffe dokumenter vedrørende de anvendte priser. Det fremgår derimod af betragtning 20, femte afsnit, og betragtning 26, sidste afsnit, til nævnte beslutning, at virksomheden kun er blevet forfulgt for sin deltagelse i uformelle møder mellem producenterne, hvorunder der blev truffet afgørelse om fastsættelse af målpriser.

675 Det følger af det ovenfor anførte, at Montedison ikke med føje kan hævde, at dokumenterne af 6. marts 1981, 22. marts 1983 og 11. april 1983 indeholdt elementer, der var nyttige for virksomhedens forsvar.

676 Hvad angår det dokument, der er vedlagt som bilag 3 til Montedisons indlæg, er det dateret den 23. marts 1983 med overskriften »Eksekutivkomitéens besøg den 28. og 29. marts 1983«.

677 Appellanten har for det første anført, at dette dokument understreger de italienske forbrugeres tendens til at købe PVC hos mere end én leverandør, hvilket således illustrerer »kundevandring«.

678 Appellantens argumentation bør forstås således, at den vedrører anfægtelsen af genstanden for diskussionerne under de regelmæssige møder mellem de forfulgte virksomheder.

679 I betragtning 7, femte afsnit, til beslutning PVC II har Kommissionen på grundlag af et planlægningsdokument, nemlig kontrollisten, fastslået, at møderne blev afholdt med henblik på drøftelse af anliggender, såsom »foranstaltninger til at sikre, at [prisinitiativerne] fungerede efter hensigten, herunder forsøg på at hindre »kundevandring« (dvs. at køberen skifter til den leverandør, der tilbyder den laveste pris)«. I betragtning 39, tredje afsnit, til samme beslutning har Kommissionen derefter udtalt, at »de arrangementer, der skulle begrænse såkaldt »kundevandring« — gennem afvisning af kunder eller henvendelser — sigtede klart på at hindre udviklingen af nye forretningsforhold«.

680 Montedison har herved understreget en passage i dokumentet af 23. marts 1983, hvori:

— det angives, at kunder, der tidligere kunne vælge mellem flere indenlandske leverandører, »i flere tilfælde« »kun med vanskelighed vil acceptere at være knyttet til én leverandør«

— det tilføjes, at »allerede fra slutningen af 1982 er vi blevet kontaktet af MTE og Enozys traditionelle kunder, der ønskede at få kendskab til vores evne til at forsyne dem regelmæssigt«.

681 Den første bemærkning giver imidlertid udtryk for ophavsmandens hensigt om at opnå, at en bestemt kunde forbliver bundet til sin traditionelle italienske leverandør snarere end også at handle med andre leverandører. Den anden bemærkning fremstår som en risiko, der opstår i forhold til dette formål som følge af kontakter optaget med henblik på levering. Inden for rammerne af en normal konkurrencesituation opfattes sådanne kontakter imidlertid umiddelbart af den virksomhed, som der rettes henvendelse til, som en mulighed for at forøge sin markedsandel og ikke som en risiko.

682 Henvisningen til vanskeligheder, som man er stødt på, eller som må forudses, og som ikke vedrører de pågældende leverandører, bekræfter således, mere end den afkræfter, hensigten om at måtte beskytte sig mod, at kunderne tvinger virksomheden til at konkurrere med nævnte leverandører.

683 Montedison kan derfor ikke på dette punkt med føje hævde, at dette påberåbte dokument indeholdt elementer, der var nyttige for virksomhedens forsvar.

684 Appellanten har for det andet hævdet, at dokumentet af 23. marts 1983 indeholder en analyse af Montedison-koncernens handelsmæssige struktur, som snarere er baseret på vurderinger end på bestemte elementer. Det belyser således den omstændighed, at der ikke havde fundet nogen informationsudveksling sted mellem producenterne med hensyn til det italienske marked.

685 Det er imidlertid tilstrækkeligt at konstatere, at:

— det fremlagte dokument, også selv om det til belysning af fordelingen af salget mellem de forskellige producenter henviser til en »tabel 6«, ikke er forsynet med en kopi af denne, hvorfor vurderingerne af de oplysninger, der ligger til grund for analysen, ikke kan efterprøves

— det eneste punktum i det dokument, som Montedison har henvist til i sine indlæg (»Vi anslår, at PVC-salget i Italien [...] er berørt med ca. 15 enheder [...]«), ikke kan underbygge benægtelserne med hensyn til udvekslingen af særlige talmæssige oplysninger om de gennemførte salg.

686 Følgelig kan appellanten heller ikke med føje hævde, at dokumentet af 23. marts 1983 også med hensyn til dette punkt indeholdt elementer, der var hensigtsmæssige for dens forsvar.

687 Det fremgår af det ovenfor anførte, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

688 Denne appellants søgsmål bør derfor, for så vidt som det er baseret på nævnte anbringende, forkastes.

B — *Montedisons anbringende om endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner efter Kommissionens beslutning*

689 Montedison har i sit søgsmål i det væsentlige gjort gældende, at som følge af traktatens artikel 172 og artikel 17 i forordning nr. 17, sammenholdt med traktatens artikel 87, stk. 2, litra d), som giver Fællesskabets retsinstanser fuld prøvelsesret med hensyn til retsakter fra Kommissionen, hvorved der pålægges bøder på konkurrenceområdet, er Kommissionen uigenkaldeligt berøvet kompetencen til at pålægge sådanne bøder, når dens beslutning er genstand for en retssag.

690 Kommissionen har en præcis forpligtelse til subsidiært at nedlægge påstand om, at Fællesskabets retsinstanser udøver fuld prøvelsesret og træffer afgørelse om sagens realitet, såfremt en sagsøgers klagepunkter vedrørende Kommissionens tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter tages til følge. Hvis Kommissionen undlader at gøre dette, er det den forbudt efter afsigelsen af dommen, der annullerer dens beslutning, at anvende en anden sanktion over for samme omstændigheder.

691 Appellanten har bestridt, at Kommissionen under proceduren for Retten eller efter afsigelsen af en dom kan gentage sin beslutning, i givet fald i det uendelige, såfremt der senere anlægges sag. Appellanten har til støtte for sin analyse henvist til dommen af 3. marts 1982 i sagen Alpha Steel mod Kommissionen (sag 14/81, Sml. s. 749).

692 Det er herved tilstrækkeligt at bemærke, at de bestemmelser, som Montedison har henvist til, kun vedrører intensiteten af Fællesskabets retsinstansers kontrol med hensyn til Kommissionens beslutninger på konkurrenceområdet. Ud over en simpel legalitetskontrol, som ikke tillader, at annullationssøgsmålet forkastes, eller at den appellerede retsakt annulleres, giver den fulde prøvelsesret Fællesskabets retsinstanser beføjelse til at omgøre den anfægtede retsakt, også selv om den ikke annulleres, under hensyntagen til alle faktiske omstændigheder, f.eks. med henblik på at ændre størrelsen af den pålagte bøde.

693 Den omstændighed, at der anlægges søgsmål, indebærer imidlertid ikke i sig selv, at kompetencen til at pålægge sanktioner endelig overføres til Fællesskabets retsinstanser. Kommissionen er endelig berøvet sin kompetence, når retsinstansen faktisk har udøvet sin fulde prøvelsesret. Når den derimod begrænser sig til at annullere en beslutning på grund af ulovlighed, uden selv at træffe afgørelse om, hvorvidt overtrædelsen foreligger, eller vedrørende sanktionen, kan den institution, som den annullerede retsakt hidrører fra, genoptage proceduren på det trin, hvor ulovligheden er konstateret, og atter udøve sin kompetence til at pålægge sanktioner.

694 Hvis Montedisons argumentation tages til følge, vil det være i strid med legalitetskontrollens opbygning og formål. Da Fællesskabets retsinstanser klart ikke har kompetence til at træde i stedet for Kommissionen ved genoptagelse af en administrativ procedure, der er blevet helt eller delvis annulleret, er afhjælpningen af den konstaterede ulovlighed uden nogen som helst virkning, såfremt Kommissionen ikke har kompetence til at anvende en sanktion efter afslutningen af den procedure, som den har berigtiget.

695 I det foreliggende tilfælde har Domstolens dom af 15. juni 1994 ikke givet anledning til udøvelse af fuld prøvelsesret, men blot en simpel legalitetskontrol. Den har derfor ikke berøvet Kommissionen sin kompetence til at pålægge sanktioner.

696 Dommen i sagen Alpha Steel mod Kommissionen, som appellanten har påberåbt sig, er ikke relevant for situationen i den foreliggende procedure. I den sag, der gav anledning til nævnte dom, havde Kommissionen under retssagen trukket den anfægtede beslutning tilbage og erstattet den med en anden beslutning. Under alle omstændigheder bekræfter denne dom Kommissionens ret til at vedtage en ny beslutning.

697 Det følger at det ovenfor anførte, at det gennemgåede anbringende ikke kan lægges til grund.

698 Følgelig bør denne appellants søgsmål, for så vidt som det er baseret på nævnte anbringende, forkastes.

Sagsomkostninger

699 Det bestemmes i artikel 122, stk. 1, i Domstolens procesreglement, at såfremt der gives appellanten medhold, og Domstolen selv endeligt afgør sagen, træffer den afgørelse om sagens omkostninger. Ifølge artikel 69, stk. 2, i Domstolens procesreglement, som i henhold til samme reglements artikel 118 finder tilsvarende anvendelse på appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da appellanternes anbringender ikke er blevet taget til følge inden for rammerne af deres appel, eller efter at Domstolen har tiltaget sig behandlingen heraf, bør det pålægges dem at betale omkostningerne i forbindelse med de foreliggende sager, i overensstemmelse med Kommissionens påstand herom. Hvad angår omkostningerne i forbindelse med de retssager i første instans, der har givet anledning til den appellerede dom, bæres de i henhold til, hvad der herom er bestemt i punkt 5 i domskonklusionen i nævnte dom.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN

1) **Sagerne C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P — C-252/99 P og C-254/99 P forenes med henblik på domsafsigelsen.**

2) De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans' dom af 20. april 1999 i sagerne Limburgse Vinyl Maatschappijj m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-305/94 — T-307/94, T-313/94 — T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94) ophæves delvis, for så vidt som den har:

— forkastet Montedison SpA's nye anbringende om tilsidesættelse af virksomhedens ret til indsigt i Kommissionens sagsakter

— undladt at tage stilling til Montedison SpA's anbringende om, at der er sket endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner efter Kommissionens beslutning.

3) I øvrigt frifindes Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber.

4) Montedison SpA's søgsmål forkastes, for så vidt som det er baseret dels på anbringendet om tilsidesættelse af virksomhedens ret til indsigt i Kommissionens sagsakter, dels på anbringendet om endelig overførsel til Fællesskabets retsinstanser af kompetencen til at pålægge sanktioner efter Kommissionens beslutning.

5) **Appellanterne betaler omkostningerne i forbindelse med de foreliggende sager. Omkostningerne i forbindelse med sagerne i første instans, der har givet anledning til dommen i sagerne Limburgse Vinyl Maatschappijj m.fl. mod Kommissionen, bæres i henhold til, hvad der herom er bestemt i punkt 5 i domskonklusionen i nævnte dom.**

Rodríguez Iglesias	Puissochet	Gulmann
Edward	La Pergola	Jann
Macken	Colneric	von Bahr

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 15. oktober 2002.

R. Grass — G.C. Rodríguez Iglesias

Justitssekretær — Præsident